UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

**CENTRUL DE ANALIZĂ POLITICĂ
ŞI TEHNOLOGII SOCIALE "CAPTES"**

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

PARTEA XVIII

CHIŞINĂU – 2002

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. / USM. – Chişinău, 2002. – 217 pag.

În această culegere sînt examinate diferite probleme ale vieţii social-politice din Republica Moldova. Sunt prezentate articole în care se analizează specificul alegerilor şi comportamentul electoratului din Republica Moldova, partidele politice, strategiile şi thenologiile electorale, esenţa şi practica politicilor sociale, migraţiilor contemporane, procesului de educaţie, politicii externe, dezvoltarea businessului în Moldova, problemele etnoculturale, confesionale, diferite aspecte ale practicii juridice, etc. Materialele sunt dedicate studenţilor, profesorilor, celor ce se interesează de ştiinţă politică contemporană.

Materialele apar in redactia autorilor

Coordonator
Valeriu MOŞNEAGA,
doctor habilitat, profesor

Recomandată pentru editare
de Consiliul Facultăţii Relaţii Internaţionale,
Ştiinţe Politice şi Administrative

CONTACTE:
tel (373 2) 27-83-85
fax (373 2) 27-71-28
e-mail: mosneaga@hotmail.com

S U M A R

IMAGINEA NAȚIUNILOR

Vasile ANDRIEȘ
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra de politologie
lector

În perioada globalizării şi diversificării relațiilor internaționale, imaginea oricărei națiuni este la fel de importantă ca şi celelalte elemente prin care națiunea se manifestă: cultura națională, funcționarea statului național, economia, civilizația, starea de securitate, interesele proprii, etc. Un deficit accentuat de imagine, sau o imagine nefavorabilă, generează semne de întrebare privind viabilitatea şi credibilitatea acțiunilor inițiate şi desfăşurate de diferite componente naționale, pe plan intern şi transnațional. De exemplu, în teoria marketingului se menționează că aprecierea produselor pe piețile de desfacere se face după țara de origine. Consumatorii îşi formează propriile preferințe în baza experienței personale şi a stereotipurilor referitoare la calitatea produselor. Consumatorii din statele puternic industrializate preferă produsele interne, în timp ce consumatorii statelor în curs de dezvoltare preferă produse de import. Deficitul de imagine în sfera securității naționale echivalează cu deficitul de securitate.

Imaginile despre națiune sunt deosebit de importante pentru membrii ei în aspectul afirmării şi aprofundării identității naționale, formării respectului față de sine şi, prin comparație, a respectului față de ceilalți. Modalitatea în care națiunea se autoidentifică, conşientizîndu-şi potențialul cultural, politic, economic, influențează formarea stereotipurilor şi atitudinilor.

Viața internațională este un spațiu de formare a atitudinilor, de cele mai multe ori, neomogene şi contradictorii. Formarea atitudinii statelor față de celelalte state este dependentă de aceste reprezentări şi imagini care se propagă prin contagiune, de la marile puteri spre puterile locale şi zonale, însuşindu-se şi asimilîndu-se reprezentările şi imaginile acceptate de alții. În acest context, imaginile despre națiune, care se formează la organizațiile suprastatale şi la alte națiuni, în primul rînd la națiunile puternice se constituie într-un portret-imagine al fiecărei națiuni. Ele influențează deciziile statelor puternice şi organizațiilor internaționale, ge-

nerînd în acelaşi timp, relații de cooperare, conlucrare, competiție sau de excludere. În consecință, considerăm îndreptățită afirmația că imaginea atribuită unei națiuni poate să devină sursă şi motiv de discriminare, sursă pentru tratament inegal. De cele mai multe ori, imaginea dominant negativă devine pretext pentru declanşarea discriminării - indiferent de spațiul național care o generează: spațiul economic, politic, cultural, de securitate, eclipsînd imaginile pozitive, chiar dacă ele dețin ponderea cea mai mare în imaginea globală a națiunii date. În continuare ne vom referi la aspectele definitorii ale națiunii (origine, teritoriu, conştiință) care devin imagini – reper pentru interpretarea realităților naționale şi pentru declanşarea unor atitudini față de ele.

Imaginea despre originea națiunii face posibilă acceptarea ideii că națiunea este rezultatul unui proces istoric, iar membrii acesteia au trăsături proprii, bine definite. Imaginea despre originea unei națiuni care se formează la celelalte națiuni, constituie primul criteriu, care determină acceptarea sau neacceptarea istoriei şi evoluției unei comunități etnice. Această imagine constituie, de multe ori, argumentul pentru interese, ideologii şi politici care contrapun istoria unei națiuni altor națiuni; contrapuneri care generează denigrări, deformări de imagini, codificări ostile a unor informații despre națiune, întreruprea comunicării, crize, conflicte, etc.

Contestarea originii unei națiuni înseamnă contestarea națiunii ca realitate istorică, socială şi politică. De aceea, crearea unei imagini deformate despre originea unei comunități etnice, de regulă serveşte unor interese bine definite.

Imaginea despre teritoriul comun. Teritoriul comun este spațiul de formare şi de manifestare a națiunii. Imaginea despre acest spațiu se realizează prin multiple mijloace (politice, ideologice, literare, economice, geostrategice). Toate națiunile îşi crează o imagine pozitivă dspre teritoriul național şi sunt foarte sensibile la imaginile care se crează la alte națiuni despre acest teritoriu.

Imaginea despre comunitate de viață economică, despre piața națională este determinată de modul cum sunt percepute posibilitățile de existență şi de dezvoltare a națiunii în condițiile economice date. Imaginea despre starea economică este asociată cu imaginea despre perspectivele națiunii, despre posibilitățile ei de a se reproduce în mod armonios pe toate planurile (educațional, cultural – ştiințific, social – politic, etc.) şi influențează cel mai mult imaginile despre celelalte domenii de activitate a națiunii. Țările slab dezvoltate economic, care promovează în exterior

imagini pozitive despre alte aspecte ale vieții sociale (cultură, educație, știință, ecologie) riscă să fie percepute de către națiunile dezvoltate în mod contradictoriu.

Conform evoluțiilor contemporane, tot mai mult se aprofundează convingerea că imaginile care vor predomina în imaginea globală a națiunilor vor fi cele despre resursele lor economice, miltare şi informaționale.

Imaginea despre conştiința apartenenței la națiune capătă semnificații deosebit de importante atît pentru funcționarea națiunii în plan intern cît şi extern. Ea devine primordială în cristalizarea imaginii despre "celălalt" la membrii națiunii respective. Acest aspect al problemei va fi analizat detaliat în numărul următor al "Moldoscopiei".

Alterarea imaginii despre națiune. Alterarea imaginii despre națiune şi stat se datorează în deosebi erodării proceselor ce au loc în interiorul națiunii şi a pierderii credibilității organelor puterii de stat, dar ea poate fi şi rezultatul pierderii imaginii. Națiunea nu îşi gestionează ea însăşi imaginea. Acest lucru se realizeză de organizațiile care o întrețin prin gestionarea propriilor imagini, dar şi a unor structuri nestatale specializate în domeniul respectiv.

Consecința directă a alterării imaginii națiunii şi a statului național este inducerea în mentalul colectiv a unor elemente generatoare de atitudini negative, cu mari implicații în funcționarea de ansamblu a națiunii: apariția neîncrederii în conducerea națională şi în instituțiile statului; demoralizarea națională, exacerbarea concepțiilor nihiliste sau a ideologiilor extremiste, şovine; slăbirea coeziunii naționale şi apariția tendințelor centrifuge; slăbirea disciplinii naționale, creşterea delicvenței şi nesupunerii politice; diminuarea responsabilității şi discernămîntului social; apariția atitudinii negative față de muncă şi față de valorile naționale; instalarea sentimentelor inutilității, insecurității, instabilității şi a fricii; acceptarea necritică a oricăror decizii externe; atitudinea pasivă a populației față de securitatea şi apărarea națională şi acceptarea ideii transferului fără rezerve al acestui atribut al statului suveran către organizațiile transnaționale; acceptarea tacită a agresării simbolurilor naționale şi înlocuirea lor treptată cu alte simboluri; încurajarea practicilor de izolare pe plan internațional, a excluderii din organismele transnaționale sau supranaționale de securitate şi îndepărtării potențialilor aliați politici, economici, militari.

ПРОБЛЕМА ПРЕОБРАЗОВАНИЯ СВОБОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА В СОЦИОПОЛИСЫ: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Маргарита БУЛОВА
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений, политических и административных наук
Кафедра политологии
Преподаватель, МА

Алла ЛЕВИЦКАЯ
Республика Молдова, Комрат
Комратский госуниверситет
Факультет экономических наук
Кафедра менеджмента
Доктор, преподаватель

Человечество на протяжении как минимум, последних двух веков в различных формах применяло идею концентрации социального потенциала общества для разрешения тех или иных задач. Сначала такую функцию накопления и хранения крупнейших достижений цивилизации играли монастыри, в которых отрабатывались наиболее прогрессивные формы социальной организации, построенные на этике ненасилия и уважения. История нам показала, что именно многие технологические новации впервые были применены на производствах, принадлежащих монастырям.

Со временем функцию высшего образования взяли на себя университеты, которые накапливали интеллектуальные ресурсы нации и в соответствии с европейской традицией являлись и научными центрами. Университеты всегда пользовались экономическими льготами, что обеспечивало их саморазвитие.

Во времена Советского Союза, в 30-40-е годы, когда возникла потребность в ускоренном развитии экономики индустриального типа и особенно военно-промышленного комплекса, проблема концентрации человеческого интеллекта и материальных ресурсов решалась довольно эффективно, но в специфической манере, присущей

тоталитарной системе. Появились так называемые «закрытые конструкторские бюро». Технология их создания была проста: ученых и инженеров собирали вместе, иногда насильно, создавали приемлемые бытовые и организационные условия для высокоэффективного труда с возможностью привлечения практически неограниченного материального ресурса.

В 50-е годы подобная форма концентрации национального потенциала перестала использоваться и ей на смену пришли «закрытые города». В них привлекались ведущие специалисты в ядерной и ракетно-космической области, которые работали по найму, т.е там применялись несиловые методы мотивации труда, высокие заработные платы, возможности быстрого профессионального роста, льготы при отдыхе, лучшее снабжение продовольственными и промышленными товарами. Наряду с «закрытыми городами» начали создаваться крупные научные центры. В них формировались качественно новые специалисты. Достаточно привести один пример: более 20 специалистов программистов из российских «наукоградов» сейчас работают на ответственных должностях в компании «Microsoft".

В тоже время в странах с рыночной экономикой начались создаваться структуры опережающего развития, так называемые свободные экономические зоны (СЭЗ). Сейчас в мире насчитывается около 2000 СЭЗ.

Согласно документам международной конвенции по упрощению и гармонизации таможенных процедур (Киото 1973), под СЭЗ подразумевается часть территории страны, на которой товары рассматриваются как обьекты, находящиеся за пределами национальной таможенной территории - так называемый принцип «таможенной экстерриториальности» - и поэтому не подлежащие обычному таможенному контролю и налогообложению.[1]

Свободная зона – это не только и не столько обособленная географическая территория, сколько часть национального экономического пространства, где введена и применяется определенная система льгот и стимулов, не использующаяся в других его частях. Норма прибыли в этих условиях составляет 30-35%, а иногда и больше: например, транснациональные компании в азиатских СЭЗ получают в среднем 40% прибыли в год. Существенно (в 2-3 раза) сокращаются сроки окупаемости капитальных вложений. Следует отметить, что

[1] *Калак Д. Черные дыры становятся светлыми пятнами. // Экономическое обозрение, 2001, № 47.*

философия, заложенная в законодательстве о СЭЗ, типична для уходящей индустриальной технологической эры и не соответствует современным реалиям.

В современном мире информация и информационные технологии в стратегическом плане важнее миллионов тонн выплавленной стали или десятков тонн добытого золота. Стоимость интеллектуального продукта в международном экономическом обмене сравнялась со стоимостью товарной массы. Все это приводит к радикальным изменениям самого характера производства. Расходы на информацию составляют в среднем ¾ добавленной стоимости современной продукции. Это становится очевидным из соотношения цен на промышленную продукцию, так реализация 1 кг:

- сырой нефти приносит 0,025 дол. прибыли;
- бытовой техники - 50 дол. прибыли;
- авиационной техники - 1000 дол.прибыли;
- наукоемкого продукта в информатике и электронике - до 5000 дол. прибыли.

Страна, которая для опережающего развития не создает у себя условий интеллектуального капитала, вообще не может рассчитывать на более-менее достойное место в мировом сообществе.

Наиболее удачным примером сочетания экономических стимулов с концентрированным высокопроизводительным интеллектуальным капиталом может служить самая большая в США научно- техническая зона – Уэллс (Силиконовая Долина). Это не только место расположения значительного количества хай-тековских компаний (Силиконовая Долина контролирует 20% мирового производства вычислительной техники) и уникальной концентрации научных кадров (1 млн. человек из который 400 тыс. имеют минимум степень бакалавра), но в первую очередь комплекс социальных и управленческих технологий инвестиционного успеха.

Преждевременно говорить о создании в нашей стране структур, которые по своим параметрам деятельности могли бы стать на уровень Силиконовой Долины, но есть в мире позитивный опыт, имеющий большую перспективу применения в Молдове, в частности в Гагаузии.

К примеру, новая экономическая стратегия Индии, введенная в 1986 году созданием концепции программно-технологических парков (STP), которая:

предусматривала 100% экспортно ориентированную схему;

реализовывала простейшую процедуру открытия компаний;

предоставляла фирмам-разработчикам право на беспошлинный ввоз товаров, инофирмам – право на создание под их полным контролем индийских отделений;

освобождала от экспортных налогов и пошлин программное обеспечение (ПО) и оборудование – без обязательств обратного экспорта;

освобождала новообразованные компании от корпоративных налогов на 10 лет.

На конец 1999 года общее количество программистов в Индии составило 280 тыс. человек. Заработная плата находится на уровне 800-1200 дол. в месяц. В настоящее время в этой стране насчитывается около 1,3 тыс. фирм-разработчиков программного обеспечения. Индийский экспорт ПО вырос с 1,75 млрд. дол. в 1997-1998 годах до 2,65 млрд. дол. в 1999-2000 годах. Это составило примерно 16,7% всего программного обеспечения в мире.[2]

Среди факторов, которые содействуют успешному развитию интеллектуального капитала, сконцентрированного в СЭЗ Индии, отмечают:

высокую степень компьютеризации населения;

высокий научный и образовательный уровень;

значительное число специалистов-программистов при сравнительно низкой стоимости таких трудовых ресурсов;

стабильное законодательство;

развитую компьютерно-коммуникационную инфраструктуру;

наличие в стране и за ее пределами маркетинговых инициативных групп, которые содействуют привлечению заказов на разработки и инвестиции в данную отрасль;

значительное число сформированных компаний, которые ориентируются на создание программного обеспечения.

В Молдове есть все предпосылки для успешного применения индийского опыта. Но даже быстрое и эффективное его внедрение в созданных специально для этого СЭЗ будет лишь «движением вдогонку», в то время как действительно эффективным может быть только «движение на опережение». Траекторию такого движения в наиболее общем виде, можно очертить.

---

[2] *Покотило Л. Корпоративное управление. // Бюллетень корпоративного управления. 2000, №10\19.*

Основным элементом такого движения должно стать создание структур приоритетного развития нового типа – так называемых социополисов. Социополис – это территория или организационная структура, которая работает в принципиально новой, социализованной экономике, имеет особый правовой статус, сочетает в себе все экономические преимущества СЭЗ интеллектуального типа с комплексной стратегией опережающего гуманитарного и социального развития.[3]

Общепризнанно, что успешной экономика будет лишь в случае доминирования качественно нового капитала, связанного с высоким уровнем человеческой личности и эффективностью социальной организации.

Интеллектуальный потенциал нации является частью гуманитарного потенциала и имеет несколько составляющих:

систему образования;

компьютерное обеспечение;

системы связи;

базы данных;

научное обеспечение;

интеллектуальную собственность.

В современных условиях в борьбе за выживание только интеллектуальный капитал позволяет обеспечивать конкурентоспособность как отдельным предприятиям, так и обществу в целом.

Именно в социополисе возможно создание быстрых и действительных механизмов превращения интеллектуального потенциала нации в интеллектуальный капитал путем предельного сжатия во времени инновационной цепи: стимулирования генерации новых идей, трансфера их до стадии технологии, а затем - до продукта потребления.

Целью существования социополиса является комплексная реализация ряда задач, а именно:

обеспечение притока капитала в страну путем привлечения внешних инвестиций и средств от экспорта высокотехнологичной продукции;

создание рабочих мест в наиболее перспективных высокотехнологичных отраслях;

стимулирование научного развития;

---

[3] *Марчук Е. Стратегическая ориентация деятельностит - шаг на опережение. // Стратегическая панорама. 1999, №4.*

обеспечение развития личности (отработка технологии непрерывного образования в сочетании с технологиями развития гармоничной личности в целом).

В стремительно изменяющемся мире новая система обучения – веление времени. Уже сейчас стандартной является ситуация, когда молодой специалист, закончив учебное заведение, понимает, что он овладел знаниями для жизни в мире, которого больше не существует.

Система непрерывного образования, которое должно применяться в социополисах, должна быть сочетанием четырех направлений, состоящих из развития:

физической и психической силы (пропаганды здорового образа жизни);

личности как члена социума (преподавание технологий социального успеха и общественного сотрудничества на основе идеи социальной ответственности);

профессионализма;

духовности, опирающейся на глубинные национальные корни народа.

Последняя задача в новой экономике выйдет на первый план. Параллельно с накоплением экономического и интеллектуального багажа должно происходить развитие духовных качеств личности. В противном случае теряется смысл и этот процесс может стать социально опасным. Как метко выразился французский философ Мишель Монтен «неовладевшему наукой добра, всякая другая наука только вредит».

Следует отметить, что современная социологическая мысль Запада и Востока очень близко подошла к идее построения социополиса. Практически завершается создание социополисов на базе известных университетов. На основании сравнительного анализа управленческих решений можно сделать вывод, что государсртвам-лидерам присущ подход ко всей стране как и к конкурентноспособному на мировой арене социополису. Именно так можно воспринимать высказывание президента США Б.Клинтона на Давосском Форуме-2000 о том, что глобализированная экономика, центром которой себя видят США, ценит человеческое развитие превыше всего.[4]

—

[4] *Марчук Е. Основные направления мирового развития. // Фондовая панорама. 2001, №4(63).*

В связи с тем, что реальные социально-экономические условия Молдовы и развитых стран в настоящее время отличаются радикальным образом, мы можем говорить только об определенных ограниченных территориях применения подобной стратегии в Молдове.

На данное время реальны три основных пути создания социополисов:

на базе СЭЗ путем направления полученных от их деятельности средств на опережающие развитие гуманитарного, в том числе интеллектуального, потенциала жителей этих зон с целью превращения их в структуры приоритетного развития интеллектуального типа;

на базе децентрализованных высокоэффективных творческих коллективов, работающих в Интернет-пространстве в отрасли новейших информационных технологий с дальнейшим согласованием деятельности с образовательными, научными коллективами;

на базе мощных и песпективных образовательных или научных заведений – путем предоставления им статуса СЭЗ при осуществлении коммерческой деятельности, связанной с обучением.

В Молдове есть все предпосылки для быстрого создания и успешной деятельности сети стуктур приоритетного развития, а именно:

- высокий образовательный уровень населения;
- работа в рамках аутосоринговых схем в очень незначительной степени зависит от основных фондов, а также нуждается в минимуме энергозатрат;
- достаточное количество квалифицированной рабочей силы;
- значительная сеть образовательных учреждений.

В Молдове есть все предпосылки для появления социополисов. Создание социополиса не нуждается в масштабных финансовых расходах со стороны государства, а лежит в плоскости удачного сочетания четкой теоретической концепции, адекватного законодательного обеспечения и действенных управленческих решений. Создание и успешная деятельность в Молдове структур опережающего развития, основой которых является постоянно растущий совокупный человеческий потенциал – новая парадигма продвижения нашего общества в достойное будущее.

ЕВРОПЕЙСКАЯ ОРИЕНТАЦИЯ ПОЛИТИКИ И ФОРМ КРЕДИТОВАНИЯ ИНДИВИДУАЛЬНОГО И МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В МОЛДОВЕ

Руслан ДИМИТРИЕВ
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений, политических и административных наук
Кафедра политологии
преподаватель

Развитие индивидуального предпринимательства является одной из мер решения проблемы безработицы в странах переходного периода. Именно индивидуальное, а также малое предпринимательство являлись основным генератором новых рабочих мест в государствах Восточной Европы. Рост индивидуального и малого предпринимательства наиболее интенсивно шел в тех государствах, где были созданы условия для гибкого и выгодного кредитования.

В 90-х годах в Восточной Европе особенно возросла роль западноевропейского кредитования. Европейские кредиты на развитие предпринимательской деятельности приносили наибольшую пользу тогда, когда были направлены на развитие предпринимательской деятельности отечественных предпринимателей. Инвестиции, направленные на создание зарубежных компаний имели меньшую экономическую значимость для государства.

Наиболее показательным в этом смысле нам представляется пример Польши, где именно эта форма участия западноевропейского капитала оказалась предпочтительной и решающей. Контраст между отечественными и зарубежными предприятиями в задаче решения проблем безработицы подчеркивается большинством польских экономистов. Западноевропейские компании составляют очень небольшую часть в общем количестве новосозданных польских фирм, а также новосозданных рабочих мест.

В 1997 году в Польше было зарегистрировано около 84.000 фирм, где было задействовано более 2 миллионов работников. Кроме того среди отечественных малых фирм, существовавших в 1990 году, 17% существенно выросли, создав 80.000 новых рабочих мест.

В то же время, только около 6.000 иностранных предприятий было создано после 1990 года, задействовав 265.000 рабочих к 1997 году.

Страны Центральной и Восточной Европы охотно принимают кредитную поддержку западноевропейских структур. Наибольшую активность здесь проявляет Европейский банк реконструкции и развития. Именно он является одним из крупнейших акционеров многих финансовых компаний, занимающихся кредитованием индивидуального предпринимательства.

С помощью Европейского банка реконструкции и развития в Республике Молдова была создана компания «Interprise-Credit», которая на сегодняшний день является лидером в области микрокредитования, в значительной степени способствуя решению многих социальных проблем. Подобные компании пытаются внедрить наиболее передовой кредитный европейский опыт, занимаясь деятельностью, по различным причинам невыгодной для многих отечественных коммерческих банков.

Полагаем, что развитие деятельности Европейского банка реконструкции и развития в Молдове, а также стремление некоторых отечественных коммерческих банков внедрить современные европейские программы кредитования индивидуального предпринимательства и малого бизнеса, как нельзя более свидетельствует о европейской направленности политики и форм кредитования в Молдове.

Дальнейшее развитие отношений по кредитованию индивидуального предпринимательства в Молдове, однако, не может идти без законодательного поощрения новых форм кредитования. Отсутствие возможности выбора различных источников финансирования текущих расходов заставляет индивидуальных предпринимателей соглашаться с условиями, нередко невыгодными и навязываемыми банками. К сожалению, наше законодательство пока не предусматривает возможностей кредитования субъектами, не входящими в банковскую систему. Необходимость их внедрения будет продемонстрирована нами на примере других государств. В этом смысле полезен опыт не только западноевропейских стран, но и США и России.

8 декабря 1995 года в России был принят Федеральный закон «О сельскохозяйственной кооперации», который предусмотрел возможность создания кредитных кооперативов. Таким путем законодатель предоставил сельскохозяйственным производителям, осуществляющим или намеревающимся осуществлять предпринимательскую дея-

тельность, возможность выбора между кредитными организациями и кредитными кооперативами как основными источниками финансирования собственной деятельности.

Среди основных преимуществ по сравнению с банками и иными финансовыми институтами кредитные кооперативы отличает:

- надежность, основывающаяся на взаимном доверии членов друг к другу;
- неформальное и быстрое рассмотрение заявок, получение кредитов в короткие сроки, что способствует их быстрому обороту;
- размещение средств кооператива в низкорискованных финансовых институтах;
- прозрачность работы кооператива, непосредственное участие членов в управлении кооперативом;
- доступность для сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Кроме того, кооперативы ощущают поддержку государственных структур и местной администрации и, хотя не имеют никаких льгот по налогообложению, пользуются некоторыми пониженными требованиями к финансовым нормативам по сравнению с банками (например, кредитные кооперативы не должны соблюдать требование минимального уставного капитала и обязательного резервирования средств в Центробанке, так как выведены из-под банковского законодательства; не платят налога на прибыль, являясь потребительскими организациями).

Кредитный кооператив привлекает индивидуальных предпринимателей, прежде всего, более гибкими условиями по формам погашения кредита (например, товарной продукцией), а также более низкой ставкой по кредитам по сравнению с банковской. Не менее важно для этой группы заемщиков то, что рассмотрение заявок и оформление кредитов осуществляется в короткие сроки, что способствует их быстрому обороту. Многие кооперативы практикуют также возможность пересмотра условий договора предоставления кредитов.

В настоящее время, однако, в отношении кредитных кооперативов в российском законодательстве выявились две основные тенденции: исключить из общего банковского законодательного регулирования учреждения мелкого сельскохозяйственного кредита, основанные на кооперативных принципах, либо - создавать банковские учреждения в форме кооператива. Мы считаем второе предложение (которое, в частности, одобрено Ассоциацией российских банков)

неприемлемым. Во-первых, поскольку фактическая деятельность кредитных кооперативов по всем своим юридическим характеристикам крайне отдаленно напоминает банковскую, во-вторых, поскольку законодательно установленная организационно-правовая форма банков (акционерные общества – у нас, общества с ограниченной (и дополнительной) ответственностью и акционерных обществ – в России) полностью удовлетворяет требованиям потенциальных возможностей любой кредитной организации.

Помимо кредитных кооперативов, альтернативой банковским учреждениям в зарубежных государствах являются кредитные союзы. В России, однако, кредитные союзы расположены только в городах и их пайщиками являются граждане как физические лица, которые объединяются исключительно для предоставления друг другу кредитов на чисто потребительские нужды (покупка холодильника, телевизора, автомашины). Малый бизнес и индивидуальных предпринимателей кредитные союзы не кредитуют, так как не хотят рисковать своими средствами, вкладывая их в реальное производство.

В отличие от России, в США кредитные союзы, работающие в районах проживания людей с низкими доходами, поощряются государством как мера стимулирования инициативы граждан быть вовлеченными в индивидуальную предпринимательскую деятельность.

Программы по поощрению индивидуальной предпринимательской деятельности, действующие в рамках кредитных союзов в США, можно разделить на несколько категорий:

- первая – федеральные кредиты малому бизнесу. Эти кредиты обеспечены гарантиями правительственного федерального агентства малого бизнеса. То есть поддержка в ней оказывается на централизованном уровне;

- вторая - счета развития индивидуального микро предпринимательства, когда сумма на счете предпринимателя по истечении определенного срока увеличивается, например, в два раза. Это программа штата, для которой открывается специальный счет;

- третья категория программ предусматривает небольшие гранты для микропредпринимателей. Это программа администрации района, где действует кредитный союз;

- четвертая - это программа деятельности самого кредитного союза, который обеспечивает финансовыми услугами жителей своего района, а также работает с людьми, имеющими низкий доход.

Данная деятельность освобождается от уплаты всех видов налогов и имеет некоторые другие льготы в отличие от кредитных союзов, работающих в благополучных районах. Расширение доступа к финансовым услугам помогает работающим людям с низкими доходами приобрести и сохранить материальное благополучие, более полно участвуя в экономике своей страны.

Люди, получающие кредиты, проходят в кредитном союзе специальные экономические курсы и получают консультации, помогающие преуспеть в собственном деле. Специалистами подсчитано, что каждый федеральный доллар, инвестированный в такие программы, возвращается в экономику пятью долларами дохода в форме нового бизнеса, увеличения заработной платы, новых и реконструированных жилищ, уменьшения расходов на социальное обеспечение и роста количества людей, получивших среднее профессиональное и высшее образование.

Правительство, утверждая программы поддержки индивидуального предпринимательства, напрямую никого не финансирует. Оно обращается за помощью к кредитным союзам. Часто подобные организации создаются на месте закрывшихся банков и принимают весомое участие, как в государственных делах, так и в делах сообществ, созданных самими кредитными союзами.

Кроме правительства финансовую поддержку всех программ для малообеспеченных людей в рамках кредитных союзов осуществляют многочисленные частные фонды, действующие на разном уровне с различными группами населения. Например, есть фонды, которые работают по всей стране, есть работающие только в одном или нескольких городах, районах.

В 1998 году Конгресс США принял закон, по которому кредитный союз после трех лет существования должен иметь собственный капитал, равный не менее 6% от привлеченных средств. Невыполнение этих пропорций ведет к ликвидации или реорганизации кредитного союза. Думается что, с одной стороны, данный закон защищает права членов кредитных союзов, с другой - он искусственно создает монополию уже существующих кредитных союзов, что является угрозой свободе предпринимательства. Наличие разных видов кредитных союзов усиливает конкуренцию между ними. В стране, где существует надежная система страхования депозитов, принятие этого закона можно объяснить только усиливающейся конкуренцией между банками и кредитными союзами. Наличие разных

видов кредитных институтов в финансовой системе страны обеспечивает доступ большинства индивидуальных предпринимателей к денежным ресурсам, ускоряет оборот товаров и услуг, улучшает экономическую ситуацию.

Руководит кредитными союзами в США Национальная Федерация кредитных союзов. Внутри своей системы она обеспечивает помощь союзам в увеличении их капитала во многих формах, размещая депозиты, вторичный капитал, гранты для увеличения резервных сумм и специальных программ помощи для людей с недостаточными доходами, действующими в кредитных союзах.

Для капитализационных целей проводится большая работа с различными спонсорами по привлечению денег. Федерация также занимается обучением и тренингом персонала кредитных союзов, не только входящих в федерацию, но и других; помогает во внедрении в кредитных союзах специальных программ борьбы с бедностью, таких, как приведенная выше система специальных счетов, поднимающих уровень благосостояния работающих людей с низкими доходами; участвует в развитии сети кредитных союзов, работающих с группами людей, объединенных по разным признакам, например, верующих, испано-говорящих и т.п.; работает с кредитными союзами по программе привлечения в члены кредитных союзов молодежи, в том числе и школьников.

Таким образом, происходит взаимодействие правительства и частных организаций, объединенных одной целью - борьбой с бедностью[5]. Очень многое из этого опыта, адаптировав к нашим условиям, мы можем использовать и в Молдове. Вопрос повышения материального благосостояния населения у нас острее, чем в богатых и благополучных США.

Следующей новой формой кредитно-договорных отношений, является кредитование при участии сберегательно-заемных ассоциаций. В отличие от кредитных кооперативов и кредитных союзов, сберегательно-заемные ассоциации нашли свое применение в Молдове. Данная форма правоотношений регулируется Законом Республики Молдова №1505-XIII от 18 февраля 1998 г. «О сберегательно-

[5] *Скрябина Г. Кредитные союзы: опыт запада. // Аргументы и факты на Севере, 2000, №7.*

заемных ассоциациях граждан» (Monitorul Oficial №38-39 от 30 апреля 1998 г.)[6].

Данная форма организации финансовой деятельности, подобно кредитным кооперативам в России, выведена законодательством Республики Молдова из-под действия нормативных актов, регулирующих деятельность финансовых учреждений (ч.2 ст.2 Закона). Сберегательно-заемная ассоциация граждан представляет собой некоммерческую организацию со специальным юридическим статусом, принимающая личные сбережения в качестве вкладов от своих членов и предоставляющая им целевые займы.

Данная форма финансовой деятельности как нельзя более соответствует идее поддержки индивидуальных предпринимателей, поскольку содействие предпринимательской деятельности членов ассоциации определяется в качестве ее основной цели (ст.4 Закона). Данная цель, наряду с запретом распределения прибыли между членами ассоциации, указывает на ее некоммерческий характер.

Теперь обратим внимание на название ассоциации. Понятие "сберегательно-заемная" предполагает две основных формы деятельности организации: сбережение вкладов ее членов и предоставление им займов. Нас интересует вторая часть содержания понятия. Итак, сберегательно-заемная ассоциация вправе предоставлять займы. В законе ничего не говориться о кредитах.

Выше мы уже останавливались на вопросе отличия займа от кредита. Ст.31 Закона, говоря о порядке предоставления займа, а также ст.18 Закона, предусматривая ответственность за невозврат в срок займа, указывает на наличие процентов в договоре. Следовательно, займы, предоставляемые ассоциацией, могут быть возмездными, как и кредит. Основное отличие состоит в реальности дого-

---

[6] *Государственной программой поддержки малого бизнеса на 1999-2000 годы, утвержденной Постановлением Правительства Республики Молдова №750 от 5 августа 1999 г. «О Государственной программе поддержки малого бизнеса на 1999-2000 годы» (Monitorul Oficial №87-89 от 12 августа 1999 г.), срок действия которой был продлен на 2001 г. Постановлением Правительства Республики Молдова №208 от 20 марта 2001 г. «О ходе выполнения государственной программы поддержки малого бизнеса на 1999-2000 годы» (Monitorul Oficial №35-38 от 20 марта 2001 г.) было предусмотрено создание сберегательно-заемных ассоциаций предприятий. Однако до сегодняшнего дня данная инициатива не нашла своего практического воплощения.*

вора, заключаемого между ассоциацией и индивидуальным предпринимателем, что позволяет нам рассматривать в данной главе указанные отношения как о правоотношения по предоставлению “реального кредита”. Считаем, что дискуссии по поводу правомочности употребления указанного понятия в данном случае излишни, тем более, что специальная литература, в особенности западная, говоря о кредите, часто называет его “консенсуальным займом”. Для нас существенным является факт предоставления финансовых средств со специфической целью – поощрение осуществления индивидуальной предпринимательской деятельности.

Как участвуют индивидуальные предприниматели в договорах о предоставлении денежных средств, когда кредитором является сберегательно-заемная ассоциация? Анализ действующего законодательства о сберегательно-заемных ассоциациях позволил нам выделить следующие основные особенности:

- во-первых, строго лимитированный круг лиц, могущих стать стороной договора займа. Данный круг ограничен членами ассоциации. Иными словами, для того, чтобы индивидуальный предприниматель – не член ассоциации – смог получить заем, ему необходимо вступить в организацию. Несмотря на то, что членами индивидуального предприятия признаются и члены семьи учредителя, они не могут быть стороной договора займа, если членом ассоциации является только учредитель;

- во-вторых, членом ассоциации может быть лишь индивидуальный предприниматель, проживающий в селе (коммуне), городе (муниципии), в пределах которого действует ассоциация. Это объясняется территориальной общностью членов ассоциации. Законодатель не определяет критерия определения территориальной общности, поэтому, несмотря на то, что сберегательно-заемная ассоциация организуется в селе, ее членами могут быть индивидуальные предприниматели из соседних административно-территориальных единиц (сел, входящих в коммуну). Закон требует указания в уставе лишь места нахождения ассоциации, но никак не ее территориальной сферы деятельности. Помимо этого изменение места жительства может (но не должно) служить основанием для исключения из членства ассоциации (ч.4 ст.20 Закона);

- в-третьих, членами ассоциации не могут быть индивидуальные предприниматели – граждане других государств. Как мы указывали ранее, законодательство Республики Молдова позволяет иностран-

ным гражданам осуществлять предпринимательскую деятельность на территории страны. Однако, сберегательно-заемные ассоциации создаются для кредитования исключительно граждан Республики Молдова и лиц без гражданства.

Нам такое положение представляется неправильным. Почему бы не позволить иностранным гражданам, постоянно проживающим на территории Республики Молдова и имеющим свободные финансовые средства для поддержки индивидуального предпринимательства в нашей стране, быть членами ассоциации. Чем данная форма финансирования хуже существующих в рамках зарубежных программ поддержки малого бизнеса в Молдове?

- в четвертых, индивидуальный предприниматель может получить лишь целевой заем. Это означает, что ему необходимо обосновать перед руководящим органом ассоциации необходимость получения займа конкретного назначения, а также реальности его погашения. Следует отметить, что на практике, сберегательно-заемные ассоциации редко контролируют использование займа на указанные заемщиком цели. Такое положение встречается и в рамках банковской системы. Зачастую это объясняется первостепенностью получения прибыли перед другими целями организации;

- в-пятых, участие индивидуального предпринимателя в ассоциации предполагает его неограниченную ответственность. Заем может выдаваться под залог личных сбережений, вложенных в ассоциацию и процентов по ним, а также под залог доли в капитале ассоциации. Ст.18 Закона предусматривает возможность погашения займа за счет другого имущества члена ассоциации, не указывая, какого именно. Таким образом, закон сделал ответственность заемщика по долгам за непогашенный заем практически неограниченной;

- в-шестых, индивидуальный предприниматель может участвовать в деятельности по предоставлению займов самой сберегательно-заемной ассоциации. Таким образом, он имеет возможность получать доход как от предоставления взаймы денежных средств ассоциации (в виде процентов по займу), так и как член ассоциации (в виде процентов по вкладу);

- в седьмых, членство в сберегательно-заемной ассоциации не позволяет индивидуальному предпринимателю получить два и более займа. До полного возврата полученного от ассоциации займа следующий заем ему не предоставляется. Таким образом, данной форме

кредитования не свойственно то, что в банковской практике называется открытой кредитной линией;

- наконец, для получения займа, индивидуальному предпринимателю нет необходимости открывать счет в банке. Заем может быть получен и наличными.

Помимо этого, у сберегательно-заемной ассоциации есть еще несколько преимуществ для индивидуального предпринимателя, которые непосредственно не связаны с кредитованием. Сберегательно-заемная ассоциация представляет собой очень выгодное вложение средств в основной капитал, поскольку, выходя из ассоциации, индивидуальный предприниматель получает не только свой пай, но и денежную стоимость части имущества ассоциации, пропорциональную его доле в капитале ассоциации. В то же время, данное правило не действует, если индивидуальный предприниматель исключается из ассоциации.

В данном случае он вправе претендовать лишь на свою долю в капитале. Необходимо также отметить и такую особенность, как ту, что заем может получить любой член ассоциации, который на момент получения денежных средств не является предпринимателем. Последующее приобретение статуса предпринимателя не препятствует получению новых средств для продолжения предпринимательской деятельности, при условии погашения предыдущего займа.

В республике нет сберегательно-заемных ассоциаций индивидуальных предпринимателей. Наше предложение состоит в том, чтобы создать законодательные условия вовлечения индивидуальных предпринимателей в механизм самокредитования путем использования сберегательно-заемных ассоциаций. Этому могли бы служить изменения в действующий Закон «О сберегательно-заемных ассоциациях» либо принятие нового нормативного акта «О сберегательно-заемных ассоциациях индивидуальных предпринимателей».

Доступ к микрокредитам имеет особое значение для создания рабочих мест и борьбы с бедностью в Республике Молдова. Именно поэтому Государственная программа поддержки малого бизнеса в Республике Молдова на 1999-2000 годы, указывая на то, что предоставление микрокредитов через коммерческие банки требует больших затрат, предусматривает необходимость создания соответствующих государственных и частных структур, для решения этой проблемы. В этой связи программа наметила:

- накопление финансовых ресурсов Фондом поддержки предпринимательства и развития малого бизнеса;

- формирование гарантийно-кредитных фондов инвестиционных проектов;

- создание сберегательно-заемных ассоциаций предприятий.

Полагаем, что внедрение кредитных кооперативов, кредитных союзов, а создание законодательных основ для деятельности сберегательно-заемных ассоциаций индивидуальных предпринимателей, могли бы способствовать реализации данной программы. Европейский опыт показывает, что здоровая экономика нуждается в постоянном появлении новых предпринимателей и создании новых предприятий.

Польские экономисты сравнивают этот процесс со здоровым лесом, которому для существования необходимо непрерывное самовосстанавление. Особенно остро необходимым этот процесс становится в периоды природных катаклизмов. Современная политика кредитования с участием европейских структур, а также политика кредитования отечественных финансовых учреждений, основанная на наиболее прогрессивном опыте европейских и других западных стран может и должна способствовать решению "экологических" проблем нашего предпринимательского "леса".

REFLECȚII ASUPRA ACTIVITĂȚII POLITICO-INFORMAȚIONALE A PRESEI

Constantin EŞANU
Republica Moldova, Chişinau
Institutul de Studii Politice şi Relații Internaționale
Catedra de Politologie şi Relații Internaționale
doctor habilitat, profesor

Georgeta STEPANOV
Republica Moldova, Chişinau
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Jurnalism şi Stiinte ale Comunicarii
Catedra de Jurnalism,
Doctor, lector superior

Fenomenele de bază, care au avut loc în societate în ultimul deceniu şi jumătate, au influiențat în mod direct presa şi au condus la o pronunțată angajare a ei în procesele politice şi sociale. Starea aceasta de lucruri s-a evidențiat mai ales în perioada campaniilor electorale. Nu ar trebui trecut cu vederea şi faptul că politizarea conştiinței sociale, studiată minuțios de sociologi în anii 1980-1990, ține deja de trecut, iar societatea actuală se caracterizează mai degrabă printr-o înstrăinare tot mai pronunțată de politică, de aceste confruntări sarbede. Şi cel mai curios e faptul că în situația dată, de cele mai multe ori sunt învinuite mediile de informare în masă de toate genurile.

Evenimentele de mare amploare ale evoluției presei implică necesitatea unei analize profunde a cauzelor care au generat schimbările respective, precum şi evaluarea ştiințifică a democratizării ei în perioada de tranziție. Aceste procese se disting prin caracterul lor complex, profund şi, în acelaşi timp, controversat, având la bază factori obiectivi şi subiectivi.

Respectiva stare a mass-media constă nu doar în considerarea cauzelor situative legate de realitatea politică la zi, dar şi în evaluarea factorilor primordiali, cum ar fi locul şi rolul presei în societate la etapa actuală, constituirea unui sistem al ei şi plasarea lui în diverse subsisteme sociale. Procesele de informare în masă nu pot fi privite şi apreciate în afara contextului situației social-politice, a spațiului şi timpului istoric şi fără a ține cont de mediul populat.

În vederea studierii presei optimă se prezintă concepția societății civile, în baza căreia putem trasa unele puncte de reper pentru dezvoltarea acesteia, precum şi a aprecia activitatea curentă a ei. Orice variantă de interpretare a noțiunii de societate civilă include ca particularitate distinctă activitatea nestatală, având o anumită autonomie de stat şi care reprezintă totalitatea relațiilor şi instituțiilor sociale, ce asigură autoreglarea şi funcționarea acestei sfere. Modelele existente ale societății civile au la bază două principii: discriptiv şi normativ. În societățile în transformare principiul al doilea este mai accentuat, dat fiind faptul că indică direcția dezvoltării.

Prezența diverselor aspecte formează motivul incertitudinii şi plurivalenței atitudinii presei în calitate de instituție socială.

În primul rînd, în cazul în care vorbim despre presă în sensul nominalizat, presupunem apartenența acesteia la sfera nestatală a vieții sociale, includerea ei în sistemul relațiilor sociale ale sferei civile, relația ei cu alte instituții şi funcțiile specifice pe care le îndeplineşte în sfera respectivă.

În al doilea rînd, în cazul utilizării principiului normativ nu avem în vedere relațiile mijloacelor de informare în masa cu instituțiile concrete ale societății. E vorba de un anumit nivel calitativ al activității periodicilor, corespunzător valorilor şi experiențelor înaintate de subsistemul social respectiv.

Funcționarea la acest nivel şi cu această calitate poate însemna independența de stat (atît politică, cît şi economică); perfecționarea raporturilor directe şi inverse cu diferite elemente ale societății civile formate din asociații de cetățeni, de înşişi cetățenii; exprimarea intereselor diverselor categorii şi grupuri structurale ale societății date; protecția drepturilor şi libertăților cetățeneşti, adică respectarea valorilor principale ale societăților civile. De menționat faptul că în realitate principiile respective se intercalează, deoarece locul jurnalismului în structura instituțiilor societății civile, interacțiunea lui cu alte elemente determină nivelul calitativ al funcționării mediilor de informare, realizarea rolului său în procesele de autoreglare, autoorganizare, aceste procese formînd temelia societății respective.

Pornind de la cele expuse, apar unele întrebări logice. Cu ce structuri, sfere ale societății civile interacționează jurnalistica? În ce relații sociale este atrasă? În opinia noastră, în această ordine de idei urmează a vorbi despre structura politică şi cea socială, despre interdependența instituțiilor politice şi sociale cu mijloacele de informare în masă. În calitate

de latură particulară a acestui domeniu poate fi examinată chestiunea privind partidele şi sistemul de partid şi rolul presei în subsistemul respectiv.

Sistemul de partid reprezintă temelia structurală de prim ordin a spaţiului politic în special şi a societăţii în întregime. Structuralizarea societăţii este unul din criteriile majore şi simultan - manifestarea caracterului ei civilizat. Factorul respectiv, desigur, antrenează funcţionarea mediilor de informare şi a altor instituţii sociale.

Mass-media, în special presa, are o semnificare deosebită în desfăşurarea modificărilor sociale actuale. Ea contribuie la fortificarea democraţiei, libertăţii de exprimare, emancipării politice şi culturale. De aici – marea responsabilitate socială în prezentarea actualităţii cristalizarea opiniilor şi a socializării generaţiei în creştere.

În ultimele decenii ale secolului al XX-lea funcţiile mediatice ale mijloacelor de informare în masă înclină tot mai mult de la exprimare, interpretare, critică spre o politizare a informaţiei, spre o angajare în lupta politică - fenomen caracteristic întregului spaţiu sovietic, inclusiv şi presei din Republica Moldova. Cît de negativă nu ar fi aprecierea acestui fenomen, trebuie să recunoaştem că e vorba de consecinţele caracteristice ale spaţiului nostru politic şi ale spaţiului nostru de partid, ele fiind constituite din formaţiuni slab organizate, minime ca efectiv, amorfe din punctul de vedere a prevederelor de program. În situaţia creată presa se cere tratată dintr-un nou punct de vedere, ea aflîndu-se, în acelaş timp, pe calea constituirii unui statut corespunzător transformărilor sociale din ultimii ani.

Proprietarii, care relativ recent şi-au făcut apariţia în societatea noastră, avînd, în ultimă instanţă, interese generale (chiar şi în cazul diferitelor grupări concurente) şi care nu dispun de un partid al marelui capital, deasemenea influienţează procesul de consolidare a sistemului de presă. Ei au găsit în condiţiile actuale un mecanism eficace de exprimare a intereselor şi de satisfacere a ambiţiilor lor politice - mijloacele de informare în masă. Anume această stare de lucruri a creat premisele antrenării mass-media în activitatea anumiţilor subiecţi politici şi de partid. Funcţiile politice şi partinice impuse de aceşti noi proprietari mijloacelor de informare în masă au dus la transformarea acestora într-un instrument servil al intereselor private. În plus, deseori se constată o substituire a rolurilor, cînd presa, din arenă de luptă pentru grupări şi partide politice se transformă în participant politic propriu - zis, uneori activînd independent în calitate de iniţiator şi organizator al luptelor politice sau cel puţin, executor ingenios.

În ceea ce priveşte dependenţa dintre jurnalism şi sistemul politic, remarcăm că indefirent de gradul de dezvoltare a sistemului politic, gradul lui fragmentar, structural şi de stabilitate, partidele incluse aici acţionează asupra funcţionării mijloacelor de informare în masă, determinînd totodată funcţiile şi statul mass-media în societate.

Aşadar, subecţii principali ai spectrului politic tind să utilizeze mijloacele de informare în masă în calitate de instrument pentru mobilizarea maselor. Dat fiind faptul că obiectivul major al politicienilor constă în cucerirea puterii prin scrutine electorale şi nici de cum antrenarea maselor în activitatea politică, funcţia mobilizătoare a presei este pentru aceştia primordială. Aceasta din urmă este inportantă în egală măsură şi pentru mijloacele de informare în masă. Fiind impusă să menţină legături cu un cerc politic restrâns, presa nu-şi poate executa obligaţiile faţă de celelalte pături sociale; legătura ei inversă cu opinia publică, cu diverse formaţiuni sociale este diminuată. Funcţia de control public al statului şi organelor lui, al expertizei publice a deciziilor adoptate, actelor legislative este substituită prin controlul de grup. În asemenea condiţii jurnalismul nu are baze reale pentru a fi numit "puterea a patra". Fluxul comunicaţional jurnalistic însă ar trebui să reflecte imparţial întreg spectru al evenimentelor şi fenomenelor social-politice şi economice din societate.

Accesul la procesele de comunicare şi controlul acestora creşte odată cu creşterea statutului social, a puterii sociale şi economice[7] Comunicarea informaţională poate fi privită ca o sursă de putere, o instituţie care în subordonarea şi în serviciul grupurilor şi intereselor care guvernează societatea. Ea este o condiţie necesară pentru exerciţiul puterii. În relaţia tripartită: politică - putere - societate jurnalismul joacă rolul de intermediar. Contopindu-se cu puterea, el devine un propagator al politicii acestuia.

Procesele de renovare a realităţii sociale şi-au găsit expresia calitativă şi cantitativă în activitatea mijloacelor de informare în masă. Transformările sociale ce reprezintă principalul obiect de reflectare al presei, au contribuit la modificări esenţiale în caracterul şi structura mass-media, determinînd diferenţierea mijloacelor de comunicare în masă. Instituirea pluralismului de idei a condus la apariţia pluralismului presei, ceea ce a modificat structura jurnalismului autohton.

[7] *Mequail D. Comunicarea. Institutul European, 1999, p. 200.*

E vădit însă faptul că mass-media, la rîndul său, asigurînd fluxul de informații pentru satisfacerea necesităților informaționale ale societății, a influiențat mult relațiile social-politice din țară. Presa liberă a jucat un rol decisiv în formarea pluralismului în Moldova. Întru argumentarea afirmației date pot servi rezultatele sondajului sociologic, organizat de politologii autohtoni în raioanele Hîncești, Camenca și Drochia: 73 la sută din respondenți (la sondaj au participat 1500 de persoane) au arătat că pluralismul în Moldova a apărut datorită intelectualității (scriitorilor) și a organului ei de presă - "Literatura și arta", 19 la sută - grație lui M.Gorbaciov, 5 la sută - datorită influienței evenimentelor din Pribaltica și România.

Deci, e lesne de observat existența unei influiențe reciproce între mass-media și realitatea socială, influiență, care asigură însăși existența acestora. Presa întotdeauna preia forma și nuanța acelui sistem social-politic în interiorul căruia se înfăptuiește activitatea de reglare a relațiilor dintre diverse subsisteme ale lui. Conștiintizarea acestor aspecte ale societății formează baza oricărui concept sistemic al presei[8].

Caracterul, structura, tipologia sistemului mass-media, funcțiile acestuia trebuie studiate reieșind din realitățile sociale ale țării unde activează sistemul respectiv de presă, precum și luînd în considerație sistemul politic existent acolo. Or, regimul politic poate fi considerat ca factor de bază al constituirii sistemului de presă. În funcție de acesta pot exista mai multe categorii de sisteme de presă, între care: sisteme monopartinice, bipartinice și multipartinice. Dat fiind faptul că sistemul politic din Republica Moldova se caracterizează ca extremal-pluralist, iar regimul politic de aici - național-democrat, sistemul de presă, bineînțeles, este multipartinic. Astfel, componenții mass-media locale, în funcție de atitudinea, simpatiile față de regimul și puterea politică, se divizează în presă pro, contra și neutră.

Analizînd rolul presei în dezvoltarea pluripartitismului în Moldova, unii specialiști de la noi concluzionează că, începînd cu anul 1988, presa republicană, influiențată de polarizările social-politice, s-a împărțit în două grupe de atitudine diferită față de conducerea țării: prima - de opoziție: "Literatura și arta", "Țara", "Glasul națiunii", "Făclia", "Tinerimea Moldovei"; a doua - de colaborare: "Moldova Suverană", "Viața Satului", "Молодежь Молдавии", "Советская Молдавия", "Cuvîntul" și "Politica", după anul 1991 - "Независимая Молдова", "Patria tînără",

---

[8] *Сиберт Ф., Тиберсон Т., Шрамм И. Четыре теории печати. Citat după: Чичановский А. В тенетах свободы. - Москва, 1995, с.116.*

"Деловая газета", "Curierul de seară", "Momentul", "Săptămîna", "Moldovanul".

Cursul politicii informaționale a organelor de presă depinde, în primul rînd, de politica internă promovată de structurile puterii.

Se spune că, politica începe acolo unde există conflicte. Ea are menirea de a aplana, prin diverse mijloace şi metode, situațiile de conflict existente în societatea umană. Într-o societate democratică politica puterii trebuie să vizeze interesele tuturor forțelor politice şi sociale, să împace "gusturile " diverselor părți componente ale societății. De componența statului, puterii ține alegerea formelor, metodelor, căilor de soluționare şi lichidare a conflictelor, precum şi a măsurilor de profilaxie întru excluderea posibilității iscării unor conflicte noi. În acest context un rol primordial îi revine presei, care este un mecanism de realizare a funcțiilor în cauză ale puterii. Astfel, realitatea politică poate fi conştientizată de masele largi, în bună parte, şi prin intermediul presei, ori, potențialul ei politico-informațional este suficient pentru a crea sau a modifica pozițiile, opiniile acestora în conformitate cu anumite scopuri propuse.

Fenomenele politice nu pot fi concepute în afara sistemului de comunicare politică. Sistemul dat interacționează cu sfera conştiinței sociale, cu cea socio-culturală, politică-culturală, cu lumea politică în general prin intermediul limbajului politic. Limbajul politic constituie elementul de bază al comunicării politice.

Comunicarea politică poate fi definită drept o circulație permanentă a informației din domeniul politic în celelalte sfere ale societății, care tinde să modifice, în fincție de scop şi situație, opinia publică, atitudinea publică, acțiunea publică.

Scopul comunicării politice este de a informa şi a convinge. Ideele şi directivele servesc nu doar pentru a reflecta realitatea, ci şi pentru a face posibilă înțelegerea şi interpretarea adecvată a realității date. În unele cazuri este greu de depistat puterea reală de cea iluzorie şi atunci o importanță deosebită capătă nu numai acțiunile reale întreprinse de stat, guvern, anumite formațiuni social-politice, dar şi modul în care acestea sunt percepute şi apreciate, contextul sau cadrul în care ele sunt prezentate. Metodele şi mijloacele de transmitere a informației politice nu sunt mai puțin importante decît însuşi conținutul, mesajul ei. A nu ține cont de lucrul acesta înseamnă a reduce conştient din gradul de eficiență, eficacitate al acțiunilor politice. Astfel, în politică este important nu doar ceea ce se vorbeşte, dar cum se vorbeşte, nu doar ceea ce se face, dar cum se face şi nu doar ceea ce se transmite, dar şi cum se transmite. Rezultatele ac-

țiunilor politice depind, în mare parte de modul în care aceste acțiuni au fost expuse şi tzransmise. În această ordine de idei un loc primordial îi revine presei, care e capabilă nu doar să transmită informația, ci şi să manipuleze auditoriul, conştiința acestuia.

Există un şir de institute şi fenomene care pot fi raportate şi la sfera societății civile, şi la politică, între care: partidele politice, diverse organizații, asociații, mijloace de informare în masă. Presa ocupă o poziție intermediară, deaceea este considerată drept un element constitutiv, o verigă de legătură între sferele date[9].

Presa este un mijloc de transmitere a informației din unele sfere ale societății în altele, deaceea întotdeauna se află, după cum s-a menționat, în subordonarea diverselor forțe sociale, politice şi economice. Starea de subordonare, însă nu înseamnă reducerea sau pierderea forței propagandistice a ei. Punînd la dispoziția publicului cititor anumite informații despre un eveniment oarecare, presa nu poate să nu țină cont de reacția auditoriului, poziția acestuia în raport cu cele transmise. Presa se transformă într-o arenă de expunere a atitudinilor, ideelor, gîndurilor auditoriului. Atitudinea maselor largi față de evenimentele politice devine cunoscută structurilor politice doar prin intermediul presei. În aceste cazuri jurnalismul se impune ca forță capabilă de a limita activitatea structurilor puterii şi de a influiența elaborarea deciziilor politice.

În viața politică a societății presa joacă un rol binar: pe de o parte reflectă politica (funcția reproductivă), pe de alta - o crează (funcția productivă). Caracterul şi potențialul societății, gradul de eficiență a procesului politic poate fi constatat în funcție de accentele pe care le pune presa în contextul epocii[10]. Deaceea ea, ca făuritor al politicii, este responsabilă în egală măsură ca şi structurile puterii politice de fenomenele şi transformările ce au loc în societate. Conştientizarea acestui fapt ar conduce la modificarea atitudinii angajaților mass-media şi creşterea responsabilității acestora la alegerea modului şi stilului de reflectare a realității. Or, unii ziarişti, întru realizarea anumitor interese, utilizează nişte metode, care vin în contradicție directă cu legile etice şi deontologice ale profesiei de jurnalist. Ar fi bine dacă colaboratorii din presă, în activitatea lor de selectare, prelucrare şi transmitere a informației, s-ar orienta, ar ține cont de celebra expresie a filosofului englez F.Becon: "… nu de dragul profitului

---

[9] *Гаджиев К. Политическая наука. Москва, 1994, с.90.*

[10] *Чичановский А., Шкляр В. Политика. Пресса. Власть. - Москва, Киев, 1993, с.38*

şi a slavei, nu pentru a ajunge la putere, nici pentru alte intenţii nedemne, ci pentru a avea de la ea folos însăşi viaţa"[11].

Activitatea şi rolul presei în sistemul politic al societăţii este o problemă foarte importantă şi constituie obiectul a multor discuţii şi dezbateri, în urma cărora apar diferite şi variate criterii. Semnificative, în opinia noastră, sunt două:

Adepţii conceptului dat (În temei jurnaliştii practici) susţin că într-o societate democratică presa î-şi pierde calităţile, valenţele propagandistice, se transformă într-un simplu mesager al informaţiei şi devine apolitică.

Conceptul în cauză demonstrează, însă, că mijloacele de informare în masă nu sunt altceva decît ramuri ale puterii şi dacă e aşa atunci ele nu pot fi în afara politicii.

Cercetarea activităţii presei permite să fim de acord doar parţial cu afirmaţiile sus-numite, or în practică presa acţionează ţinînd cont de situaţia creată şi în conformitate cu interesele ei sau ale celor ce o deţin şi o controlează (stat, partide politice, mişcări, persoane particulare etc). Aceste două criterii pot fi utilizate în cazul cînd se analizează anumite publicaţii periodice concrete, luându-se în vedere politica informaţională a acestora în raport cu regimul politic, puterea, dar nicide-cum la cercetarea sistemului de presă în ansamblu. Se ştie doar, în societăţile democratice presa nu poate fi omogenă în planul politicii informaţionale. Există presă care prin intermediul publicaţiilor face politica (organele de presă guvernamentale, ale partidelor, mişcărilor politice etc.), există însă şi presă totalmente apolitică (de divertisment, specializată, de branşă etc.).

După cum s-a menţionat în repetate rînduri, sistemul de presă se formează după chipul şi asemănarea sistemului politic existent în societate. În conformitate cu aceasta, unele organe de presă, îndeosebi de opoziţie, tind să devină ramuri ale puterii, de aceea, prin potenţialul lor politico-informativ, contribuie la lărgirea şi mobilizarea contingentului adepţilor partidului pe care îl reprezintă sau îl susţin, în speranţa că acesta va deveni partid de guvernare, va deţine puterea. Atîta timp cît vor exista forţe politice în opoziţie, ce tind spre putere, fără îndoială, va exista şi presă de opoziţie.

Organele de presă pro, sub pretextul reflectării imparţiale, impasibile a realităţii, pun în circuit informaţie semnificativă, ba chiar orientativă

---

[11] *Бэкон Ф. Соч. в 2 т. - Москва, 1978. Т.2, с.43-44.*

într-o măsură oarecare, ceea ce permite prezentarea situației generale, a evenimentelor şi fenomenelor într-o lumină favorabilă pentru putere.

Deşi presa de toate genurile manevrează într-un spațiu politic comun, tratarea acestui spațiu este foarte contradictorie şi aceasta - datorită diferitei atitudini vizavi de putere.

Actualmente presa este concepută ca un subsistem al puterii, care exprimă nivelul de organizare politică a statului şi a societății. Un interes deosebit prezintă interdependența dintre presă şi stat. Tendința presei de a fi liberă, pe de o parte, şi tendința statului de a ține sub control activitatea acesteia, pe de alta, crează un cerc vicios, caracterizat printr-o permanentă luptă camuflată între aceste două forțe. Însă nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că presa, prin accesul la informați deasemenea, tinde să dețină controlul asupra activității politice şi economice a statului.

Constrîngerea fizică, economică, spirituală este un atribut al puterii. Presa, în postură de "a patra putere" în stat, tinde şi ea la dreptul de a recurge la constrîngerea spirituală, atentând astfel la drepturile propriu-zise ale puterii. De aici şi pornesc confruntările dintre presă şi putere, deşi una fără alta n-ar putea exista.

Partidele şi mişcările politice, la fel, încearcă să obțină controlul asupra organelor de presă. Situația aceasta se acutizează, în deosebi, în ajunul diverselor companii electorale. Conştientând faptul că presa este unul dintre factorii de bază în formarea sau schimbarea opiniei publice, partidele politice îşi creează sisteme de presă proprii.

Vorbind despre interdependența dintre stat şi presă e cazul să amintim că statul reprezintă totalitatea metodelor instituționale de realizare a puterii. Există mai multe puncte de vedere vizavi de caracterul interdependenței date şi anume:

- presa, deşi este independentă de stat, tinde să obțină o informație minuțioasă despre activitatea acestuia şi să devună un controlor, un arbitru al ei;

- presa colaborează cu statul în măsura în care acesta o subvenționează, păstrîndu-şi totodată dreptul de a critica activitatea structurilor puterii;

- presa activează sub contorlul statului, transpune în viața politică acestuia, se străduie să creeze pentru structurile puterii o înfățişare cît mai atractivă[12].

—

---

[12] *Чичановский А. В тенетах свободы. - Москва, 1995, с.198.*

Indiferent de raporturile stabilite între organele de presă şi stat jurnalismul, în ansamblu, participă la cârmuirea, societăţii prin activitatea de transmitere a informaţiei necesare întru diriguirea eficientă a acesteia. Gradul de democratizare a societăţii depinde, în mare parte, de relaţiile dintre presă şi putere, iar formele, metodele activităţii politice ale statului, partidelor, presei depind de nivelul şi potenţialul de informare ca expresie a activităţii individului.

Informarea politică ca modalitate a activităţii presei, poate fi caracterizată drept:

- o activitate intelectuală care reprezintă capacitatea forţelor politice de a reflecta realitatea obiectivă şi a o modifica în concordanţă cu scopurile urmărite;

o acţiune de organizare şi reglare, chemată să reglementeze activitatea practică a presei, să creeze baza de perspectivă a activităţii acesteia;

- o activitate de prognozare care se realizează în anumite planuri, scenarii, hotărîri, prognosticuri politice.

Informarea se bazeză pe tehnologiile politice, sociale, economice, spirituale-ideologic ale presei. Dat fiind faptul că presa ocupă un loc important în sistemul politic al societăţii, fiecare din subdiviziunile sistemului dat încearcă să influienţeze activitatea ei. Dar nici unul din elementele sistemului politic nu este în drept să deţină monopolul asupra informaţiei sau să afecteze intenţionat activitatea presei. Este inadmisibil împiedicarea circulaţiei orizontale şi verticale a informaţiei, precum şi selectarea tendenţioasă ori schimonosirea cu rea - voinţă a mesajelor.

Presa constituie un element esenţial al sistemului politic al societăţii. Potenţialul ei politico-informaţional presupune nu doar capacitatea de reflectare a evenimentelor politice, ci şi forţa de influienţă şi de corectare a procesului politic şi se poate realiza complet doar în condiţiile cînd există;

un spaţiu informaţional organic integrat în sistemul social-politic al societăţii;

o industrie a informaţiei politice bazată pe o concurenţă sănătoasă, ce ar exclude partizanatul politic;

o bază legislativă adecvată momentului şi situaţiei în care activează presa;

un sistem bineînchegat al elementelor ale presei, al caracteristicilor tipologice ale lui şi care ar fi capabil să influienţeze şi şă coordoneze societatea.

ACTIVISMUL ELECTORATULUI REPUBLICII MOLDOVA (ANALIZA POLITOLOGICA)

Valeriu MOŞNEAGA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Şef-catedră politologie
Doctor-habilitat, profesor

Gheorghe RUSNAC
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Profesor, doctor-habilitat
Membru-corespondent al Academiei de Stiinte din Republica Moldova
Rector

Ruslan TANASĂ
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra de politologie
magistru, lector

Participarea / neparticiparea cetățenilor la alegeri constituie, alături de decizia de vot, dimensiunile comportamentului electoral. Şi dacă ultima are relevanță prin faptul că prin intermediul ei se decide asupra problemelor majore ale societății şi/sau determină cine va guverna țara pe perioada următorului mandat, ilustrează mutațiile ideologice şi doctrinale din societate, activismul alegărtorilor vizează în modul cel mai direct funcționabilitatea politicului.

Corelația activism – politic se manifestă la două nivele. Primul, macronivelul, se concretizează în binomul activism – sistem politic. Participarea / neparticiparea la alegeri reprezintă barometrul acceptării şi încrederii cetățenilor în sisitemul politic. Un activism ridicat denotă faptul că sistemul se distabilizează, electoratul astfel reacționînd la tensiuni şi

conflicte social-politice, crize etc. Şi din contra, o prezenţă scăzută la urnele de vot indică delegitmarea sistemului politic, ineficienţa sa, nemulţumirea faţă de regimul existent. Ambele extreme, în egale măsură, sunt periculoase pentru o societate.

Cel de-al doilea, micronivelul, vizează corelaţia acivismului electoral cu procesele şi fenomenele politice. El ne permite de a diagnostica sociatate şi este poate unica modalitate de măsurare cantitativ-matematcă mai mult sau mai puţin precisă a acestor fenomene. Prin intermediul caracteristicilor participării / neparticipării la alegeri depistăm nivelul democratizătii societăţii, a maturităţii politice al cetăţenilor, starea conştiinţei şi a mentalităţii politice, al culturii politice, atitudinea faţă de alegeri ca o instituţie a societăţii democratice etc.

Pe lîngă aceste momente, participarea la alegeri se impune prin faptul că este, de cele mai dese ori, unica formă a comportamentului politic al cetăţeanului şi a implicării sale efective în sfera politică.

În conformitate cu criteriul poarticipării/neparticipării la alegeri, cetăţenii cu drept de vot pot fi clasificaţi din două puncte de vedere diferite: în conformitate cu 1) intenţia de participare / neparticipare la vot şi 2) participarea / neparticiparea efectivă. Prima clasificare ţine de perioadele dintre alegeri, cea de a doua se referă exclusiv la ziua alegerilor.

Dacă ne referim la intenţia de participare / neparticipare la alegeri deosebim două categorii de alegători: decişi şi indecişi. Din prima fac parte atît acele persoane care au intenţia de amerge la alegeri, cît şi cei ce sunt decişi să nu facă aceasta. A doua categorie o reprezintă persoanele care, fie din incapacitate, fie din nedorinţă, nu şi-au formulat o atitudine clară faţă de alegeri. Numărul acestor două grupuri nu este constat şi poate oscila. Mai mult ca atît există şi un flux între ele – unii cetăţeni, din anumite considerente (schimbarea mediului, a statusului social etc.), îşi pot modifica pe parcursul vieţii poziţia faţă de alegeri.

În cazul participării / neparticiparii efective, din ziua alegerilor la fel deosebim două tipuri de alegători: participanţii la scrutin şi absenteiştii. Între prima şi a doua clasificare există puternice conexiuni. Din rîndul celor care au participat la alegeri pot face parte atît persoanele decise să nu participe, cît şi cei indecişi. Printre absenteişti sunt prezenţi şi cei care au avut o intenţie clară de a merge la vot, dar şi o bună parte din indecişi. Desigur există o categorie de persoane ce nu-şi modifică poziţiile sale politice şi sunt rezistente la influienţele accidentale, conjuncturale sau bine direcţionate ale mediului.

Motivațiile care stau la baza participării alegătorilor la alegeri pot fi grupate în două categorii: 1) motivele intraindividuale şi 2) motivele provenite din mediu. În cazul primei categorii vorbim de activism, de o participare autonomă, în cel de-al doilea este o mobilizare. Activism autonom numim acel comportament electoral în care cetățeanul acționează în virtutea intereselor, obiceiurilor, valorilor sale. El se va prezenta la alegeri chiar şi în cazul unor presiuni contrarii. Pentru aceste persoane campaniile electorale sunt necesare doar pentru a-şi defini opțiunea politică. Prin definiție, activismul este prezent atunci cînd cetățeanul este gata să se prezinte la alegeri în timpul în care i s-a cerut aceasta, indiferent de alte circumstanțe. Mobilizarea, din contra, presupune că alegătorul vine la urnele de vot contrar atitudinilor sale reale şi / sau inițiale sau că această atitudine sau opinie îi este formată în timpul imediat anterior. O mobilizare se poate exercita asupra persoanelor indecise, a celor neinteresați de politică şi deci fără atitudini (apatici), şi la cetățenii cu atitudini negative față de alegeri. Eficiența eforturilor mobilizaționale asupra acestor categorii de alegători se reduce esențial de la prima grupă la ultima.

Delimitarea cantitativă a acestor două categorii de alegători (activi şi mobilizați) se face în conformitate cu corelarea dintre intenția de participar la vot şi participarea reală la scrutin. Conform sondajelor de opinie numărul persoanelor active ectoral constituie, în dependență de starea social-politică a momentului, circa 40-50%.[13] Restul 20-30% din cei prezenți la urnele de vot sunt mobilizați în perioada campaniei electorale.

Activismul autonom al alegătorului poate fi explicat prin intermediul a trei teorii, identice cu abordările comportamentului electoral: 1) sociologică, 2) social-psihologică şi 3) rațională. Abordarea sociologică postulează că cu cît statusul social-economic este mai mare cu atît există o mai mare probabilitate că persoana va veni la alegeri şi invers. Aceasta se datorează faptului că un status social-economic ridicat presupune studii, cultură, aceste persoane trebuie să fie (sub presiunea normele de grup) informate şi, deci, sunt mai puterinic conexate la sfera politică. Plus

---

[13] *În august 2000 intenția de a participa la alegeri au declarat-o 42% din electorat (Barometrul de opinie publică realizat de IMAS pe un eşantion național-reprezentativ compus din 1096 persoane), în ianuarie 1998 – 50,3% (sondaj de opinie realizat de CCIN "Perspectiva" în perioada 4 – 10 ianuarie pe un eşantion național-reprezentativ), în ianuarie 1998 – 41,4% (sondaj realizat de CCIN "Perspectiva" în perioada 19-20 ianuarie 1998 pe un eşantion național-reprezentativ. Au fost intervievați 1511 persoane domiciliați în 70 de localități).*

la aceasta ei sunt cei pentru care politica are importanţă şi, în dese cazuri, îi vizează în mod direct.[14] Paralel cu corelaţia status-activism există şi interdependenţe între caracteristicile socio-demografice şi comportamentul electoral. “În alegerile normale participarea electorală este mai crescută la membrii unor organizaţii, ai sindicatelor, la cei căsătoriţi, la bărbaţi, la femeile sărace şi la grupurile de vîrstă medie”[15] Pentru electoratul Republicii Moldova putem constata următoarele corelaţii: bărbaţii sunt mai activi decît femeile, tot ele sunt mai nehotărîte decît primii. Participarea este mai ridicată la cei cu studii superioare. Tinerii sunt mai puţini activi decît cei de peste 30 de ani. În conformitate cu criteriul naţional, moldovenii /românii sunt mai activi decît minorităţile naţionale.[16]

Conform teoriei votului raţional alegătorul se prezintă la urnele de vot deoarece “ştie” că votul său contează şi poate influenţa dezvoltarea de mai departe a ţării. Însă în realitate votul unui alegător reprezintă 0,00000402307 dintr-un mandat. În acest caz raţionalitatea nu mai semnifică că cetăţeanul conştientizează că votul său va influenţa alegerile (în acest caz un alegător raţional nu va merge la alegeri), ci că alegătorul, cunoscând acest fapt ştie că neprezentarea masivă la alegeri a susţinătorilor unui anumit partid va duce la pierderea alegerilor de către el. Deci, raţionalitatea presupune că cetăţeanul e conştient de faptul că doar unit poporul poate influenţa elita. Mai mult ca atât, ne prezentarea la alegeri este o acţiune, forţă căreia, în sensul influenţării guvernanţilor, este egală cu zero, iar votarea este o şansă de a-ţi exprima părerea şi, în caz că mai mulţi o împărtăşesc, de a o impune societăţii. În februarie 1998 la întrebarea “Cum credeţi Dvs., pot oamenii prin vot să schimbe cu adevărat ceva în

---

[14] Sondajele de opinie realizate în Republica Moldova nu ne permite depistarea acestei corelaţii, însă în practica mondială ea se manifestă constant (vezi Городецкая И.Е. Великобритания: избиратели, выборы, партии. 1945-1970. / Наука. – Москва, 1970, с.146.). Observaţiile empirice şi inexistenţa factorilor care ar putea contraca aceste influienţe ne face să credem că şi în Moldova aceasta se manifestă la fel de pronunţat.

[15] Curtis M. Comparativ Guvernement and Politics: An Introductory Essay in Political Science. / Harper and Row. – New York, 1968, p.133 citat după Alegerile din România de la 20 mai 1990. / IRSOP. – Bucureşti, 1991, p.26.

[16] Barometrele de opinie publică realizate de IMAS (nota 1), p.38 şi CSOP în perioada 29 ianuarie – 2 februarie 2001 pe un eşantion naţional-reprezentativ compus de 1283 persoane, p. 83.

viața țării”– 29,8% din respondenți au declarat că pot; şi da, şi nu au declarat – 44,4%; nu pot – 20,4% (nu ştiu / nu răspund – 5,4%).[17]

Un şir de cercetători nu recunosc valabilitatea teoriei votului rațional în explicarea fenomenului prezentării cetățenilor la urnele de vot. Cercetătoarea din Rusia I.D.Şevcenco crede că nu aprecierea rațională este acel motiv care determină participarea la alegeri. Aceasta este făcut doar cu scopul de a se autoatribui unei comunități macrosociale[18] şi astfel de a-şi satisface una din necesitățile sale. În această ordine de idei teoria social-psihologică este mai eficientă decît cea rațională în exprimarea venirii la urnele de vot al alegătorilor. Ea ne permite să luăm în considerație şi momentele emotive ale individului, pentru care nu contează atît randamentul votului, cît însăşi posibilitatea de a se exprima, de a se simți important.

Mobilizarea poate fi de două tipuri: mobilizarea prin recurge la forță, intimidare, constrîngere, persecuții etc. şi mobilizarea cu un caracter persuasiv-manipulator (democratică). Ambele se pot manifesta atît în statele democratice cît şi în cele totalitare, nu există o corelație strînsă între regimul politic şi formele mobilizării. O manifestare a primului tip a mobilizării în statele dezvoltate este votarea obligatorie. O alternativă pentru mobilizare în statele totalitare o constituie falsificarea alegerilor.

Mobilizarea presupune două componente – agentul şi resursele. În calitate de agent al mobilizării se pot prezenta formațiunile politice, statul şi organizațiile nonguvernamentale.[19] Prin campania de publicitate statul sau ONG-urile urmăresc scopul ca alegerile să fie validate (legitimare sistemului) şi / sau pentru ridicarea nivelului culturii politice şi a democratizării societății (îndeosebi de actuală pentru statele aflate în tranziție). În cazul partidelor politice şi a mişcărilor social-politice mobilizarea alegătorilor de rare ori poate avea un asemenea caracter, mai degrabă efectele de acest ordin sunt complimentare şi indirecte eforturilor depuse pentru atragerea electoratului de partea sa. Aceşti actori exercită influiențe mobilizatoare asupra electoratului prin intermediul comunicării / propagandei

---

[17] *Sondaj de opinie realizat de SISI “Opinia” în perioada 14-22 februarie pe un eşantion național-reprezentativ. Au fost intervievate 1737 persoane domiciliate în 47 localități.*

[18] *Шевченко Ю.Д. Между экспрессией и рациональностью. // Полис, 1998, №1, с.132.*

[19] *La fel un agent al mobilizării poate fi şi grupul social, comunitatea. Ele influiențează prezentarea la alegeri a membrilor săi prin intermediul normelor, cutumelor şi produc un comportament electoral conformist.*

politice, prin "lucrul" său, cu ajutorul unor tehnologii specifice, cu electoratul indecis sau decis de a nu participa la votare cu scopul de a cîştiga susţinerea acestor alegători. În acest caz mobilizarea nu este o temă distinctă a campaniei sale electorale, ci se relevă prin intermediul strategiilor şi tehnologiilor electorale utilizate. De asemenea mobilizarea poate viza şi electoratul său stabil în cazul cînd pentru el importanţa alegerilor este mică. Cel mai bun exemplu de mobilizare politică, poate unicul care poate fi depistat real, este cel prezent în campania prezidenţială din 1996. Diferenţa de 114 mii de alegători prezenţi la urnele de vot în turul doi al scrutinului faţă de primul, în opinia lui V.G.Moşneaga, se datorează exclusiv eforturilor şi stilului campaniei dl. Lucinschi.[20]

În general, mobilizarea este un proces prezent în toate campaniile electorale, căci ele nu sunt altceva decît acordarea unui stimul alegătorilor pentru a beneficia, ulterior, de acţiunea sa. De o mobilizare propriuzisă a electoratului de către partidele politice putem vorbi doar în cazul apelului de a nu participa la alegeri din anumite considerente (sabotarea alegerilor, poziţii antisistemice etc.), deci o mobilizare la inacţiune, la pasivitate, ceea ce este mai degrabă o demobilizare decît o mobilizare. Menţionăm că în Republica Moldova un asemenea comportament, pînă în prezent, nu a avut nici o formaţiune politică.

Un sondaj realizat în 1996 denotă că capacitatea de mobilizare a partidelor politice din Republica Moldova este limitat. La întrebarea "Cum consideraţi Dvs. partidele şi mişcările politice din republică influenţează sau nu influenţează astăzi asupra sporirii activităţii social-politice a populaţiei?" 28,2% au răspuns afirmativ şi 68,1% - negativ.[21]

Însă activismul partidelor politice manifestat în campaniile electorale are cu totul alt randament. Prin intermediul fluxului informaţional concentrat campaniile electorale influenţează semnificativ poziţionarea alegătorilor faţă de alegeri. Tot aici capătă o nouă relevanţă corelaţia dintre participare/ne participare şi decizia de vot. Ca exemplu vom utiliza două sondaje de opinie realizate în februarie şi martie 1998. La întrebarea "Intenţionaţi să mergeţi să votaţi la alegerile pentru Parlament de la 22 martie?" în februarie 51% din respondenţi au răspuns da, sigur, în martie numărul acestora a constituit 68%; probabil da – respectiv 23% şi 18%,

---

[20] *Мошняга В. Молдова – 96: президентские выборы, политические партии и избиратeльяые техяологии. / Молд.ГУ. – Кишинев, 1997, с.43.*

[21] *Sondaj realizat de SISI "Opinia" în februarie 1996 pe un eşantion naţional-reprezentativ.*

probabil nu – respectiv 10% şi 5%, sigur nu – 9% şi 5% şi nu ştiu – 7% şi 3%.[22] Aceeaşi situaţie se observă şi la celelalte alegeri parlamentare.[23]

Resursele mobilizării, în cazul partidelor politice, sunt identice, în linii generale, cu resursele campaniei electorale. Ele depind de specificul imaginii şi poziţionării concurentului electoral, de capacitatea şi posibilitatea de a "selecta (şi utiliza – autorii) problemele, conţinutul cărora impune activizarea percepţiei social-politice şi a activismului personal al individului."[24] Din punct de vedere psihologic temele, ideile, valorile etc. care sunt utilizate pentru mobilizare s-au care s-ar dori să aibă un asemenea efect (de altfel ca şi cele utilizate pentru cîştigarea voturilor) trebuie să fie doar "acelea care într-o măsură mai mică sau mai mare s-ar reflecta în psihicul individului şi ar provoca o anumită cointeresare. Doar în acest caz factorii externi (stimulentele) devin determinante ale activităţii (stimuli)".[25] Apelul mobilizator, stricto-senso, totuşi se poate centra, atît cel al formaţiunii politice, cît şi, îndeosebi, al statului şi ONG-urilor, pe promovarea ideii că votul alegătorului contează, că "dacă nu vei vota tu soarta ta va fi decisă de alţii".

Participarea / neparticiparea la alegeri depinde de următorii factori: conştiinţa politică, definirea situaţiei electorale şi decizia de vot. Aici se împletesc atît motivele intraindividuale cît şi cele extraindividuale.

Conştiinţa politică. În cadrul acestui factor coexistă trei componente:

1) cultura politică[26]. Concretizată în spiritului civic al cetăţenilor, prin prisma căreia participarea la alegeri poate fi tratată, la fel ca şi în teoria politică şi în jurisprudenţă, ca un drept sau ca o obligaţie. Conform datelor sondajelor de opinie publică 32,1% din cetăţenii Republicii

---

[22] *Barometrul de opinie publică realizat de CURS în perioada 1-7 februarie 1998 pe un eşantion naţional-reprezentativ. Au fost intervievaţi 1117 persoane din 56 localităţi. Barometrul de opinie publică realizat de IMAS în perioada 2-9 martie 1998 pe un eşantion naţional-reprezentativ compus din 1142 persoane din 53 de localităţi.*

[23] *Vezi Barometrele de opinie publică realizate de IMAS (nota 1) şi CSOP (nota 3).*

[24] *Гончаров Д.В. Политическая мобилизация // Полис, 1995, № 6, с.137.*

[25] *Демин М.В. Проблемы теории личности. / Изд-во Моск. ун-та. – Москва, 1977, с.65.*

[26] *Aici există şi o dependenţă inversă. Participarea neparticiparea la alegeri este şi un indice al culturii plitice (Vezi Solomon C. Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziţie // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. / CAPTES. – Chişinău, 2001, pp.162-174.*

Moldova consideră că participarea la alegeri este numai un drept al cetățeanului, iar 63,4% cred că ea este nu numai un drept dar şi o datorie.[27]

2) subculturile politice (electorale). Mai mult sau mai puțin relevante pentru alte state, ele nu există în Republica Moldova. Cauzele deosebirilor geografice ale activismului electoral sunt de alt ordin şi uneori greu detectabile. Ele țin de activitatea structurilor lacale ale statului, de activismul partidelor în teritoriu, de problemele specifice cu care se confruntă raionul (sectorul) şi de implicarea Chişinăului în rezolvarea lor etc. O singură regiune, care, posibil, se va caracteriza printr-o cultură electorală şi politică specifică este Găgăuzia (a se vedea mai jos).

3) atitudinile cetățenilor față de alegeri. Ele pot fi diverse, de la absența ei pînă la ceea care susține că prin alegeri omul poate influiența real viața țării. Pozițiile intermediare pot fi exemplificate prin următoarele atitudini: alegerile sunt bune însă nu pentru Moldova, alegerile permit doar exprimarea opiniei, nu şi influiențarea fuvernanților etc. La fel ele se deosebesc prin stabilitate şi intensitate şi pot varia în timp sau de a determina neunivoc comportamentul electoral.

Definirea situației electorale. Activismului maselor la alegeri depinde şi de aprecierile, pe axa importante – neimportante, pe care le fac aceştea scrutinelor. Rezultatul acestei clasificări depinde de două momente: 1) tipul alegerilor (în conformitate cu organul ales) şi 2) timpul desfăşurării alegerilor.

În Republica Moldova cel mai ridicat nivel de activism se observă în alegerile parlamentare şi preşedențiale, o participare mai redusă se observă în cazul alegerile locale şi, dacă ne referim la cel din 1999, încă şi mai mică pentru referendumuri (Diagrama 1). Aceast comportament electoral este prezent şi în practica mondială.

Cauza participării scăzute la alegerile locale şi la referendumuri se ascunde în faptul că ele, în concepția alegătorilor, au o mică importanță pentru societate şi în deosebi pentru ei personal. Rezultatele lor nu pot influența esențial dezvoltarea ulterioară şi nu afectează interesele alegătorilor. De remarcat că primul referendum (sondaj sociologic) a avut ca obiect o temă actuală, mai simplă şi mai apropiată de viața cotidiană a alegătorilor. Plus la aceasta a contat şi perioada desfăşurării – începutul perioadei de democratizare.

În cadrul alegerilor locale, la fel, se observă o diferențiere în participarea electoratului (Tabelul 1). La alegerile consiliilor județene (raionale)

[27] *Barometru de opinie publică realizat de CSOP (nota 3), p.82.*

şi a municipiului Chişinău activismul este mai mic, cauza se ascunde în faptul că în componenţa corpul electoral al acestor alegeri sunt şi locuitorii capitalei cu o tradiţională participare scăzută. Diferenţa de 5,02% dintre alegerile în consiliul orăşenesc şi săteşti, pe de o parte, şi cele ale primarilor, pe de alta, desfăşurate în 1995 este greu explicabil, atît din punct de vedere al procedurii desfăşurării votării, cît şi din cel al comportamentului electoral. Posibil, cauza acesteia este inexistenţa experienţei participării la alegerile locale, atît la alegători, cît şi la membrii birourilor electorale. O altă explicare s-ar putea ascunde în greutatea cu care s-au desfăşurat alegerile locale din acel an şi a mutaţiilor ce s-au produs în datele statistice finale din cauza numeroaselor alegeri repetate.

Din contra alegerile parlamentare şi mai ales cele preşedenţiale au un puternic potenţial mobilizator. De ele depinde cine va deţine adevărata (în comparaţie cu alegerile locale) putere şi modificările sau menţinerea status-quo-ului în republică în general. Puterea şi autoritatea acestor institute a statului este percepută spre deosebire de cea a primăriilor sau consiliilor. La întrebarea "Cine după părerea Dvs., poate astăzi să-l ajute pe om la soluţionarea problemelor cu care el se confruntă?" 29,2% - din respondenţi au răspuns preşedintele statului, 14,3% - parlamentul şi 4,9% - primăriile.[28] Situaţia a rămas aceeaşi şi la alegerile locale din 1999.

Găgăuzia tinde să constituie o excepţie de la această regulă. La alegerile parlamentare din februatie 2001 au participat 58,06% de alegători înscrişi în listele electorale, ceea ce este cu 0,29% mai mult decît prezenţa electoratului din municipiul Chişinău şi cu 7,55% mai puţin ca în judeţul cu cea mai mică prezenţă la alegeri – judeţul Bălţi. La primul tur al scrutinului prezidenţial din 1996 coeficientul participării a fost de 58,92%, iar la cel al Başcanului, la fel în primul tur, 70,56%. Totuşi, pînă la moment, aceasta este o tendinţă şi nu o regulă. Un rol important în rata prezentării la urnele de vot a locuitorilor Găgăuziei în alegerile instituţiilor centrale a puterii de stat este poziţia autorităţilor de la Comrat faţă de aceste alegeri şi starea relaţiilor dintre Chişinău şi Gagauz – Yeri.[29]

Participarea la alegeri, din perspectiva timpului desfăşurării sale, se află în corelaţie directă cu declaraţia de independenţă. Din acest punct de vedere, la primele alegeri post-dictatoriale se observă cea mai sporită

[28] *Moldova la început de an: sondaj sociologic realizat de SISI "Opinia" în 1994 // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea V. / USM. – Chişinău, 1995, p.194.*

[29] *La alegerile prezidenţiale din 1996, turul doi, participarea a fost de 70,45%, iar la cele parlamentare din 1998 de 70,59%*

participare (Diagrama 1).[30] În practica mondială aceasta nu este o regulă generală. Rata medie (aritmetică) a activismului electoratului din statele ex-socialiste (Rusia, Bulgaria, Ungaria, România, Lituania, Letonia, Estonia, Polonia, RDG, Cehoslovacia) este de 80,6%, variînd între circa 62% în Polonia şi aproximativ 97% în Cehoslovacia.[31] Acest fapt denotă că cetăţenii Moldovei au apreciat la justa valoare primele alegeri în care ei puteau cu adevărat alege.

Ulterior activismul electoratului Republicii Moldova se află în continuă descreştere. Dacă la ultimele alegeri sovietice rata participării era de 83,43%, atunci, prin cîteva cifre intermediare, ea coboară pînă la 67,52% la alegerile parlamentare anticipate din 2001. Se observă o depreciere a institutului alegerilor în societatea moldovenească. Cauzele sunt pauperizarea masivă, incapacitatea puterii de a îmbunătăţi situaţia etc.

Pentru corelaţia activism – decizie de vot se prefigurează cîteva situaţii: 1) pentru alegătorii cu poziţii politice (fenomenul identificării de partid) problema participării /neparticipării nu apare pentru persoană. Această acţiune se face automat. 2) atitudinea faţă de alegeri este mai mult sau mai puţin cristalizată, avînd un caracter pozitiv, însă intenţia de vot este vagă, persoana plasîndu-se în categoria indecişilor. În ianuarie 2001 28,4% din alegătorii ce au declarat că sigur vor merge la alegeri nu ştiau sau n-au dorit să răspundă la întrebarea "Cu ce formaţiune politică va vota?"[32] Finalul acestei situaţii incerte depinde de caracteristicile comunicării electorale şi de comportamentul psihologic al individului. 3) persoana este decisă să nu participe însă a fost "mobilizat" de un anumit partid politic. Aici însă se impune o precizare. Această mobilizare se poate realiza doar atunci cînd cauza intenţiei de neparticipare la alegeri este neîncrederea în politicieni, apatia etc., însă cînd cauza posibilului comportament absenteist este neîncrederea în politică, comportamentul

---

[30] *Cronologic, în Republica Moldova, primele alegeri post-totalitare au fost cele prezidenţiale din 8 decembrie 1991, însă, cu toate că s-au desfăşurat pe principii democratice, ele au fost neconcurenţiale. Următoarele alegeri, parlamentare, din 27 februarie 1994 au fost cu adevărat democratice. Noi, anume aceste alegeri le apreciem ca primele post-totalitare.*

[31] *Сокольский С. Поставторитарные парламентские выборы в России, странах Восточной Европы и Балтии // Мировая Экономика и Международные Отношения, 1995, № 3, с.92.*

[32] *Barometru de opinie publică realizat de CSOP (nota 3), p 88.*

protestatar, neparticiparea ca o poziție etc. această mobilizare nu va fi posibilă.

Totodată, există situații cînd decizia de participare la alegeri şi ce de vot pot fi absolut independente. 11,6% din electorat îşi formuluează opțiunea în ultimul moment, la secția de votare.[33] *Ei sunt cei care s-au prezentat la alegeri sub presiunile normelor de grup, din obişnuință sau pentru ei participarea este un act ritualic.*

La fel şi o atitudine pozitivă față de alegeri şi o decizie de vot formată nu neapărat se egalează cu venirea alegătorului la secția de vot. Aceasta are loc în cazul cînd simpatizanții unui partid politic nu participă la alegeri deoarece concurentul susținut de el nu va trece pragul electoral sau viceversa, acesta, în concepția alegătorului, şi fără votul său va cîştiga alegerile.

Pentru Republica Moldova există şi un alt factor ce influiențează esențial participarea la alegeri – cel al separatismului. În acest context, o problemă aparte a acivismului electoratului moldovenesc este cea a participării la alegeri a cetățenilor din stînga Nistrului. Cu prilejul fiecăror alegeri în instituțiile centrale ale puterii de stat CEC-ul emite "Hotărîre cu privire la modul de participare a cetățenilor Republicii Moldova din localitățile (raioanele) situate în stînga Nistrului şi din municipiul Bender la alegerile Parlamentului, Preşedintelui Republicii Moldova"[34]. Alegătorii din aceste regiuni sunt atribuiți, în dependență de domiciliu, anumitor secții de votare din dreapta Nistrului. Pentru ei inițial, în 1994, au fost create 16 (15 + 1 opțională) secții de votare[35], această cifră este menținută şi pentru sondajul republican din 6 martie 1994,[36] ulterior această cifră se

---

[33] Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politică). Partea XVI. / USM. – Chişinău, 2001, pp. 77-78.

[34] O asemenea hotărîre a fost emisă şi în 1999, cu ocazia alegerilor locale, însă doar referitor la unele localități ale județului Tighina (Vezi Electorala'99. Documente şi cifre cu privire la alegerile locale generale şi a referendumului republican consultativ. Ediție a Comisiei Electorale Centrale. / Centrul republican de informatică. – Chişinău, 1999, pp. 62-63.

[35] Electorala'94. Documente şi cifre. Ediție a Comisiei Electorale Centrale./ TISH. – Chişinău, 1994, p.29-31.

[36] "Независимая Молдова", 1995, 3 марта.

reduce pînă la 13 (în 1996 şi 1998)[37], cu ocazia referendumului din 1999 sun constituite 10 secții de votare,[38] iar în 2001 existau 8.[39] Aceşti alegători sunt incluşi în liste electorale suplimentare cu o mențiune specială şi depun votul în urne cu inscipția “Urna specială”. Aceste buletine de vot se numără separat.

Din circa 400 mii de alegători domiciliați în nerecunoscuta Republică Moldovenească Transnistreană doar o mică parte participă la alegerile în instituțiile cantrale ale puterii de stat de la Chişinău (Diagrama 2). Cea mai ridicată participare s-a observat la alegerile parlamentare din 1994 şi la sondajul republican (referendum) “La sfat cu poporul”. Aceastā prezentare masivă (în comparație cu celelalte alegeri) la urnele de vot se explică prin două cauze. În primul rînd, în conştiința persoanelor nu au reuşit să se producă mutații serioase, euforia suveranității şi independenții mai persista, iar administrarea de la Tiraspol nu a reuşit să se impună încă. În al doile rînd pentru această categorie de alegători votarea a durat 7 zile, începînd cu data de 21 februarie şi pînă la 27 februarie. În perioad 21-26 februarie secțiile de votare erau deschise între orele 8.00 şi 17.00, pe 27 februarie votarea a avut loc în mod identic cu celelalte secții de votare. Situația s-a repetat şi la referendumul din 6 martie 1994 cînd secțiile de votare pentru aceşti alegători au fost deschise începînd cu 28 februarie. Ulterior această practică dispare din procesul organizării alegerilor.

Participarea şi mai ridicată la sondajul sociologic “La sfat cu poporul” de datorează problemei propuse opțiunii. În concepția acestor cetățeni acest Referendum era o modalitate de a reveni la normalitate, de trece sub jurisdicția Chişinăului.

Pentru facilitarea deplasării la secțiile de votare a acestei categorii de alegători, prin decizii ale Guvernului, au fost acordate mijloace de transport, însă lor, la toate alegerile, nu li s-a permis să treacă hotarul RMN, astfel transportarea se făcea doar de la posturile de vamă pînă la secțiile de votare şi înapoi.

---

[37] *Electorala'96. Documente şi cifre. Ediție a Comisiei Electorale Centrale. / TISH. – Chişinău, 1995, pp.98-100; Electorala'98. Documente şi cifre. Ediție a Comisiei Electorale Centrale. / TISH. – Chişinău, 1998, pp.25-27.*

[38] *Electorala'99. Documente şi cifre cu privire la alegerile locale generale şi a referendumului republican consultativ. // idem., pp.393-395.*

[39] *Electorala 2001. Documente şi cifre cu privire la alegerile Parlamentului Republicii Moldova. Ediție a Comisiei Electorale Centrale. / Centrul republican de informatică. – Chişinău, 2001, pp.19 – 22.*

Participarea şi exprimarea opiniei la alegeri nu semnifică automat şi acordarea votului unui sau altui partid. În unele cazuri participarea la alegeri şi participarea la vot sunt două lucruri diferite. Unele persoane se prezintă la secţiile de votare, primesc buletinul însă nu-l introduc în urnele de vot, cu toate că prin art.54 (3) al Codului Electoral se interzice scoaterea din localul secţiei de votare a buletinului eliberat pentru vot.[40]

În această ordine de idei satisticile electorale ale CEC-ului fac deosebire între numărul buletinelor eliberate şi numărul buletinelor de vot extrase din urnele de vot. Cauza acestui fenomen se ascunde în derutarea alegătorilor în faţa multitudinii de concurenţi electorali, în atitudinea neserioasă pe care o au unii cetăţeni ce s-au prezentat la secţiile de votare sub presiunea normelor de grup etc., sau prin intenţia de a-şi vinde votul, falsifica alegerile. Desigur contează şi incapacitatea de supraveghere totală a membrilor comisiilor electorale asupra votanţilor. Numărul lor este mai ridicat în alegerile locale în comparaţie cu cele parlamentare şi prezidenţiale, unde aceasta este facilitat de numărul relativ mare de buletine (Tabelele 2.1 şi 2.2). Din toatele scrutinele doar Referendumul din 1999, cu 0,11% de buletine sustrase, constituie o excepţie (explicaţiile vezi mai jos). Pentru contracararea acestui comportament al electoratului, prin modificarea Codului Electoral din 23 martie 2000[41] se introduce o nouă procedură în procesul desfăşurării votării – buletinului de vot înainte de a fi pus în urnă trebuie să i se aplice, pe versou, de către un membru al biroului electoral, o ştampilă. Această inovaţie a diminuat considerabil (dublu) numărul buletinelor scoase din secţiile de votare, însă nu a dus la dispariţia totală a acestui fenomen.

În alegerile locale este prezentă şi o scoatere/sustragere parţială a buletinelor de vot din secţiile de votare (Tabelul 3). Cu mici excepţii numărul acestor buletine este mai mare în cazul alegerii consiliilor orăşeneşti şi locale decît în cele ale alegerilor primarilor. Acest lucru se explică prin importanţa mică a consiliilor, prin numărul mare de buletine de vot, amplificată de un număr şi mai mare de concurenţi electorali, vizibilitatea mică a acestora. Din contra, candidaţii pentru funcţia de primar sunt bine cunoscuţi, iar institutul primăriei este mai important ca cel al consiliilor.

Participarea mai poate semnifica şi votarea împotriva la toţi concurenţii electorali. Spre deosebire de alte state, legislaţia Republicii Mol-

---

[40] *Codul electoral. / CUANT. – Chişinău, 2001, p.35.*

[41] *Legea nr. 894 – XIV din 23 martie 2000 pentru modificarea şi completarea Codului electoral // Monitorul Oficial, nr 59-62, p.27.*

dova nu prevede posibilitatea unei astfel de exprimari. O astfel de votare se explică prin neîncrederea în toți concurenții politici şi politică în general, prin activarea emoțiilor de disperare, ură etc. Ca exemplu, pentru turul doi al scrutinului prezidențial din 1 decembrie 1996 sondajele de opinie denotă că această categorie de alegători constituiau 4,1% din cei ce au votat.[42]

La fel participarea este imperfectă şi atunci cînd în buletinele de vot nu este îndicat corect pentru cine a votat alegătorul. Aceasta se datorează incompetenței elementare, a incapacității legate de vârsta înaintată, a informării insuficiente din partea statului privitor la complectarea corectă a buletinului de vot sau neinteresului manifestat față de această informație.

Statisticile oficiale nu ne permit categorizarea acestor tipuri de buletine. Ele toate sunt desemnate prin categoria (calificativul) de "voturi (buletine) nule". Dinamica numărului buletinelor de vot nevalabile ne permite să constatăm anumite reguli şi tendințe ale acestui fenomen (Tabelul 4.1). În cadrul celor şapte scutine ce au avut loc în Republica Moldova începînd cu 1994 se observă o creştere a nivelului culturii electorale al cetățenilor, de la 4,98% de voturi nevalabile la alegerile parlamentare din 1994 la 2,54% la cele din 2001. La fel intervalele scurte dintre alegeri duce la mixorarea numărului voturilor nevalabile. Drept exemplu ne serveşte diferența cu mult mai mică ca media pe țară, dintre voturile nevalabile din primul şi al doilea tur al scrutinului prezidențial din 1996 de 2,1% în favoarea ultimului.

Dacă comparăm numărul buletinelor nule de la alegerile în instituțiile centrale ale puterii de stat cu alegerile în organele autoadministrării locale se observă o creştere esențială a acestuia în cazul celor din urmă. Acest fenomen se datorează numărului mare de bulenine de vot cu care trebuie să opereze alegătorul în alegerile locale, majoritatea alegătorilor, cu excepția celor din municipiul Chişinău (în 1995 şi 1999) şi Bălți (în 1995), la alegerile locale primesc cîte trei buletine de vot, iar în 1999 datorită desfăşurării în paralel şi a referendumului chiar patru, fapt ce influiențează negativ asupra capacității de votare al cetățeanului.

În cadrul alegerilor locale buletinele nevalabile sunt mai multe în cazul alegeilor consiiliilor județene (raionale), municipale, orăşeneşti sau săteşti (comunale), decît în cele ale primarilor (Tabelul 4.2). Cauza este identică cu cea a scoaterii buletinelor de vot din secțiile de votare. Tot-

---

[42] *Sondaj de opinie realizat de CCIN "Perspectiva" în octombrie-noiembrie 1997 pe un eşantion național-reprezentativ. Au fost intervievați 1419 persoane în 70 localități.*

odată şi în alegerile locale se observă o tendinţă de creştere a calităţii votului. De menţionat că numărul concurenţilor electorali înscrişi în buletinele de vot nu influienţează calitatea participării la alegeri. Aceasta are loc doar atunci cînd astfel de buletine sunt mai multe, în alegerile locale. (Tabelul 5).

Cantitatea mare de buletine nevalabile la referendumul din 1999 (cel mai mare număr de voturi nevalabile înregistrate în Moldova) se datorează nedorinţei cetăţenilor de a participa la el (buletinele pentru referendum se înmînau alegătorilor concomitent cu celelalte), fie disonanţei apărute între dorinţa de a modifica forma de guvernămînt, instaurarea republicii prezidenţiale şi atitudinea negativă faţă de preşedintele în exerciţiu P. Lucinschi. Căci referendumul, datorită luptei aprigi între preşedinte şi parlament, a avut, cu toate că s-a dorit mult atenuarea acestuia, un puternic caracter plebescitar.

Odată cu modificarea procedurii de vot în conformitate cu "Legea cu privire la modificarea şi completerea Codului electoral" din 23 martie 2000, care înlocuieşte tragerea a două linii în cruce în cercul din dreptul concurentului electoral cu aplicarea ştampilei cu inscripţia "Votat" [43] situaţia nu s-a schimbat radical. Iniţial buletine calificate drept nevalabile erau 40.817 sau 2,54% din totalul voturilor exprimate. În baza contestaţiilor PRCM-ului, PDM-ului şi PCRM-ului depuse la CEC privind declararea unor buletine de vot nevalabile şi solicitarea examinării buletinelor de vot dec astfel calificate, acesta a organizat examinarea tuturor buletinelor de vot declarate nevalabile de către birourile electorale. Ca rezultat, se declară valabile acele buletine de vot în care era clar exprimat opţiunea alegătorului. Din această categorie fac parte voturile în care ştampila "Votat" este aplicată: pe o porţiune de cerc; între cerc şi simbol; pe simbolul concurentului electoral; de mai multe ori în unul şi acelaşi patrulater.[44] În aşa mod cifra buletinelor nule scade pînă la 19.446 din numărul total de buletine de vot introduse în urne.

Indiscutabil, caracteristicile activismului, din considerentele mai sus enunţate sunt importante, însă cel mai mare impact asupra vieţii politice îl are nivelul participării electoratului la alegeri. Anume acesta face posibilă realizarea exigenţelor democraţiei în Moldova. Ca şi în tradiţia europeană, legislaţia Republicii Moldova stabileşte că pentru ca alegerile Par-

---

[43] *Monitorul Oficial, 2000, Nr.59-62, p.26.*

[44] *Hotărîrea cu privire la examinarea contestaţiilor Partidului Renaşterii şi Concilierii din Moldova, Partidului Democrat din Moldova şi Partidului Comuniştilor din Republica Moldova. // Electorala 2001, pp.86 – 88.*

lamentului şi, pînă la modificarea Constituției din 5 iulie 2000, cele prezidențiale să fie valabile este necesar prezența a cel puțin 50% din alegătorii înscrişi în listele electorale. Pentru alegerile în organele locale inițial, prin legea "Cu privire la alegerile locale" din 17 decembrie 1994[45] era necesar prezentarea la fel a 50% din alegători incluşi în listele electorale, ulterior prin atoptarea Codului Electoral (6 decembrie 1997) această cifră este coborîtă pînă la 1/3 din corpul electoral. Referendumul republican este valabil dacă la el au participat nu mai puțin de 3/5 din numărul persoanelor înscrise în liste.

În practica politică moldovenească, în cei 10 ani de independență, au fost cîteva cazuri cînd alegerile au fost declarate nevalabile. [46] În primul rînd aceasta se referă la alegerile locale. La cele din 1995, din cauza neparticipării suficiente a cetățenilor la scrutin, nu au fost alese 7 consilii orăşeneşti şi 44 consilii săteşti, 22 primari ai oraşelor şi 174 primari ai satelor[47]. În municipiul Bălți alegerile au avut loc doar din cauză că votarea a fost prelungită cu o oră, la ora 19.00[48] votaseră doar aproximativ 47%,[49] ulterior această cifră se ridică la 53%. Din 273 de localități unde au avut loc alegeri repetate la 30 aprilie, mai mult de jumătate de alegători s-au prezentat la urnele de vot în 149 de localități,[50] în restul 124 de localități organele autoadministrării locale au fost numite prin decret prezidențial.

La alegerile locale din 1995 cel mai semnificativ a fost nealegerea consiliului municipal Chişinău. În ziua de 16 aprilie la secțiile de votare s-au prezentat circa 35% din chişinăueni,[51] la cele repetate, din 30 aprilie, – 19,94%. Ca rezultat în conformitate cu Articolul 7 al "Legea privind administrarea publică locală" Preşedintele Republicii Moldova M.Snegur decretează că primăria va exercita şi atribuțiile consiliului municipal.

---

[45] *Cernencu M., Rusnac G., Galben A., Solomon C. Republica Moldova: istoria politică (1989 – 2000). Documente şi materiale. Volumul II. / USM. – Chişinău, 2000, pp. 210 – 222.*

[46] *Pînă la adoptarea Codului electoral în 1997 noțiunile de alegeri nule avea sensul de alegeri nevalabile, iar alegeri nevalabile cel de alegeri nule. Noi utilizăm, indiferent de timpul desfăşurării alegerilor, noțiunile juridice în sensul dat de Codul electoral.*

[47] *"Moldova Suverană", 1995, 26 aprilie.*

[48] *Conform legii susmenționate "Cu privire la alegerile locale" votarea se efectua între orele 7-00 – 20-00.*

[49] *"Независимая Молдова", 1995, 19 апреля.*

[50] *"Независимая Молдова", 1995, 3 мая.*

[51] *"Pămînt şi oameni", 1995, 6 mai.*

Faptul că consiliile raionale au fost alese în toate cele 37 de raioane în primul tur al scrutinului denotă că factorii care au influienţat activismul scăzut al alegătorilor au avut un caracter local concretizaţi în lupta pentru putere şi distribuirea ei în cadrul comunităţilor şi lipsa practicii democratice de soluţionare a acestor confruntări. Aceasta este confirmat şi de faptul că cel mai mult neparticiparea la alegeri s-a răsfrînt asupra funcţiei de primarilor. Potrivit unor estimări, în total pe ţară, la scrutinul din 16 aprilie, au participat 71,2% de alegători.[52]

La alegerile locale din 1999 situaţia s-a înbunătăţit cu mult, alegeri repetate au avut loc doar în 2 localităţi.

Din aceeaşi cauză nu a avut efecte asupra vieţii politice referendumului republican consultativ privind schimbarea sistemului de guvernămînt, desfăşurat, concomitent cu alegerile locale, la data de 23 mai 1999. La el au participat 58,33% din electorat. Cu toate că a fost declarat valabil (fără încălcări serioase a legislaţiei în vigoare), acest referendum, din cauza prezenţei la urnele de vot a mai puţin de 2/3 din alegătorii înscrişi în listele electorale, nu a avut putere juridică. [53]

În acest context, participarea / neparticipareea la alegeri a cetăţenilor se impune nu doar ca o problemă ce vizează sistemul politic în ansamblu, ci şi ca un fenomen cu largi implicaţii în viaţa social-politică a statului şi a sociatăţii civile.

În conformitate cu standardele europene, participarea electoratului la alegeri este mică, însă este acceptabilă şi nu pereclitează viaţa politică a ţării. Iar caracteristicile activismului electoral denotă o creştere a culturii politice, o asimilare treptată, de către cetăţenii Moldovei, a valorilor democraţiei.

---

[52] *"Кишиневские новости", 1995, 29 апреля.*

[53] *Luînd în consideraţie că a fost un referendum consultativ el putea să nu producă efecte juridice chiar şi în cazul participării a 3/5 din electorat. Însă, la sigur, ar fi putut să fie un as al Preşedintelui în lupta sa cu Parlamentul.*

МОЛДАВСКИЕ ГАСТАРБАЙТЕРЫ В СНГ И "СТАРОМ" ЗАРУБЕЖЬЕ: (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПО РЕЗУЛЬТАТАМ СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ).[54]

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений, политических и административных наук
заведующий кафедрой политологии
доктор-хабилитат, профессор

Экономический кризис и спад производства, инфляция, растущая структурная безработица, сокращение расходов на социальную сферу оказали определяющее воздействие на развитие миграционной ситуации в Молдове, привели к росту трудовой миграции молдавского населения за пределы страны в поисках заработка, средств для выживания.

1. Объемы, направления и продолжительность трудовой миграции молдавского населения

Экспертные оценки специалистов представительства Мирового Банка в Молдове исходят из того, что за пределами страны ежегодно работает не менее 150 тысяч человек. В летний период, во время сезонных сельскохозяйственных работ и реализации сельскохозяйственной продукции численность трудовых мигрантов практически удваивается, составляет 300-400 тысяч человек в год[55]. Согласно информации Службы информации и безопасности Республики Молдова за пределами страны «незаконно работают свыше 600 ты-

[54] *В данном материале приводятся некоторые результаты нашего исследования, выполненного в рамках проекта "Трудовая и коммерческая миграция как средство адаптации к экономическому кризису в странах СНГ" (грант Фонда Мак-Артуров № 99-56538-GSS). Руководитель проекта Ж.А.Зайончковская (Независимый Исследовательский Центр по миграции стран СНГ и Балтии).*

[55] *Moldova. // CIS Migration Report.1996. / IOM. – Jeneva, 1997, p.83.*

сяч граждан».[56] Нам представляется, что в Республике Молдова имеется не менее 450-500 тысяч трудовых мигрантов[57]. Отметим, что данная цифра отнюдь не свидетельствует о том, что полмиллиона молдавских граждан одновременно пребывает на заработках за рубежом.

Если ранее ведущей была тенденция трудовой миграции молдавского населения в государства СНГ, в первую очередь, в Россию, то ныне помимо традиционной трудовой миграции на восток появляются западный и юго-западный вектора трудовой миграции. При этом отметим, что постепенно происходит переориентация трудовых мигрантов на «старое» зарубежье. Эти данные подтверждаются результатами социологических исследований, проведенных нами среди населения страны в сентябре-ноябре 1998 года. С целью заработка после 1991 года выезжали в государства «старого зарубежья» члены семей каждого седьмого респондента (14,4%), в то время как в государства «нового зарубежья» - члены семей каждого четвертого респондента (26,6%)[58].

Намерения выехать в государства «старого зарубежья» с целью заработка имеют члены семей 24,2% респондентов. В то же время в государства «нового зарубежья» собираются выехать члены семей 25,4% респондентов. Сторонники выезда с целью заработка в государства «старого зарубежья» практически сравнялись по количественным показателям со сторонниками выезда с целью заработка в государства «нового зарубежья».[59]

Опросы молдавских студентов показали, что среди ближайших родственников студентов, вынужденных оплачивать обучение в высшей школе, второй наиболее активной и настроенной на трудовую миграцию категории молдавского населения, трудовая ориентация на Запад выражена более отчетливо и определенно. Так, за период

---

[56] *Пасат В. Исход. // «Независимая Молдова», 2000, 22 февраля.*

[57] *См.: Мошняга В., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Миграционные потенциал Молдовы в контексте европейской интеграции. // Moldova, Romania, Ucraina: integrarea în structurile europene. / "Perspectiva". – Chişinău, 2000, p.374; ?ошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Трудовая миграция в лицах: люди и судьбы. / «CAPTES». – Кишинэу, 2000, с.11.*

[58] *См.: Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. / «Perspectiva». – Кишинэу, 1999, с.165, 167.*

[59] *там же, с.165, 167, 168, 170.*

после 1991 года выезжали в государства «старого зарубежья» с целью заработка члены семей у 22,6% респондентов-студентов. В государства «нового зарубежья» за этот же период выезжали члены семей у 30,8% респондентов-студентов.

В то же время планируют выехать в государства «старого зарубежья» с целью заработка члены семей у 37,7% респондентов-студентов. А в государства «нового зарубежья» - члены семей у 27,5% респондентов-студентов. При этом отметим, что подобная картина наблюдает как у представителей титульной нации, так и национальных меньшинств Молдовы; у респондентов, обучающихся как на румынском языке, так и на русском языке[60].

Значение западного вектора трудовой миграции существенно возрастает. Этому благоприятствовала практически равноудаленность Молдовы как от средиземноморских стран, так и от Москвы, России, близость романской языковой группы для молдаван, тюркской языковой группы для гагаузов, славянской языковой группы для русскоязычных граждан Молдовы, сложившаяся сеть знакомых через еврейско-молдавскую диаспору в Германии, Израиле, других странах. Кроме того, подчеркнем, что сегодня русскоязычная среда во многих европейских странах является ощутимым явлением. Следует также учесть и то, что оплата труда на западе выше, чем в России. И еще одно важное обстоятельство: - криминогенность, полицейский и чиновничий беспредел в странах Европейского Союза не идут ни в какое сравнение с ситуацией в Российской Федерации как

---

[60] *См.: Мошняга В., Чебан С. Молдавское студенчество и миграция. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politică). Partea XI. / USM. – Chişinău, 1999, p.147-173. ?о национально-репрезентативной выборке было опрошено 1444 респондента-студента. Опрос проводился в сентябре-ноябре 1998 года. Практически аналогичные результаты были получены при общенациональном опросе молдавского студенчества по проблемам миграции, проведенного в феврале-марте 1999 года. В ходе опроса было опрошено 1120 молдавских студентов. См.: Мошняга В., Соколов В. Миграционные намерения и практика молдавского студенчества (по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politică). Partea XII. / USM. – Chişinău, 1999, p.82-122; ?ошняга В. Миграция в восприятии и планах молдавского студенчества. // Миграция студентов и специалистов. Научные доклады. Выпуск 5. / Независимый исследовательский совет по миграции стран СНГ и Балтии. – Москва, 2000, с.34-56.*

основного потребителя молдавских трудовых мигрантов на постсоветском пространстве.

Происходит расширение географии трудовой миграции. В миграционном движении населения Молдовы отчетливо просматривается тенденция к освоению новых пространств. Подобно «масляному пятну» молдавские трудовые мигранты осваивают как близлежащие, соседние страны, так и государства, которые находятся на значительном расстоянии от нашей страны и в которых отсутствует как молдавская диаспора, так и общность производственных, кровнородственных, языковых, и иных связей с Республикой Молдовы. Согласно нашим исследованиям городских домохозяйств молдавские граждане работают практически по всей Европе[61]. И не только в Европе. Все чаще можно встретить молдавских трудовых мигрантов в экзотических, неевропейских странах: Южная Корея, Южная Африка, Колумбия, Малайзия и др.

Присутствие молдавских граждан «наиболее выражено в России, Украине, Белоруссии, Румынии, Италии, Португалии, Греции, Турции, Испании, Чехии и Словакии. По неофициальным данным руководителя пресс-службы Министерства труда, социальной защиты и семьи численность молдавских нелегальных трудовых мигрантов в западноевропейских странах составляет несколько более 20 тысяч человек.[62] В то время как, например, германские власти полагают, что число молдавских рабочих в Германии достигает 31,4 тысяч человек. Большинство из них оседает в восточных землях, где работает на стройках. По данным Федерального центра виз и иммиграции в Штутгарте, в странах Шенгенского соглашения в целом находится 55,8 тысяч молдаван. Они нередко привлекаются к суду, совершают противоправные действия, кражи, находятся в этих странах нелегально. По данным греческих профсоюзов в Гре-

---

[61] *В ходе опроса были выявлены трудовые мигранты, работающие более чем в 20 странах Европы. (См. Мошняга В. «Чемодан, вокзал … и далее везде»: трудовая и коммерческая миграция городского населения Молдовы по результатам социологического исследования. // Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. / CAPTES. – Кишинэу, 2000).*

[62] *См.: De saracie, moldovenii se vand la negru în occident. // “Flux”, 1999, 3 decembrie.*

ции находится более 120 тысяч молдавских трудовых мигрантов[63]. В Португалии – 25-30 тысяч человек[64], в Чехии – около 40 тысяч[65]. Большая часть молдавских трудовых мигрантов являются нелегалами, о которых миграционные службы стран приема узнают и фиксируют при задержании и депортации.

К сожалению, мы не обладаем данными по Италии, Израилю, Турции и Испании, в которых также имеется молдавская трудовая диаспора. Однако, численность молдавских трудовых мигрантов и там значительна, если учитывать результаты социологических исследований, проведенных нами в 1998-2000 годах[66], информацию в прессе и данные о депортации молдавских граждан из этих и других европейских стран. Так, согласно данным Службы информации и безопасности Республики Молдова в течение последних двух лет из Италии, Испании, Португалии, Турции и Израиля было депортировано свыше 10 тысяч молдавских граждан.[67] В 2000 году только из Турции было выслано 6630 молдавских граждан, из которых 70% являются молодыми женщинами и девушками.[68] За полтора года (вторая половина 1999 года - 2000 год) только из Италии и Португалии было выслано по полторы тысячи нелегальных мигрантов[69].

Отметим, что что основными потребителями молдавских трудовых и коммерческих мигрантов в СНГ выступают Россия и Украина. Подобный приоритет трудовой миграции в государства «нового зарубежья», и в первую очередь в Россию, легко объясним,

---

[63] *Как отмечает греческий специалист в области трудовой миграции В.Такудис, это составляет 8% от общего количества трудовых мигрантов в стране. Молдавский сегмент трудовых мигрантов в Греции наиболее многочисленен. (См.: Moldova, Romania, Ucraina: migraţiunea forţei de muncă şi integrarea europeană. / «CAPTES». – Chişinău, 2000) .*

[64] *См.: Лупан А. Долгожданная служба миграции. // “Независимая Молдова”, 2001, 27 декабря.*

[65] *Пасат В. Исход. // «Независимая Молдова»,*

[66] *См.: Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. / «Perspectiva». – Кишинев, 1999; Мошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Трудовая миграция в лицах: люди и судьбы. / «CAPTES». – Кишинев, 2000; Трудовая миграция населения Молдовы: состояние и современные формы / «CAPTES». – Кишинэу, 2000 и др.*

[67] *Пасат В. Исход. // «Независимая Молдова», 2000, 22 февраля.*

[68] *“Moldova suverană”, 2001, 4 aprilie.*

[69] *Намерены открыть консульство. // «Независимая Молдова», 2000, 12 декабря.*

учитывая исторически сложившуюся общность традиционных кровнородственных, языковых, производственных, образовательных и иных связей. При этом следует отметить огромный рынок труда, существующий в России. Только в Москве число официально работающих граждан Молдовы достигает 63 тысяч, а неофициально их около 220 тысяч.[70] Численность легальных трудовых мигрантов, имеющих официальные трудовые контракты зарубежом невелика, - 10-15 тысяч человек. При этом большая часть людей, имеющих индивидуальные трудовые контракты, находится в России, в Израиле и в Украине[71]. На долю государств СНГ (Россия, Украина) приходится более 90% индивидуальных трудовых контрактов.

Если Россия выступает главным аттрактором молдавских гастарбайтеров, то Украина – это основной аттрактор молдавских "челноков". Оба эти государства обладают большим (Россия даже огромным) рынком труда. Однако, социально-экономическое положение в Украине, уровень заработной платы ненамного отличается от ситуации в Молдове. В этом отношении Российская Федерация выгодно отличается от других стран СНГ, в первую очередь благодаря своим запасам природных ископаемых, энергоресурсов, позволяющих обеспечить своему населению, особенно в столичных городах, уровень жизни на порядок, если не более, выше, чем в Молдове. Естественно, что молдавские гастарбайтеры стремятся в те города и регионы, где уровень заработной платы более высок (Москва, Подмосковье, Санкт-Петербург, Тюмень, Северо-Западный регион России, Урал).

Украина сегодня становится главным центром притяжения молдавских коммерческих мигрантов, "челноков". Западное направление (Польша, Турция, Румыния, Болгария) утрачивает свое значение. Это вызвано экономическими и правовыми причинами: введение этими государствами, стремящимися в Европейский Союз, визового режима делает невыгодными поездки за товаром за три-

---

[70] *Лупан А. Долгожданная служба миграции. // «Независимая Молдова», 2001, 27 декабря.*

[71] *Цит.: Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. / «Perspectiva». – Кишинэу, 1999, с.113. Данные Министерства труда, социальной защиты и семьи Республики Молдова за 1998 год показывают небольшое возрастание численности официальных трудовых мигрантов зарубеж – 12.763 человека (цит.: De saracie, moldovenii se vand la negru în occident. // "Flux", 1999, 3 decembrie).*

девять земель, порождает много иных проблем. В этом контексте безвизовые поездки за товаром на небольшое расстояние (7-й километр Одесской трассы, где расположен огромный оптовый рынок товаров; аналогично оптовый рынок в Черновцах) делает Украину бесспорным и неоспоримым монополистом молдавских "челночных" симпатий[72].

В целом, по нашим оценкам, основанным на результатах социологических исследований и опросам экспертов, распределение трудовых мигрантов между государствами "старого" и "нового" зарубежья может быть оценено как примерно равное: 55% на 45% в пользу государств "нового" зарубежья. Среди городских трудовых мигрантов около 40 процентов работает в государствах "нового" зарубежья, 3/5 – в государствах "старого" зарубежья.

Продолжительность трудовых и коммерческих поездок различна. В зависимости от продолжительности поездок выделяются трудовые коммерческие мигранты («челноки»)[73], сезонные трудовые мигранты[74] и гастарбайтеры, работающие по найму на долгосрочной основе и нередко становящиеся невозвратными иммигрантами[75]. Наше исследование трудовой миграции городского населе-

---

[72] *См. Евдокимова Л. Коммерческая миграция населения Республики Молдова: основные этапы и их характеристика. // Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. / Молд.ГУ. – Кишинэу, 2000, с.65-83.*

[73] *Строго говоря, «челноки» не являются трудовыми мигрантами. Продолжительность их поездки измеряется нередко несколькими днями. И, в силу этого, они в большей степени характеризуют не миграцию, а миграционную мобильность населения. (См.: In-depth Studies on Migration in Central and Eastern Europe: the Case of Poland. / UNECE, UNPF. Economic Studies No.11. – New-York – Geneva, 1998).*

[74] *Наши исследования выявили 3 основных пика сезонных выездов молдавских трудовых мигрантов зарубеж. Это февраль, май и август месяцы. (См. Мошняга В. «Чемодан, вокзал … и далее везде»: трудовая и коммерческая миграция городского населения Молдовы по результатам социологического исследования. // Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. / CAPTES. – Кишинэу, 2000).*

[75] *Эта категория трудовых мигрантов находится в зарубежье нередко более одного года и фактически уже является трудовыми иммигрантами. Более того, эти люди нередко уже имеют гражданство страны приема и собираются остаться на постоянное местожительство (См.: Мошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Трудо-*

ния[76] Республики Молдова показало, что трудовые мигранты распределяются по продолжительности зарубежной трудовой поездки следующим образом «челноки» – 23,1%; гастарбайтеры, занятые на сезонных работах, – 36,8%; гастарбайтеры, занятые на долговременном найме – 40,1%. Несомненно, что в целом по стране распределение по вышеназванным категориям среди людей, занятых трудовой и коммерческой миграцией, несколько иное, обусловленное тем, что среди сельского населения (в силу специфики как сельских поселений, так и характера трудовой деятельности) доля «челноков» значительно ниже, практически отсутствует, а преобладают гастарбайтеры, занятые сезонной работой и долговременным наймом.

Трудовые мигранты в страны СНГ распределяются следующим образом «челноки» – 26,9% (в государствах старого зарубежья – 15,1%); работающие по найму на государственных (арендных) предприятиях – 10,3% (в государствах старого зарубежья – 5,0%); работают по найму в частной фирме – 12,8% (в государствах старого зарубежья – 24,4%); заняты на строительстве домов, дач, ремонтом квартир – 47,4% (в государствах старого зарубежья – 25,2%); работают в третичном секторе: оказывают услуги в качестве домработниц, сиделок, в сфере обслуживания (кафе, бары и т.д.) – 1,3% (в государствах старого зарубежья – 28,1%); имеют свое дело – 1,3% (в государствах старого зарубежья – 2,2%).

2. Положение молдавских трудовых мигрантов в зарубежье.

Характеризуя свое последнее пребывание на выезде, только 37,2% респондентов, трудовых мигрантов в государства СНГ отмечали, что их положение в чужой стране было легальным. Одно-

---

вая миграция в лицах: люди и судьбы. / «CAPTES». – Кишинэу, 2000). В данном случае мы сталкиваемся с феноменом безвозвратной миграции.

[76] *Исследование было проведено по национально-репрезентативной выборке в декабре 1999 года – январе 2000 года. На первом этапе был опрошен 1141 городской житель в 26 городских населенных пунктах страны и были выявлены городские домохозяйства, в которых имеются трудовые мигранты; определена количественная пропорция, характеризующая распространенность трудовой миграции среди городских домохозяйств (28,7%). На втором этапе было обследовано 328 домохозяйств трудовых мигрантов; по проблемам эффективности трудовой миграции были опрошены 212 трудовых мигрантов и 116 членов их домохозяйств.*

значно нелегальным определили свое нахождение в государстве приема 43,6% респондентов и затруднился с ответом каждый пятый опрошенный трудовой мигрант (19,2%). В то же время более половины (55,3%) опрошенных молдавских гастарбайтеров, работающих в государствах дальнего зарубежья, определяет свое положение в стране приема как легальное, 34,8% - как нелегальное, затруднились с ответом – 9,9%.

Ситуация достаточно парадоксальная, если учесть, что в отличие от трудовой миграции в государства старого зарубежья, которая осуществлялась в основном только при наличии визы, то трудовая миграция в государства нового зарубежья до сегодняшнего дня осуществляется на основе безвизового режима. Является ли такой расклад в ответах респондентов результатом того, что трудовой мигрант, отправляясь на заработки в страну дальнего зарубежья, осознает легальность своего положения посредством приобретения (получения) въездной визы? Соответственно, отсутствие необходимости получить визу не формирует у него сознания легальности нахождения в стране нового зарубежья? Но ведь не секрет, что основная масса молдавских гастарбайтеров, попадая в страны старого зарубежья легально, там находится нелегально или же занимается трудовой деятельностью, которая не предполагается соответствующей въездной визой.

Является ли этот расклад в ответах результатом того, что по сравнению с государствами старого зарубежья в государствах СНГ система паспортного контроля, прописки, регистрации соблюдается более строго, а действия правоохранительных органов по соблюдению и контролю более целенаправленны, постоянны и жестки? Несомненно, что действия правоохранительных органов в государствах СНГ нередко более жестки и жестоки, чем в государствах Европейского Союза. Однако, достаточно ли влияния этого фактора на ответы респондентов?

Трудно сказать. Очевидно лишь то, что наличие разрешения на занятие трудовой деятельностью прямо, непосредственно не сказывается на ответах респондентов в целом.

Так, только каждый четвертый респондент (как в странах СНГ, так и в странах старого зарубежья) имеет оформленное право на занятие трудовой деятельностью (соответственно, 24,4% и 26,4%). То есть, подавляющее большинство молдавских гастарбайтеров нарушает законодательство стран приема. Люди находят работу на вы-

езде различными путями: «через родных, знакомых» был наиболее популярным ответом (в странах СНГ – 59,0%; в странах старого зарубежья – 62,1%); «самостоятельно»: в СНГ – 33,3%, в странах старого зарубежья – 24,3%.

Респонденты по-разному оценивают свои мигрантские заработки. Вполне удовлетворены своим заработком – 29,5% молдавских граждан, работающих в государствах СНГ, и 64,1% молдавских граждан, работающих в странах старого зарубежья. Считают их довольно скромными – 42,3% и 18,3% респондентов, работающих, соответственно, в СНГ и в старом зарубежье. Оценивают их как "совсем маленькие" 7,7% и 2,1% работающих, соответственно, в СНГ и в странах старого зарубежья. В то же время затруднился с ответом каждый пятый (20,5%) респондент, трудовой мигрант в СНГ и каждый седьмой (15,5%) респондент, работающий в государствах старого зарубежья. В этих ответах достаточно отчетливо раскрыты причины переориентации миграционных стратегий молдавских гастарбайтеров на государства старого зарубежья.

Транспортируют заработанные деньги люди следующим образом. Преобладающим ответом является «сам привез». На это указывает 76,3% респондентов по СНГ и 44,3% респондентов по старому зарубежью. «Через банк» пересылает заработанные деньги только 6,6% респондентов по СНГ и около трети респондентов (31,4%) по старому зарубежью. «Через знакомых, родственников» переправляются деньги 14,5% и 22,9% респондентов, работающих, соответственно, в новом и старом зарубежье. Как видно из приведенных данных, молдавские гастарбайтеры, работающие в странах старого зарубежья, и в вопросе транспортировки заработанных денег на родину также более продвинуты, стремятся обезопасить себя от наездов рэкета, криминальных структур.

Проведенное исследование показало, что оценка респондентами «мигрантской жизни» неоднозначна. Твердо заявило о том, что их не устраивает мигрантская жизнь 39,7% респондентов по СНГ и 29,6% по государствам старого зарубежья. В основном устраивает жизнь мигранта по СНГ – 17,9% и по старому зарубежью – 30,3% респондентов. По параметру "отчасти устраивает" показатели практически равные – 29,5% (новое зарубежье) и 30,3% (старое зарубежье). В то же время затруднился ответить на этот вопрос по массиву СНГ 12,8% по массиву старое зарубежье – 9,9% опрошенных.

Говоря о планах на будущее, следует отметить, что трудовые мигранты как в СНГ, так и в старом зарубежье достаточно единодушны: - наиболее популярным ответом является «буду продолжать заниматься работой на выезде». Об этом говорит 42,3% опрошенных, работающих в СНГ, и 45,4% людей, занятых трудовой деятельностью в государствах старого зарубежья. Уже прекратили и не собираются больше этим заниматься 15,4% и 13,5% респондентов, работающих, соответственно, в СНГ и старом зарубежье. Собирается бросить в ближайшее время 9,0% и 13,5% респондентов, работающих соответственно, в новом и старом зарубежье. Настроены “скорее бросить, чем продолжать выездную трудовую деятельность” 2,6% в СНГ и 2,8% в старом зарубежье. В то же время каждый третий (30,8% в СНГ и 34,8% в старом зарубежье) еще не определились в своих окончательных стремлениях.

В то же время, респонденты (определенная часть) предполагают и даже предпринимают попытки остаться на постоянное местожительство в стране своей трудовой деятельности. При этом и в этом случае большим аттрактором выступают страны старого зарубежья, характеризующиеся более высоким уровнем жизни и уверенности в завтрашнем дне, социально-экономической и политической стабильностью, низким уровнем преступности. Так, более чем в два раза чаще молдавские гастарбайтеры стремились остаться в странах старого зарубежья (показатели, соответственно, 9,0% и 22,6%). В то же время не предпринимало таких попыток в странах СНГ 87,2% и в странах старого зарубежья 69,7% респондентов. Затруднилось ответить на этот вопрос 3,8% и 7,7% опрощенных респондентов, работающих в СНГ и в старом зарубежье.

Ответы людей свидетельствуют, что основная масса трудовых мигрантов (77,2%) не знакома ни с законодательством зарубежных стран, ни с молдавским законодательством по этому вопросу. И, естественно, не ожидает и не обращается к закону за помощью при трудоустройстве[77].

Как показывают проведенные социологические исследования, основная масса молдавских гастарбайтеров занята на работах с по-

---

[77] *См.: Мошняга В. «Чемодан, вокзал … и далее везде»: трудовая и коммерческая миграция городского населения Молдовы (по результатам социологического исследования). // Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. / CAPTES. – Кишинэу, 2000, с.121-131.*

нижением имеющегося социального и профессионально-квалификационного статуса, используется в качестве неквалифицированной рабочей силы.

Молдавские гастарбайтеры нередко сталкиваются с ущемлением их прав: - 42,1% респондентов, работающих в странах СНГ, отмечают, что их права в той или иной степени ущемлялись. Среди трудовых мигрантов в государствах старого зарубежья таких людей меньше: - 23,3%. В то же время 42,3% респондентов в СНГ и 59,9% респондентов в старом зарубежье придерживается противоположной точки зрения. Затруднилось ответить на этот вопрос 15,4% и 16,9%, соответственно по СНГ и странам старого зарубежья. Как явствует из приведенных данных и по этому параметру ситуация более благоприятная для государств старого зарубежья.

Конкретизируя свои ответы, люди отмечали, где они ищут помощи, куда обращаются, если их права ущемляются. Для респондентов, работающих в странах СНГ, наиболее популярными явились ответы: в криминальные структуры – 45,5%; в правоохранительные органы, органы местной власти страны приема – 36,4%; к знакомым, друзьям – 9,1%. У респондентов, работающих в государствах старого зарубежья, «иерархия помощи» несколько иная: к знакомым, друзьям – 33,3%; в правоохранительные органы, местные органы власти страны приема; к работодателю – по 22,2%, к адвокату и в посольство, консульство Республики Молдова в стране приема – по 11,1%.[78]

3. Проблемы, связанные с пересечением государственной границы

Подавляющее большинство граждан республики эмигрирует в западные страны через посредничество экономических агентов, обладающих правом деятельности в области зарубежного туризма, которые в действительности занимаются нелегальной вербовкой граждан на работу за границей. Оказывая только услугу по открытию визы в определенную страну, они взымают с граждан внушительные суммы денег, получая колоссальный незаконный доход. Каждый

[78] *К сожалению, на этот вопрос основная масса респондентов как в государствах СНГ, так и в государствах старого зарубежья не ответила. Это свидетельствует, на наш взгляд, о том, что основная масса людей, столкнувшись с нарушением их прав, никуда не обращается, остается один на один с попранными правами и своими проблемами.*

молдавский гражданин, мечтающий выехать на заработки зарубеж, выкладывает фирме сумму не менее 2000 долларов США[79].

Стремление государств приема противодействовать проникновению на их территорию молдавских (и не только молдавских) гастарбайтеров естественно. Правоохранительные органы, миграционные службы, выявив нелегальных трудовых мигрантов, арестовывают этих людей, вводят их паспортные данные в компьютер и высылают на родину за нелегальное проникновение.

Данные действия не всегда правомерны, так как в основной своей массе молдавские граждане прибывают в государства Западной Европы легально, имея на руках шенгенскую визу. Другое дело, что это, чаще всего, туристическая или гостевая виза. Случаев нелегального проникновения в страну очень мало. ***Нарушение закона*** имеет место не при проникновении в страну, а при нахождении на территории данного государства или в незаконной трудовой деятельности. На заседании подкомитета №3 «Европейский Союз – Молдова» «Таможенная трансграничная кооперация, отмывание денег, борьба с наркотиками, нелегальная миграция», состоявшемся 26 сентября 2000 года в Кишиневе, молдавская сторона обратила внимание на подобное несоответствие в классификации правонарушений молдавских граждан со стороны соответствующих служб государств Евросоюза.

Однако высланные молдавские граждане не оставляют надежд вновь попасть на «землю обетованную», в государства Европейского Союза. Для этих целей они идут на изменение букв в фамилии, изменение фамилии, получение нового паспорта или проникновение в страну при помощи паспорта другого государства (в стране значительное число граждан обладает двумя, тремя и более паспортами, соответственно, гражданствами. В общем, идет игра в «казаков-разбойников». Правоохранительные органы западноевропейских государств методично выявляют и депортируют молдавских нелегалов, те же, в свою очередь, с неменьшей настойчивостью стремятся вновь попасть в государства Шенгенского соглашения. Это приводит к тому, что растет подозрительность, недоверчивое отношение к молдавским гражданам. Повсеместно (от Польши и до

---

[79] *Согласно данным правоохранительных органов Республики Молдова этим занимается около 200 туристических фирм. (См.: Мошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Трудовая миграция в лицах: люди и судьбы. / «CAPTES». – Кишинэу, 2000, с.33).*

Южной Кореи) стала массовой практика недопущения в страну владельцев голубого молдавского паспорта, их высылка независимо от наличия правильно оформленных документов.

Несколько иная ситуация у молдавских граждан, работающих в государствах СНГ. Люди едут в Россию, другие новые независимые государства, пользуясь благами безвизового режима.

Как свидетельствуют наши исследования, в наибольшей степени возмущают и обижают трудовых мигрантов, пересекающих государственные границы внутри СНГ, придирки и вымогательства пограничных и таможенных служб новых независимых государств.

Анализ существа придирок показал, что в их основе лежат различные причины. Во-первых, неравноценность подходов различных работающих смен таможенных и пограничных служб к своему профессиональному делу. Респонденты, особенно «челноки», нередко знают фамилии начальников работающих смен на пунктах проведения таможенного и пограничного контроля, разделяют их на «добрых», досматривающих бегло, оперативно, и «вредных», т.е. придирающихся, осуществляющих полный досмотр с пристрастием, «всех и вся». Люди объясняют эти действия таможенников стремлением к вымогательству.

Несомненно, что данные наблюдения респондентов имеют под собой определенные основания. Эксперты из числа таможенников свидетельствуют, что подобные различия в подходах к выполнению своих функциональных обязанностей объясняются в основном не столько желанием «содрать мзду» с пересекающих границу (что, по признаниям самих экспертов, нередко имеет место), сколько различием в квалификации, опыте работы, профессиональной интуиции таможенника, осуществляющего досмотр граждан.

Во-вторых, реальные нарушения пограничного и таможенного режима. Проведенный анализ ответов респондентов как трудовых мигрантов, так и служащих соответствующих государственных структур, работающих на государственной границе, позволил выделить 3 основных группы нарушений.

А). Нарушения, связанные с сохранностью и законностью оформления документов, удостоверяющих личность владельца, пересекающего государственную границу. Чаще всего это «непродленный» паспорт или невклеенная вовремя фотография владельца паспорта в связи с достижением соответствующего возраста и т.д.

Б). Нарушения, связанные с ввозом или вывозом денежных знаков, национальной или иностранной валюты, их количества.

В). Нарушения, связанные с ввозом или вывозом товаров, их количества и наименования.

Причины подобных нарушений кроются, особенно по первому комплексу нарушений, в определенной невнимательности, необязательности людей. Однако, главным, на наш взгляд, является все-таки экономическая причина. Люди стремятся сэкономить на дороге, своем проживании, питании, только бы сделать свою трудовую деятельность более рентабильной. «Челноки» однозначно признают, что «если возить, что дозволено, и в том объеме, в котором дозволено, то это занятие становится невыгодным. Таким образом, возникают проблемы при таможенном контроле».

Нелегальность пребывания трудовых мигрантов в стране приема также оказывает негативное влияние на соблюдение установленных правил вывоза денег из данной страны. При этом отметим, что несовершенство таможенного и налогового законодательства стран приема, различие правил между государствами СНГ, в которых работает или через которые проезжает трудовой или коммерческий мигрант, также оказывает влияние, подталкивает людей на нарушения таможенного или пограничного режима. Несомненно, что имеет место и такая причина как нарушение правил пересечения государственной границы со стороны работников пограничных и таможенных служб[80].

Каким же образом люди, сознательно нарушая существующий порядок пересечения государственной границы, преодолевают границу и разрешают возникающие при этом проблемы?

Как показывают результаты проведенных социологических исследований, путей решения этих проблем несколько.

Во-первых, попытки разжалобить (“пожалей, не наказывай”) пограничника или таможенника, обнаружившего нарушение, за которое предполагаются определенные карательные санкции со стороны государства. Однако, в современных условиях рассчитывать на позитивное, бесплатное решение – пропуск “с последним предупреждением” – приходится редко: пограничник тоже человек, который живет в условиях социально-экономического кризиса, невыразительной заработной платы, недостаточной для нормального суще-

[80] *См.: На границе «добро» не дают, а … берут. // «Независимая Молдова», 2001, 2 августа*

ствования его семьи. В условиях становящейся государственности, отсутствия укоренившихся и государственно-правовых традиций, повсеместно соблюдаемых и обществом, и государством, и гражданином; реального правового и социального беспредела; социально-политической и экономической нестабильности; крушения нравственных идеалов вариант бесплатного прощения нарушителя является исключением из правил.

Во-вторых, попытки нарушителя обмануть работников государственных структур, ответственных за соблюдение пограничного и таможенного режима на государственной границе. Это, в первую очередь, касается не "челнока", которому практически невозможно скрыть провозимый товар и его объемы. Выше мы уже отмечали, что нарушение границы при ввозе / вывозе товаров в основном связано с количеством, объемами провозимого товара, ибо рентабильность коммерческой миграции во многом связана с меньшими затратами на провоз товара, предназначенного на продажу.

В наибольшей степени это касается ввоза / вывоза, транспортировки денег через границу. Что, в первую очередь, характерно для трудового мигранта, гастарбайтера, стремящегося перевезти заработанные в зарубежье деньги, валюту на родину, в свою страну. При этом, как показывают опросы молдавских трудовых мигрантов в государствах СНГ, имеется прямая зависимость между нелегальностью пребывания и трудовой деятельности гастарбайтера в стране приема и стремлением перевезти деньги "налом" самому или при помощи родственников, друзей, хороших знакомых[81].

Стремясь обмануть бдительность работников, осуществляющих контроль, люди пускаются "во все тяжкие", пытаются спрятать деньги в различных малодоступных и порой очень неожиданных местах.

В-третьих, попытки откупиться, предложив соответствующую "мзду" пограничникам или таможенникам, обнаружившим соответствующее нарушение. При этом, как показывают опросы представителей как одной, так и другой заинтересованных групп, вовлеченных в неофициальные ("неформальные") отношения на границе, более

---

[81] *Полагаем, что на стремление людей перевезти, а не переслать деньги через банк оказывает воздейтствие также и недоверие людей к банкам в государствах переходного типа, боязнь, что банк «лопнет» и все сбережения пропадут, «сгорят».*

активной стороной в предложении “мзды” являются представители трудовых и коммерческих мигрантов.

Респонденты из числа трудовых и коммерческих мигрантов, соглашаясь с тем, что они сами предлагают деньги либо товар взамен “прощения” нарушения, в то же время отмечают, что сама манера поведения пограничника (таможенника) подталкивает к даче взятки: - работник соответствующей службы просит нарушителя выйти с ним, к примеру, в тамбур поезда, - то есть побеседовать наедине, без свидетелей. Что естественно, воспринимается проштрафимшимся гражданином как начало диалога не между нарушителем и государством, а между нарушителем и представителем государства, расположенным “умилостивить родное государство” за соответствующее *персональное* вознаграждение (естественно, что в таком разговоре “лишних глаз”, свидетелей, в целом гласности, не надо).

Как показывают ответы респондентов, в их практике бывали случаи, когда таможенник высказывал искреннее сожаление по поводу того, что пассажиры не везут с собой ничего запрещенного правилами пограничного и таможенного режима. И ему, в этом случае, нечем поживиться. Сожаление, сделанное в шутливой форме, воспринимается людьми как прозрачный намек на готовность досматривающего на диалог в неформальной обстановке. Отметим, что это характерно не только для представителей пограничных и таможенных структур нового зарубежья.

4. Проблемы молдавских трудовых мигрантов в странах приема.

Проблем, с которыми сталкиваются трудовые и коммерческие мигранты немало. Рассмотрим эти проблемы по каждой из выделенных категорий молдавских трудовых мигрантов в зарубежье.

4.1. Коммерческие мигранты («челноки»)

Среди проблем, связанных с транспортировкой приобретенного для продажи товара, коммерческие мигранты отмечают высокие пошлины, взятки и вымогательство со стороны таможенников, ограничение ввоза. «Челноки», работающие в новом зарубежье, выстраивают следующую иерархию проблем: высокая пошлина (51%), взятки и вымогательство (36,0%) и ограничение ввоза (13,0%). У «челноков», работающих со старым зарубежьем, эта иерархия несколько иная: ограничение ввоза, необходимость представления чеков на

товар (38,5%), взятки и вымогательство (32,8%), таможенная пошлина (14,4%). В то же время «челноки» в старое зарубежье отмечают большую трудность пересечения таможни и границы.

Коммерческие мигранты, заинтересованные в более высокой рентабильности своего бизнеса, нередко жертвуют своим здоровьем ("дорого", "нет времени" заниматься своим здоровьем), бытовыми условиями, питанием ("мало едим, экономим", "некачественное питание"). Они живут в плохих, нередко антисанитарных условиях, стремятся экономить на стоимости жилья ("дорого"). И это одинаково характерно как для тех, кто делает свой "челночный бизнес" в старом, так и в новом зарубежье. Принцин "дорого" / "надо дешевле" является определяющим в их трудовой деятельности.

И те, и другие нередко сталкиваются с рэкетом, который, по свидетельствам респондентов, "часто останавливают", "грабят", "вымогают деньги". "Челноки" жалуются также и на преступность иного рода, выражающуюся в кражах товаров, денег.

4.2. Гастарбайтеры на постоянной основе.

Трудовые мигранты, как известно, выезжают за пределы страны с целью трудоустроиться и заработать. То есть, основной целью их выезда является трудоустройство. Среди основных проблем, связанных с оформлением на выездной работе респонденты, гастарбайтеры на постоянной основе в странах СНГ, указывают необходимость наличия прописки (66,7%), без которой невозможно трудоустроиться, и связанная с этой же проблемой сложность ее оформления (33,3%). Гастарбайтеры на постоянной основе в странах старого зарубежья в качестве главной проблемы отмечают наличие визы (44,4%), сложность ее оформления (27,6%), ее дороговизну (11,1%). Подобное отличие объясняется различием подходов в странах старого и нового зарубежья. Безвизовый режим и обязательная прописка для трудоустройства (в первую очередь в России) в СНГ и необходимость визы при отсутствии института прописки в государствах старого зарубежья.

В то же время молдавские трудовые мигранты отмечают проблемы, связанные с регистрацией в государствах приема. В первую очередь, это дороговизна регистрации. В этом сходятся и те, кто работает в СНГ (42,9%), и те, кто работает в странах дальнего зарубежья (45,5%). Однако, далее иерархия проблем различна. В странах нового зарубежья – наличие для этого прописки (28,6%), далее, в

тесной взаимосвязи с этой проблемой, сложность оформления и механизм штрафных санкций (по 14,3%). В государствах старого зарубежья – нелегальность пребывания (18,2%), незнание законов (9,1%) и регистрация только после трудоустройства (9,1%).

Опять же в этих проблемах, их ранжировании отражаются различные государственные подходы к наличной ситуации. В России (последствие советских подходов в трудовых отношениях) сначала прописка и регистрация, а, затем, в соответствии с ней, рабочее место. В то время как в странах либеральной демократии – сначала рабочее место, а затем, как правовая формализация существующих трудовых отношений - регистрация.

Немало проблем встречается у гастарбайтеров и в ходе трудового процесса. При этом среди наиболее острых и актуальных проблем – это маленький заработок и несоблюдение трудовых соглашений. При этом проблема малого заработка в наибольшей степени актуальна для трудовых мигрантов в старом зарубежье (52,0%). Респонденты-гастарбайтеры в новом зарубежье указывают на эту проблему в меньшей степени – 37,5%. Это объясняется, на наш взгляд, тем обстоятельством, что разница в заработной плате между гастарбайтером и местным работником в государствах старого зарубежья выражена более отчетливо.

Несоблюдение работодателем договоренностей по оплате труда гастарбайтеров, как отмечено выше, имеет различные формы. Наиболее распространенной формой является несвоевременная выплата заработанных денег. В странах СНГ на это указывает 50% респондентов. В странах старого зарубежья на это обращает внимание 16% опрошенных. В то же время 28% молдавских трудовых мигрантов в старом зарубежье указывают и другие формы: «плохое отношение», «не заплатил», «нарушение контракта», «нет гарантии, что заплатят», «оплата через посредников» и т.д.

Значительное внимание респонденты уделяют проблемам, возникающим у трудового мигранта с представителями правоохранительных органов страны приема. В странах СНГ наиболее острой проблемой является проверка документов (72,7%), нередко сопровождающаяся вымогательствами и взятками (18,2%). В той или иной степени с этими же проблемами сталкиваются и трудовые мигранты в государствах старого зарубежья. Проверка документов отмечена 18,8% респондентов. Нередко проверка документов сопровождается также взятками (6,3%) или штрафами (6,3%). На штрафы молдавс-

кие гастарбайтеры в новом зарубежье практически не указывают, что косвенно свидетельствует о том, что наиболее популярной формой общения молдавского трудового мигранта, в той или иной степени нарушающего законодательство России, и представителя российских правоохранительных органов являются не штрафы.

В то же время молдавские гастарбайтеры (18,8% опрошенных) отмечают “плохое отношение” к ним со стороны представителей полиции стран приема. Однако наиболее злободневной проблемой для гастарбайтеров в странах старого зарубежья является проблема депортации. На это указывает каждый второй трудовой мигрант - респондент (50,0%).

Проблемы, связанные с медицинским обслуживанием, также актуальны для трудового мигранта. Однако, общение с медициной чаще всего оказывается непозволительной роскошью для гастарбайтера. Работающие в странах СНГ объясняют это “дороговизной” (66,7%) или отсутствием медицинской страховки (33,3%). Для работающих в старом зарубежье эти объяснения также являются наиболее распространенными: “дорого” (42,9%), “нет медицинской страховки” (38,1%). Менее популярными ответами являются нерегулярность (4,8%) или отсутствие медицинского обслуживания (9,5%), нелегальность нахождения в стране (4,8%), в силу чего медицинское обслуживание оказывается малодоступным.

Среди других проблем, имеющих серьезную значимость для трудового мигранта выделим проблемы, связанные с бытом. В СНГ это в первую очередь плохие, антисанитарные условия жилья, тоска по родным, особенно детям, сложность пересылки заработанных денег на родину, в Молдову. Эти проблемы волнуют практически от трети до 2/3 опрошенных респондентов. Фактически эти же проблемы волнуют и респондентов, работающих в старом зарубежье: тоска по родным (54,5%), жилье (44,0%), незнание языка (35,3%).

4.3. Гастарбайтеры - сезонные рабочие (строители)

У гастарбайтеров-сезонников практически те же проблемы, что и у трудовых мигрантов на постоянной основе.

Среди основных проблем, связанных с оформлением на выездной работе респонденты, гастарбайтеры-сезонники в странах СНГ, указывают необходимость наличия прописки (38,5%), без которой невозможно трудоустроиться, и связанные с ней сложность оформления (11,5%) и дороговизна (26,9%). В силу этого трудовые миг-

ранты нередко сталкиваются с проблемой уплаты штрафов (11,5%) или дачи взяток (7,7%). Строители-сезонники в странах старого зарубежья в качестве главной проблемы отмечают нелегальность пребывания в стране приема (40,2%), необходимость визы (20,0%), сложность и дороговизна ее оформления (13,3%), проблемы с регистрацией (13,3%) и нахождением работы (13,2%). Подобное различие объясняется, как мы уже отметили ранее, отличием подходов в странах старого и нового зарубежья к проблеме «трудоустройство и регистрация / прописка».

Немало проблем встречают гастарбайтеры и в ходе трудового процесса в зарубежных странах. В приведенной ниже таблице отражены (на основе ответов респондентов) различные проблемы, с которыми сталкиваются трудовые мигранты в странах старого и нового зарубежья. При этом отметим, что эта таблица является редким примером того, что причины, названные гастарбайтерами-сезонниками, работающими в старом зарубежье, совпадают с причинами, отмеченными трудовыми мигрантами, работающими в государствах нового зарубежья. Конечно, количественное выражение, ранг значимости этих проблем для респондентов различен. Однако, это совпадение свидетельствует о том, что нелегальный характер трудовой деятельности гастарбайтеров оказывает одинаково разъедающее воздействие на поведение предпринимателей как в старом, так и в новом зарубежье. Более того, в поведении бизнесменов в стабильных странах западной демократии, нередко процветает не меньший произвол и беспредел в отношении трудового нелегала[82], чем в действиях предпринимателей в постсоветских странах, только ступивших на путь демократических общественных трансформаций.

Таблица 1. Проблемы, связанные с расчетом с заказчиком.

	Новое зарубежье		***Старое зарубежье***	
проблема	***%***	***ранг***	***%***	***ранг***
Не платили вовремя	38,5	1	13,9	4
Не заплатили	21,4	2-3	23,1	2
Нет гарантии, что заплатят	21,4	2-3	15,1	3

[82] *См.: Мошняга В. Молдавские гастарбайтеры в Западной Европе: состояние и проблемы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica). Partea XVII. / USM. – Chisinau, 2001, p.131-133.*

Не заплатил все	7,1	4-5	7,5	6
Невсегда платил	7.1	4-5	32,7	1
Малый заработок	4,5	6	7,7	5

Значительное внимание респонденты уделяют проблемам, возникающим у трудового мигранта с представителями правоохранительных органов страны приема. В странах СНГ наиболее острой проблемой является проверка документов (23,8%), нередко сопровождающаяся вымогательствами и взятками (33,3%).

В той или иной степени с этими же проблемами сталкиваются и трудовые мигранты в государствах старого зарубежья. Отсутствие прописки и регистрации (42,9%) является по мнению людей наиболее острой проблемой, вокруг которой возникают сложности и осложнения с органами правопорядка государств СНГ. Проверка документов отмечена 18,8% респондентов. Нередко проверка документов сопровождается также взятками (6,3%) или штрафами (4,8%). И здесь мы отмечаем, что штрафы менее популярная форма общения молдавского трудового мигранта, в той или иной степени нарушающего законодательство России, и представителя российских правоохранительных органов.

В то же время молдавские гастарбайтеры в странах старого зарубежья отмечают в качестве наиболее острой проблемы (50,0% опрошенных) отмечают "наличие соотвествующей визы". Отсутствие ее чревато нелегальным пребыванием в стране приема (8,3%), как следствие - депортацией (16,7%) или же дачей взятки представителям правоохранительных органов, полиции стран старого зарубежья.

Другой актуальной проблемой является рэкет. Вновь обратимся к таблице, которая также как и таблица 1 демонстрирует идентичность по названным причинам как в странах СНГ, так и в странах старого зарубежья. Однако, если таблица 1 показала растущую близость в поведении бизнесменов в государствах старого и нового зарубежья в отношении рабочего-нелегала, то в данном случае эта близость в формулировках ответов ресмпондентов относительно поведения рэкета объясняется тем, что и в тех и в других странах действует наш, «СНГ-овский» рэкет.

Таблица 2. Проблемы, связанные с рэкетом.

	Новое зарубежье		***Старое зарубежье***	
проблема	***%***	***ранг***	***%***	***ранг***
вымогательство	63,6	1	12,5	4
грабят	18,2	2	25,0	2-3
страх	9,0	4	50,0	1
Навязывали «крышу»	9,1	3	12,5	2-3

Проблемы, связанные с медицинским обслуживанием, также актуальны для трудового мигранта. Однако, общение с медициной чаще всего оказывается непозволительной роскошью для гастарбайтера. Работающие в странах СНГ объясняют это “дороговизной” (50,0%) или отсутствием медицинской страховки (25,0%). Менее популярными ответами являются отсутствие медицинского обслуживания (12,5%) или отсутствие регистрации в стране (12,5%), в силу чего медицина оказывается малодоступной. Для работающих в старом зарубежье эти объяснения также являются наиболее распространенными: “нет медицинской страховки” (73,3%), “дорого” (20,0%). Менее популярными ответами является отсутствие медицинского обслуживания (6,7%).

Среди других проблем, имеющих серьезную значимость для трудового мигранта выделим проблемы, связанные с бытом. В первую очередь, проблемы с питанием. Традиционно, для людей, стремящихся заработать как можно больше и потому экономящих на питании, здоровье, жилье, это дороговизна (77,8%), отсутствие режима и некачественное питание (по 11,1%) – респонденты, работающие в СНГ; дороговизна (50,08%), некачественное питание и “мало едим, экономим” (по 25,5%) – страны старого зарубежья.

Кроме того, в СНГ это, в первую очередь, плохие, антисанитарные условия жилья (20,0%), сложность пересылки заработанных денег (60,0%) на родину, в Молдову. Фактически эти же проблемы волнуют и респондентов, работающих в старом зарубежье: жилье (36,4%), незнание языка (18,2%), неуверенность, постоянное напряжение, чрезмерные физические нагрузки и усталость (по 18,2%).

Сравнительный анализ положения молдавских трудовых и коммерческих мигрантов в государствах старого и нового зарубежья показывает, что их положение в странах старого зарубежья в отличие от государств СНГ по многим показателям более благоприятное. Это, в свою очередь, оказывает влияние на постепенную переори-

ентацию молдавских трудовых и коммерческих мигрантов на государства старого зарубежья. В то же время, анализ проблем, с которыми сталкиваются трудовые мигранты в зарубежье, свидетельствует, что эти проблемы во многом идентичны, сложны и нередко малоразрешимы рядовым, атомизированным трудовым мигрантом, не обладающим правовой, социальной, политической поддержкой ни со стороны государственных, ни со стороны гражданских структур как своего государства, так государства, в котором он работает, зарабатывает "хлеб насущный".

ПОТЕНЦИАЛЬНАЯ МИГРАЦИЯ КАК НАЧАЛЬНАЯ СТАДИЯ МИГРАЦИОННОГО ПРОЦЕССА: АНАЛИЗ СИТУАЦИИ И ИЗУЧЕНИЕ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ

Елена ОВЧИННИКОВА
г. Хмельницкий, Украина
Технологический университет Подолья
Инженерно-экономический факультет
Кафедра АСМЕ
преподаватель

В начале 90-х годов происходил массовый отток населения за пределы Украины. В первую очередь эмигрировала та часть населения, которая уже была потенциально готова к эмиграции, но ее сдерживали государственные запреты. Затем начали выезжать граждане, которые не собирались на постоянное место проживания, но имели родственников, друзей в других странах. Время их пребывания за границей, как правило, невелико, и эта категория уже относится к трудовой миграции – временный выезд на заработки за границу с последующим возвращением. Третий поток - это предприниматели - "челноки", движение которых не относится к миграции, однако его масштабы также достаточно велики.

В последние годы поток мигрантов стал значительно меньшим, но его сальдо остается отрицательным. Вместе с тем, наибольшее развитие получила трудовая миграция. Зачастую во время туристической поездки, либо оставаясь после окончания срока официально-

го пребывания в другой стране, наши соотечественники работают там, как правило, нелегально. Процесс такой миграции имеет стихийный характер и очень мало изучен. Как результат этого – социальная незащищенность трудовых мигрантов на случай потери трудоспособности по разным причинам, низкая заработная плата, работа не по специальности и т. д.

Исследование миграционных процессов в Украине достаточно широко представлено в научной и популярной литературе. Проблемы миграции привлекают внимание историков, демографов, политиков и экономистов. Однако для изучения миграционных процессов недостаточно анализировать только свершившуюся миграцию: большое значение имеет исследование так называемой «потенциальной миграции», возможность на ее основе прогнозирования развития процесса.

Прежде всего, определимся с понятиями «миграция» и «потенциальная миграция», которые являются одними из основных в теории миграциологии. Одной из первой о «потенциальной миграции» упоминает Л.Л.Шамилева[83]. Также к этому вопросу обращались А.У.Хомра, Т.П.Петрова, А.В.Позняк и др. Содержание понятий обычно раскрывается с помощью их определений.

Как нам кажется, понятие «миграция населения» нельзя трактовать однозначно. Еще в 1973 г. В.В.Покшишевский писал об использовании термина "миграция" в единственном числе и "миграции" – во множественном числе в равной мере[84]. В 80-х годах говорится об «узком» и «широком» понятии миграционного движения населения. К узкому понятию миграции авторы относят территориальные (пространственные) движения населения – т.е. перемещения людей относительно мест жительства или мест приложения труда (межпоселенческое и внутрипоселенческое движение). А в широком смысле под миграцией понимают любой вид территориальных перемещений, связанных и не связанных со сменой места приложения труда (например, маятниковая и сезонная миграция). Подобное оп-

---

[83] *Шамилева Л.Л. Моделирование миграции населения в районе (на примере Донецкой области). / Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата экономических наук. - Москва, 1975.*

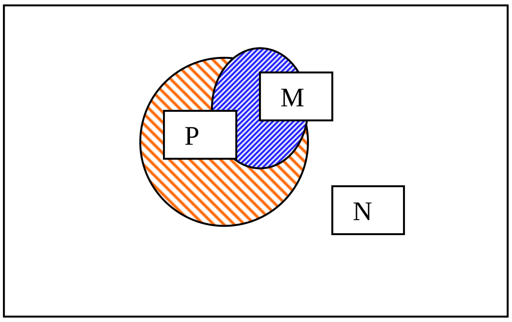
[84] *Денисенко М.Б., Ионцев В.А., Хорев Б.С. Миграциология. - Москва, 1989, с.4.*

ределение встречается и у А.У.Хомры: «наиболее простой результат миграции – изменение территориальных структур населения»[85].

Однако мы считаем, что в определение «миграция» недостаточно вводить только территориальные перемещения населения. Миграционная система включает в себе элементы, по сути, не изменяющие своего места жительства и приложения труда, но условия, факторы, причины, действующие в определенное время на них, могут постоянно «давить» на сознание и побудить к желанию мигрировать. Подобную ситуацию мы называем «потенциальной миграцией». Учетно-статистически ее изучить невозможно, но теоретически, процент потенциальной миграции в стране в различные периоды может достигать 100%.

Воспользуемся диаграммой Венна (рис.1) для формализации понятий[86].

Рис. 1. Диаграмма Венна для формализации понятия миграции населения.

Заштрихованная красным область на диаграмме (P) – представляет класс, обозначаемый «потенциальная миграция», заштрихованная синим (M) – «миграция». Не заштрихованная область (N) – универсальное множество – «население», которое является дополнением множества (P). Множество (P) содержит подмножество (M).

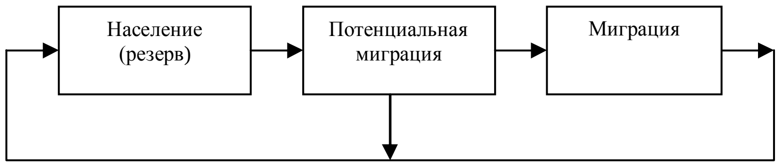
---

[85] *Хомра А.У. Воспроизводство населения: териториально-организационный аспект. / Наукова думка - Киев, 1990, с.76.*

[86] *Ладенко И.С. Логические проблемы системного анализа трудовых ресурсов. Моделирование и формализация. - Новосибирск, 1975, с.30*

Учитывая, что индивиды могут перемещаться из одних классов в другие, можно представить процесс миграции в виде схемы (рис. 2).

Рис. 2. Схема состояний перехода в системе «миграция населения»

Потоки населения, естественно, имеют свою статистическую и структурную информацию (количественные и качественные характеристики). Это может быть социально-демографическая дифференциация населения (пол, возраст, состояние в браке, социальная группа и т.д.), экономическая (наличие работы, уровень доходов) и др.

Таким образом, в любом обществе стадии «миграция» предшествует стадия «потенциальная миграция», поэтому мы считаем, что для полного исследования процессов миграции необходимо учитывать состояние потенциально готовой к миграции части населения.

Учет миграции населения всегда был более тяжелым и более сложным в сравнении с учетом естественного движения населения, что обусловлено как спецификой в организации самого учета, так и недостаточно разработанной теорией общего миграционного перемещения населения, и, в частности, миграции трудовых ресурсов. Основными источниками данных об объеме, структуре и направлении миграционных потоков рабочей силы являются:

данные текущего учета трудовой миграции;

данные выборочных обследований.

Для исследования трудовых мигрантов нами было проведено анкетирование жителей г.Хмельницкого и Хмельницкой области по проблемам трудовой миграции. В опросе участвовали следующие города: Хмельницкий, Каменец-Подольский, Староконстантинов, Летичев. Исследовались такие характеристики миграционных потоков, как география трудовых перемещений, сроки пребывания, распределение по годам (1995-1999 гг.).

С целью нормирования результатов анализа нами предложено ввести понятие ***“эмигранто-год”*** (эмигр.-г.). То есть, решено при-

вести все данные к одному году, считать, что все выезды на заработки происходили сроком на один год.

$$E = \sum_{i=1}^{n} (K_ч \bullet K_м)/12 \qquad (1)$$

где: $К_ч$ – количество человек (эмигрантов),
$К_м$ – количество месяцев пребывания за границей.

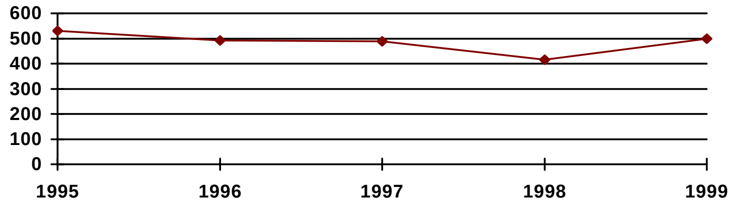
В результате исследования получены следующие показатели трудовой миграции за 1995-1999 г. (табл. 1).

Таблица 1. Результаты обработки анкет

Показатели	***1995***	***1996***	***1997***	***1998***	***1999***
X	1,0423	0,913	0,981	0,749	0,859
σ	1,005	0,47	0,68	0,48	0,65
Δ	0,008	0,004	0,005	0,004	0,005
N	250000	250000	250000	250000	250000
n	50000	50000	50000	50000	50000

Динамика численности трудовых мигрантов свидетельствует (рис.3), что наименьшее количество выездов за границу с целью трудоустройства было в 1998 году. По данным опроса, планируют выезд за границу на заработки 0,86% населения. Однако такой прогноз допускает погрешность вследствие специфики поездок, нежелании открыто сказать об этом, а также экономической нестабильности.

Рис.3. Динамика количества трудовых мигрантов г.Хмельницкий.

Результаты исследований показали, что в среднем по городу 0,98% населения выезжают за границу с целью временного трудоустройства. Учитывая численность населения города (около 250 тыс. чел.), эта цифра составит примерно 2500 человек ежегодно.

Однако статистическая отчетность (официальное количество лиц, обратившихся в службу занятости с целью заграничного трудоустройства) дает расхожую картину по трудовым мигрантам в сравнении с проведенными исследованиями. Так, согласно статистическим данным, в 1996 году из Хмельницкой области выехало на заработки лишь 19 человек, а в 1997 году - 25.

В то время как по данным социального опроса на каждые 100 городских жителей приходится один трудовой мигрант, официальные нормативные расчеты определяют только 1 искателя работы в заграничных странах на 10000 человек. То есть, официальная статистика отличается от выборочной в 100 раз. Очевидно, что на сегодняшний день неадекватно ведется учет трудовой эмиграции, не отработаны законодательные акты, регулирующие межгосударственное перемещение рабочей силы.

Как было сказано выше, первой стадией миграционных перемещений является «потенциальная миграция». Поэтому исследование качественной структуры миграции населения Хмельницкой области проводилось по двум видам анкет: «Эмиграция» и «Потенциальная миграция». Рассмотрим некоторые вопросы анкет.

Анализ половой структуры миграционных потоков.

Известно, что процентное отношение женщин и мужчин в общей численности населения, как Украины, так и Хмельницкой области, неравное: приблизительно 54 % женщин и 46 % мужчин. Как видно из таблицы 2, в городах Хмельницком, Староконстантинове и Летичеве среди опрошенных потенциальных эмигрантов большая часть при-

ходится на представителей мужского пола, лишь в г.Каменец-Подольском большинство потенциальных мигрантов – женщины.

Таблица 2. Распределение трудовых мигрантов по полу, %

	1		*2*		*3*		*4*	
	А	*Б*	*А*	*Б*	*А*	*Б*	*А*	*Б*
Потенциальных эмигрантов	69	31	37.5	62.5	70	30	82	18
Эмигрантов	68.5	31.5	50	50	80	20	90	10
Средний показатель	68,75	31,25	43,75	56,25	75	25	86	14

Примечание: 1 – Хмельницкий; 2 - Каменец-Подольский; 3 – Староконстантинов; 4 – Летичев.

А – мужчины; Б – женщины.

Что касается распределения по полу мигрантов, отвечающих на вопросы анкеты «Эмиграция», то ситуация почти такая же, как с потенциальными мигрантами. В городах Хмельницком, Староконстантинове и Летичеве количество мужчин-эмигрантов больше, чем эмигрантов-женщин, только в г.Каменец-Подольском эмигрантов обоих полов поровну.

Распределение трудовых мигрантов по возрасту.

При обработке анкет серий “Эмиграция” и “Потенциальная эмиграция” распределение трудовых мигрантов предложено по таким возрастным группами: до 20 лет, 21-25 лет, 26-30 лет, 31-35 лет, 36-40 лет, 41-45 лет, 46-50 лет и старшее 50 лет.

По г.Хмельницкому наибольшая численность у возрастной группы - 36-40 лет и 26-30 лет, в г.Каменец-Подольском наибольшее количество эмигрантов приходится на возрастную группу - 21-25 лет и 36-40 лет, в г.Староконстантинове – 31-35 лет, в г.Летичеве – 36-40 лет.

В городах Хмельницком, Староконстантинове и Летичеве наибольшее количество потенциальных мигрантов приходится на возрастную группу 36-40 лет, в г.Каменец-Подольском - на группу до 20 лет.

Семейные характеристики мигрантов.

В состав семейных характеристик входят такие демографические характеристики, как: семейное положение, размер семьи, количество детей до 16 лет в семье и т.д.

Большая часть трудовых мигрантов - это люди, состоящие в браке, что наблюдалось во всех городах проведения исследования. То же характерно для потенциальных трудовых эмигрантов в городах Хмельницком, Староконстантинове и Летичеве.

Размер семьи также играет значительную роль в миграционных процессах. В городах Староконстантинов и Летичев среди эмигрантов наибольшее количество составляют те, размер семьи которых составляет 3 человека, в г.Каменец-Подольском - 4 человека. Среди «Потенциальных эмигрантов» лишь в г.Хмельницком наибольшее количество семей, размер которых превышает 4 человека, в других городах, где проводилось исследования, наибольшее количество потенциальных эмигрантов приходилось на семьи из трех 3 человек (табл.3).

Таблица 3. Размер семьи трудовых мигрантов

	2 чел.	***3 чел.***	***4 чел.***	***5 чел.***	***6 чел.***	***7 чел.***
Хмельницкий						
1	6.8	37.7	37.7	3.4	-	-
2	22.4	33.6	38.5	2.1	-	-
Каменец-Подольский						
1	12.5	17.5	36.3	10	-	1.3
2	11.3	27.5	25	6.3	5	2.5
Староконстантинов						
1	8	46	28	2	-	-
2	10	54	30	-	-	-
Летичев						
1	4	42	26	10	-	-
2	22	38	32	6	-	-

Общие показатели						
1	7.8	35.8	32.1	6.4	-	0.3
2	16.4	38.8	31.4	3.6	1.3	0.6
Всего	12.1	37.1	31.7	5	0.6	0.5

Примечание: 1-Эмиграция; 2 - Потенциальная эмиграция.

Таблица 4. Количество детей до 16 лет в семьях трудовых эмигрантов

	нет	***1***	***2***	***3***	***4***	***5 и >***
Хмельницкий						
1	27.4	51.8	19.9	0.7	-	-
2	31	46.9	22.4	-	-	-
Каменец-Подольский						
1	8.8	32.5	13.8	-	-	-
2	37.5	27.5	8.8	1.3	1.3	-
Староконстантинов						
1	14	54	14	-	-	-
2	16	72	12	-	-	-
Летичев						
1	16	58	24	-	-	-
2	-	52	28	-	-	-
Общие показатели						
1	16.6	49.1	17.9	0.2	-	-
2	21.1	49.6	17.8	0.33	0.33	-
Всего	18.9	49.4	17.85	0.26	0.16	-

Примечание: 1-Эмиграция; 2 - Потенциальная эмиграция.

В городах Хмельницком, Каменец-Подольском и Староконстантинове больше всего эмигрантов из семей с 1 ребенком, в г.Летичеве из семей с двумя детьми. Относительно потенциальных мигрантов можно сказать, что более всего потенциальных эмигрантов из городов Хмельницкого, Староконстантинова и Летичева имеют семьи с одним ребенком. В г.Каменец-Подольском наибольшее количество

потенциальных эмигрантов не имеет детей (табл.4).

Характеристика трудовых мигрантов по уровню образования.

Еще одна важная качественная характеристика трудовых мигрантов, подчеркивающая их потенциал, образовательный и интеллектуальный уровень. По уровню образования мигранты разделены на тех, кто имеет: высшее, незаконченное высшее, среднее специальное, среднее общее и неполное среднее образование.

Уровень образования большинства эмигрантов из всех исследуемых городов – среднее специальное. В городах Хмельницком, Староконстантинове и Летичеве большинство потенциальных мигрантов имеют среднее специальное образование, а в Каменец-Подольском - незаконченное высшее образование. Это должно насторожить представителей образовательной сферы – многие студенты бросают учебу и выезжают на заработки за границу. Таким образом, снижается престиж высшего образования.

Характеристика трудовых мигрантов по социальному положению.

По социальному положению трудовые мигранты разделены на такие социальные группы: работающие в государственном секторе экономики, предприниматели, жители сельской местности, безработные, пенсионеры, ученики или студенты, и группу тех, кто имеет иное социальное положение.

В городах Хмельницком и Староконстантинове большинство эмигрантов - безработные, в г.Каменец-Подольском почти одинаковое количество эмигрантов – безработных и работников государственного сектора, в г.Летичеве преобладающее количество эмигрантов - работники государственного сектора. Среди потенциальных мигрантов подавляющее большинство принадлежит к таким социальным группам: в г.Хмельницком – безработные, в Каменец-Подольском - ученики и студенты, в Староконстантинове – безработные и работники государственного сектора, в Летичеве - работники государственного сектора. Таким образом, видно, что работники государственного сектора практически не имеют заработков, способных поддерживать материальное состояние семьи на достаточном уровне, и вынуждены искать работу за рубежом.

Итоги проведенного анкетирования по названным вопросам представлены в табл. 5.

Таблица 5. Средние характеристики опрошенных мигрантов

		Характеристика мигрантов
А	***1***	безработные мужчины, возрастом 36-40 лет, состоящие в браке, размер семьи которых составляет 3-4 человека, имеющие 1 ребенка до 16 лет и имеющее среднее специальное образование
	2	одинаковое количество мужчин и женщин - безработные и работники государственного сектора, со средним специальным образованием, возрастом 21-25 лет, состоящие в браке, имеют семью из 4 человек и 1 ребенка
	3	мужчины, безработные, возрастом 31-35 лет, со средним специальным образованием, состоящие в браке, имеющие семью из 3 человек, в среднем 1 ребенка
	4	мужчины, которые работали (на момент опроса) в государственном секторе, возрастом 36-40 лет, со средним специальным образованием, состоящие в браке, имеющие семью из 3 человек и, в среднем, 2 детей
Б	***1***	Безработные мужчины, возрастом 36-40 лет, состоящие в браке, размер семьи которых составляет, в среднем, 4 человека, имеющие 1 ребенка до 16 лет, и имеющие среднее специальное образование
	2	женщины - ученики и студенты с незаконченным высшим образованием, возрастом до 20 лет, неженатые, имеют семью из 3 человек и не имеющие детей
	3	мужчины - безработные и работники государственного сектора возрастом 36-40 лет, со средним специальным образованием, состоящие в браке, имеют семью из 3 человек и, в среднем, 1 ребенка
	4	Мужчины, работающие в государственном секторе, возрастом 36-40 лет, со средним специальным образованием, состоящие в браке, имеющие семью, примерно, из 3 человек и 1 ребенка.

Примечание: А - «Эмиграция»; Б - «Потенциальная миграция».
1 - Хмельницкий; 2 - Каменец-Подольский; 3 - Староконстантинов; 4 - Летичев .

Анализ проведенного анкетирования показал, что из Хмельницкой области за границы страны выезжают, в основном, мужчины

среднего трудоспособного возраста, со средним специальным образованием (в большинства случаев), состоящие в браке и имеющие детей. Основная причина, побудившая их к выезду – безработица.

В настоящее время не существует единой точки зрения относительно важности того или иного социально-экономического фактора миграции, той или иной причины миграции. Известно, что факторы, как сложная структура разных элементов, действуют на миграцию в своей совокупности. Поэтому установить влияние на перемещение населения какой-то отдельной группы факторов невозможно.

На основании проведенного исследования нами предложено разделить факторы, влияющие на миграцию, на две группы: уменьшающие желание мигрировать и увеличивающие его (табл.6).

Таблица 6. Классификация факторов, влияющих на миграцию

Факторы, уменьшающие желание мигрировать	***Факторы, увеличивающие желание эмигрировать.***
Ситуация в стране	
изменения в политике, экономике, которые приводят к улучшению общей ситуации в стране; стабилизация экономики; рост производства; увеличения рабочих мест; повышение жизненного уровня населения;	изменения в политике, экономике, которые приводит к ухудшению общей ситуации в стране; нестабильность экономического состояния; возрастания безработицы; спад жизненного уровня населения;
Человеческий фактор	
- нормальные условия жизни; - интересная работа; - высокий заработок; - психологическое нежелание далеких путешествий; - незнание иностранных языков; - большая семья, наличие детей и родителей преклонного возраста.	- финансовые трудности; - потеря работы; - знания иностранных языков; - информированность о трудоустройстве за границей; - общая мысль: "лучшее там, где нас нет"; - наличие знакомых, соседей, родственников, которые были или проживают за границей; - отсутствие жилья;

	- отсутствие семьи.

Отсюда следует, что если количественно оценить степень влияния каждого фактора, то появляется возможность управления миграционными процессами.

Так, мы предлагаем ввести понятие коэффициента миграционной готовности (КМГ), определяемого по формуле (2). Он показывает, насколько индивид готов к так называемому "укладыванию чемоданов".

$$КМГ = b_1 e_1 + b_2 e_2 + \ldots + b_n e_n \quad (2)$$

где: e_i - элементарные факторы, которые имеют влияние на миграцию населения;

b_i - коэффициент значимости *i-го* фактора.

Значения b_i можно определить путем экспертных оценок или на основе исследований миграции в прошлом. Причем отрицательные значения b_i следует принимать для факторов, уменьшающих желание мигрировать, а положительные для увеличивающих. Предложенный подход выражает миграционные процессы через постоянные компоненты, действие которых на субъект миграции можно вычислить непосредственно. Появляется возможность прогнозирования и управления определенным процессом миграции путем ограничения или увеличения влияния причинных обстоятельств.

Однако прогнозирование масштабов миграции на основе факторного анализа усложняется через ухудшение условий социально-экономического развития. В условиях нестабильной экономики внешняя миграция нестабильна и может испытывать различные колебания, которые происходят в связи с изменениями условий жизни.

Отток трудовых ресурсов активного возраста сопровождается ухудшением демографической ситуации в государстве-доноре, а уменьшение количества высококвалифицированных специалистов снижает качественный состав населения; несовершенство правовых актов и информационного обеспечения разрешает проводить скрытые валютные операции или противоправную торговлю.

Тем не менее, будет неверным ограничение выезда рабочей силы из Украины: надо отметить, что трудовая миграция в условиях роста безработица и снижения уровня жизни населения, переводя

большинство граждан на самообеспечение себя и своей семьи, тем самым снимает социальное напряжение с государства. Вдобавок, возвращение в страну части валютных заработков оказывает содействие улучшению экономического потенциала страны.

К наиболее важным качественным характеристикам рабочей силы можно отнести образовательный уровень, профессиональную структуру, уровень квалификации и состояние здоровья трудовых мигрантов.

Проведенный социально-демографический опрос трудовых мигрантов Хмельницкой области показал, что существуют так называемые "положительные" и "отрицательные" мотивы трудовой миграции (табл. 7).

Таблица 7. Перечень мотивов, влияющих на трудовую миграцию.

"Положительные" мотивы	***"Отрицательные" мотивы***
Намерение улучшить личную жизнь; Перспективы улучшения уровня жизни; Лучшие образовательные возможности; Повышение квалификации; Стажировка; Расширения знаний о других землях и культуре.	Отсутствие жилья; Низкая заработная плата; Потеря работы; Отсутствие работы и заработков; Невозможность реализовать на родине свои интересы и таланты; Плохие жилищно-бытовые условия.

При влиянии "положительных" мотивов индивидуум принадлежит к средней или более высокой социальной прослойке, материально обеспечен, имеет средства к существованию на родине, а его желание трудоустроиться за границей носит деловой (как в случае стажировки, повышения образования) или личный (например, расширение знаний о других землях и культуре) характер.

К "отрицательным" мотивам относятся низкий жизненный уровень граждан, материальная малообеспеченность и невозможность социального развития личности. В этом случае работа в других странах – едва ли не единственный выход из кризисного положения человека (семьи). Однако, надо заметить, такая ситуация приводит к

социально-экономическому напряжению: граждане названной категории почти всегда идут на “черновую”, низко квалифицированную, а также и нелегальную работу.

Таким образом, для любой страны может быть важной информация о том, мигранты какой категории преобладают в миграционном потоке.

Очевидно, задачей государственной важности сегодня является изменение пропорции трудовых мигрантов в сторону доминирующей по “положительным” мотивам.

Выводы:

Исследования показали, что на количество и качество экспорта рабочей силы в Украине влияют, с одной стороны, политические и экономические преобразования, переход к рыночным отношениям, увеличение безработицы и снижение жизненного уровня большинства граждан; с другой стороны – индивидуальные характеристики потенциальных мигрантов. Очевидно, эмиграция рабочей силы на Украине в ближайшее время не уменьшится, а будет развиваться пропорционально ухудшению экономической ситуации в стране, поэтому особую важность приобретает оценка современного состояния миграции населения.

В Украине отсутствует достоверная статистика о количестве и качественных характеристиках эмиграционных потоков. Это связано с несовершенной миграционной информацией, а также слабой правовой базой, регулирующей трудоустройство за рубежом, что влечет за собой отсутствие контроля над сложившейся миграционной ситуацией, дает возможность многим гражданам подрабатывать в других странах, минуя регистрацию как трудовой мигрант и, соответственно, избегая и денежной ответственности.

Изучение миграции населения привлекает сегодня внимание многих отечественных и зарубежных ученых. Однако в стране отсутствует достоверная информация о количестве и качестве миграционных перемещений. Снижение качества миграционной статистики, быстро прогрессирующее, необходимо постоянно иметь в виду при анализе миграции населения в последние годы.

Анализ потенциальной миграции на основе проведенного анкетирования показал, что в ближайшем будущем планируют выезд за границу на заработки представители трудоспособного возраста, име-

ющие хороший уровень образования и профессиональной подготовки.

Как известно, каждая страна самостоятельно определяет для себя приемлемое количество мигрантов, учитывая различные, как политические, так и экономические моменты (ситуацию на отечественном рынке труда, существование международных соглашений и т.п.). Но какой будет составляющая миграционного потока – из обездоленных людей, которые вынуждены мигрировать из-за невозможности нормального существования на родине, или из людей, которые имеют достаточный социальный уровень жизни, и чья временная эмиграция вызовет обмен информацией, опытом, повышение квалификации, а также приведет к общему возрастанию экономического состояния страны, его стабилизации на мировой арене?

Учитывая вышесказанное, на современном этапе экономического развития Украины большое значения приобретает более фундаментальное исследование причин и следствий процесса эмиграции рабочей силы, изучение состояния потенциальной миграции, а также создание условий для управления миграционными потоками.

Список литературы.

Шамилева Л.Л. Моделирование миграции населения в районе (на примере Донецкой области). / Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата экономических наук. - Москва, 1975.

Денисенко М.Б., Ионцев В.А., Хорев Б.С. Миграциология. - Москва, 1989.

Хомра А.У. Воспроизводство населения: териториально-организационный аспект. / Наукова думка - Киев, 1990.

Ладенко И.С. Логические проблемы системного анализа трудовых ресурсов. Моделирование и формализация. – Новосибирск, 1975.

PROCESUL MITROPOLIEI BASARABIEI LA STRASBOURG ŞI EFECTELE LUI ASUPRA RELAȚIILOR MOLDO-ROMÂNE.

Dumitru REVENCU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative,
Catedra Politologie
doctorand

Este adevărat, că formarea, menținerea şi dezvoltarea relațiilor la toate nivelurile politice, economice, culturale sau de o altă natură între state vecine şi cele mondiale, este o necesitate vitală şi contribuie în mod evident la prosperarea reciprocă a acestor state. Altfel vorbind, această realitate politică este în mod sigur un proces mai mult sau mai puțin reversibil.

"Revoluțiile europene" şi implozia URSS din anii 1989-1991 "obligă" Republica Moldova, alături de societățile fostei tabere socialiste, să absoarbă valorile democratice ale unui stat de drept, să obțină reale şanse pentru conştientizarea ideilor de libertate de gîndire, adevăr istoric, renaştere națională, reformă lingvistică etc. N-au fost neglijate la acel moment nici valorile spirituale ale spațiului românesc dintre Nistru şi Prut. Ca urmare, la 14 septembrie 1992 la Chişinău are loc reactivarea Mitropoliei Basarabiei sub autoritatea Patriarhiei Române[87], ceea ce a determinat izbucnirea unui conflict confesional între Mitropolia Moldovei de sub jurisdicția Patriarhiei Ruse şi Mitropolia Basarabiei, acest litigiu transformîndu-se în unul politic, prin refuzul autorităților de la Chişinău de a legaliza existența Mitropoliei Basarabiei."Ierarhii Bisericii au fost de această dată mai curajoşi decît politicienii perioadei"[88].

Chiar din momentul reactivării, adepții politici, capii bisericilor, enoriaşii Mitropoliei Basarabiei se izbesc de zidul nedorinței cîrmuitorilor țării de a recunoaşte juridic activitatea şi existența Mitropoliei Basarabiei.

---

[87] *Adevărul despre Mitropolia Basarabiei, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. – Bucureşti, 1993, p.44.*

[88] *Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității şi colaborării regionale. / "Perspectiva". – Chişinău, 1998, p.13.*

Patriarhia Română de la Bucureşti primeşte în scurt timp Mitropolia Basarabiei în sînul întregii Biserici Ortodoxe Române, fapt consfinţit într-un document intitulat "Act Patriarhal şi Sinodal al Patriarhiei Române, privind recunoaşterea Mitropoliei Basarabiei, autonomă şi de stil vechi cu reşedinţa in Chişinău"[89]. Aşa cum Patriarhia Română a acţionat pentru reîntregirea confesională România, ca cel mai important vecin strategic european cu care Republica Moldova stabileşte relaţii, nu numai de natură politică şi economică, ci şi relaţii ce ţin de valorile spirituale, naţionale şi istorice a unui popor, recunoaştea la 27 august 1991 independenţa Republicii Moldova, dată numită de preşedintele României Ion Iliescu "zi de sărbătoare pentru întreaga suflare românească" şi care felicita fraţii şi surorile de peste Prut, conducerea Republicii Moldova pentru înălţătorul gest de împlinire a idealului de proclamare a independenţei".[90]

În concluzie, recunoaşterea Mitropoliei Basarabiei devine o problemă dificilă pentru toate guvernele Republicii Moldova din 1992 încoace, susţinătorii şi adepţii ei fiind nevoiţi să patricipe la "peste 40 de procese judiciare interne şi la Curtea Europeana pentru Drepturile Omului (CEDO) de la Strasbourg"[91]. De fiecare dată clasa politică de la cîrma ţării amînă perioada de dezbatere şi soluţionare amiabilă a problemei Mitropoliei Basarabiei, motivînd aceasta prin necesitatea rezolvării unor stringenţe social-politice şi economice.

La 2 octombrie 2001, la un nou proces judiciar la CEDO de la Strasbourg, avocatul Guvernului Moldovei, Ministrul Justiţiei Ion Morei, afirmă că "interesul politic şi administrativ, adică de amestec direct în treburile statului suveran şi independent, Republica Moldova, este promovat de către România în spaţiul dintre Prut şi Nistru prin intermediul unor forţe moldoveneşti pro-române. Acest amestec, făcut uneori în stil "heirupist" a generat multe stări conflictuale şi destabilizare în zonă"[92].

---

[89] *Adevărul despre Mitropolia Basarabiei, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. – Bucureşti, 1993, p.50.*

[90] *Cojocaru G. Politica externă a Republicii Moldova. / Civitas. - Chişinău, 2001, p.68*

[91] *Din interviul acordat de deputatul in Parlamentul Republucii Moldova, vicepreşedinte al Comisiei Parlamentare pentru Politică Externă, Vlad Cubreacov.*

[92] *Case of Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova, nr.45701 / 99, 2 octombrie 2001.*

În aceeaşi ordine de idei Ion Morei susține că "recunoaşterea Mitropoliei Basarabiei de către organele similare din România duc la semănarea discordiei între credincioşi pentu a se ajunge, în sfîrşi la o confruntare şi la o perpetuă stare de beligeranță, de destabilizare a situației sociale şi politice în Republica Moldova. Se mizează pe faptul că în ape tulburi expansionismul românesc va pescui mai uşor, inclusiv şi prin intermediul Patriarhiei Române"[93].

Se pare că răcirea relațiilor moldo-române din ultimul timp se dorea a fi un fenomen de durată. Reacțiile clasei politice, a capilor Bisericii de la Bucureşti şi de la Chişinău nu au întîrziat. Preşedintele României Ion Iliescu a declarat că discursul rostit de Ministrul moldovaen al Justiție Ion Morei la Strasbourg este ofensator pentru România, iar Guvernul şi Preşedintele moldovean îi datorează explicațtii[94].

Prea Fericitul Părinte Teoctist a adresat Ministrului Justiției de la Chişinău o scrisoare în care afirma "că a luat cunoştință cu surprindere şi amărăciune de afirmațiile recente ale acestuia la adresa Patriarhiei Române"[95] iar Adrian Năstase, prim-ministru al Guvernului României le-a cerut guvernanților de la Chişinău să-şi precizeze atitudinea față de România[96].

Principalul post de radio din România, "România actualități" arăta că acest discurs conține ofense inadmisibile la adresa statului român şi "sunt în totală contradicție cu caracterul special, priveligiat şi pragmatic al relațiilor dintre România şi Republica Moldova, reconfirmat de mai multe ori de actuala putere de la Chişinău"[97]. Presedintele comisiei de politica externă a Senatului României Gheorghe Prisăcaru, referindu-se la relațiile conflictiale cu Republica Moldova, a menționat că acestea au apărut după alegerile parlamentare din această țară şi "este cert că după victoria Partidului Comuniştilor din Moldova în alegeri, noi constatăm o intensificare a atitudinilor şi acțiunilor anti-româneşti, luări de poziție şi acțiuni care contravin intereselor de persprctivă ale României şi Republicii Moldova"[98].

Ioan Rus ministrul român al Afacerilor Interne, într-o "vizită thenică" la Chişinău pe 18 octombrie 2001 "îi cere premierului Tarlev explica-

---

[93] *ibidem.*
[94] *"Flux", 2001, 9 octombrie.*
[95] *ibidem.*
[96] *ibidem, 4 octombrie.*
[97] *ibidem, 9 octombrie.*
[98] *ibidem, 9 octombrie.*

ţii “extrem de clare ” în legătură cu acuzaţiile de “expansionism”, subliniind în acelaşi timp că România va încerca în continuare să promoveze lucruri pozitive în relaţia cu Republica Moldova, dar Bucureştiul nu este de acord să asiste permanent la apariţia unor nori negri şi a fumului gros peste relaţiile moldo- române”[99].

Reacţiile politicienilor chişinăueni nu s-au lăsat nici ele mult aşteptate. Preşedintele Partidului Popular Creştin-Democrat, Iurie Roşca, afirma că rămîne cu speranţa că această întîmplare scandaloasă de la Strasbourg să nu umbrească definitiv relaţiile dintre Bucureşti şi Chişinău şi să nu îngheţe pentru toată perioada de aflare a comuniştilor la guvernare în Republica Moldova relaţiile fireşti între cele două state româneşti[100]. Analistul politic de la “Radio Svoboda”, Vasile Butnaru sublinia că “avocatul Guvernului Moldovei a avut misiunea să detoneze relaţiile moldo-române … şi că administraţia de la Bucureşti a fost la un pas de a închide Ambasada din Republica Moldova”[101].

Tensiunile diplomatice moldo-române au fost comentate şi de către alte personalităţi ale vieţii politice de la Chişinău. Astfel primul preşedinte al Republicii Moldova, Mircea Snegur numeşte declaraţia Ministrului Justiţiei “o afirmaţie aberantă”, iar vice-preşedintele Partidului Naţional Liberal Anatol Ţăranu, afirmă că “Republica Moldova riscă să-şi piardă unicul aliat fidel pe plan internaţional”[102].

Aprofundarea crizei diplomatice dintre Republica Moldova şi România, exprimată de altfel prin refuzul premierului român Adrian Năstase de a vizita Moldova şi sfatul acestuia dat Preşedintelui Voronin “de a-şi demite Ministrul de Justiţie”[103] a avut un alt efect la Guvern şi Preşedenţie decît cel scontat. Astfel, premierul “Tarlev a susţinut în mod neaşteptat într-o conferinţă de presă, că nu cunoştea intenţiile d-lui Ion Morei de a acuza România de “expansionism” în luarea de cuvînt de la Strasbourg, dar că va analiza discursul cu “maximă atenţie” pentru a vedea dacă “partea română avea motive să se supere”[104]. Şi la Preşedenţie reacţiile la afirmaţiile Ministrului Justişiei de la Strasbourg au fost întîrziate. Victor Doraş, consilierul politic al Preşedintelui Voronin, declara jurnaliştilor: “Noi trebuie să studiem situaţia şi vom acţiona în

---

[99] *”Săptămîna”, 2001, 9 noiembrie.*
[100] *”Flux”, 2001, 4 octombrie.*
[101] *ibidem, 9 octombrie.*
[102] *”Jurnalul Naţional”, 2001, 4 octombrie.*
[103] *ibidem, 16 octombrie.*
[104] *”Jurnalul Naţional”, 2001, 16 octombrie.*

funcție de acțiunile oficiale ale Bucureştilor… Toate chestiunile astea sunt lucruri care trebuie să fie documentate. După aceea noi putem lua o decizie”[105].

Stingerea conflictului a venit din partea română prin poziția lucidă luată de Preşedintele Ion Iliescu în legătură cu situația creată în relațiile moldo-române din ultimul timp: ”Autoritățiile de la Bucureşti nu vor aplica sancțiuni Republicii Moldova. Nu putem sacrifica relațiile cu Republica Moldova pentru o guvernare care, din punct de vedere idiologic, este situată pe o altă platformă”[106], afirmînd totodată că Statul român doreşte să mențină aceeaşi deschidere de pînă acum față de cetățenii Republicii Moldova.

Acestă declarație imprimă o notă de optimism vieții politice din acestă zonă a Europei, relațiile moldo-române avînd şanse de a intra pe un făgaş firesc aşa cum o cere conjunctura politică şi istorică europeană, care este orientată spre o convețiure bazată pe principii de bună vecinătate, ajutor reciproc şi susținere necondiționată în soluționarea litigiilor politice.

---

[105] *“Flux”, 2001, 9 octombrie.*
[106] *”Jurnalul Național”, 2001, 16 octombrie.*

ДИНАМИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ МОЛОДЁЖИ В ПЕРЕХОДНОМ МОЛДАВСКОМ ОБЩЕСТВЕ.

Виктор САКА
Республика Молдова, Кишинёв
Государственный Университет Молдовы
Факультет Международных Отношений,
Политических и Административных Наук
Кафедра политологии
доктор, доцент

Константин ЕШАНУ
Республика Молдова, Кишинёв
Институт Политических Наук и
Международных Отношений
доктор-хабилитат, профессор

Профессиональное самоопределение молодого поколения и формирование соответствующих интересов – это сложный, противоречивый, с постоянными диходомическими тенденциями процесс осознания им необходимости выбора и приобретения профессии, адекватной его склонностям и способностям, а также потребностям рынка труда. Если раньше, в условиях тоталитарного общества, считалось, что начало этого процесса закладывается в семье и продолжается без каких-либо особых серьёзных проблем в общеобразовательной, профессиональной, высшей школе, заканчиваясь в трудовом коллективе, то ныне элементы этой цепочки, взятые в целом и по отдельности, сильно расшатаны, не соответствуют требованиям подготовки квалифицированных кадров. Нынешнее антиномическое состояние профессиональной ориентации молдавской молодёжи, как и профессиональных реалий общества в целом, обуславливается рядом факторов, как объективного так и субъективного характера.

Во-первых, профессиональное становление молодёжи осуществляется в необычных переходных условиях, проникнутых «комбинацией» несвязанных элементов различных переходных типов – навязанный, пактированный (договорный), реформистский, революционный – при доминировании на том или ином этапе определённого типового элемента или целой типовой амальгамой со всевозмож-

ными искусственными конструкциями. Такого рода переход имеет существенные негативные последствия для аккумуляции и утверждения профессиональных интересов. Своеобразная динамика последних отражает в условиях демократического транзита, неустойчивость и непоследовательность их носителей – различных категории молодёжи – как на уровне менталитета, так и на уровне поведения, отношения, самореализации индивидуума. Профессиональный интерес большинства молодых людей, будучи в стадии формирования, охвачен сильным дисбалансом между его основными объективными и субъективными началами, то есть между тем, что является необходимым и выгодным, между потребностью и выгодой с одной стороны, и степенью их осознания, с другой, между целями и способами их достижения, между акторскими увлечениями и дефицитом экономических, социальных, политических, моральных стимулов и т.д. Противоречия объективно-субъективного характера, и в немалой степени внутриобъективного, внутрисубъективного разряда, свидетельствует о структурном кризисе профессионального интереса, об его эволюции через процессы структуризации – деструктуризации.

Во-вторых, намеченные за последнее десятилетие в посткоммунистическом молдавском пространстве социально-экономические реформы, непоследовательность их осуществления, существенное сокращение рабочих мест, угроза и рост безработицы, стремительное изменение профессиональной структуры общества, значительное её отставание от современных требований и другие противоречивые факторы, не могли не отразиться мучительно, отчасти деструктивно, на жизненных и профессиональных намерениях молодёжи. В этот хронический дестабилизационный период сильнее чем когда-либо проявляются тенденции деформации сознания, переориентации процессов профессиональной социализации молодых людей. Отсутствие на протяжении данного периода целостной государственной молодёжной политики, недостатки в обучении и трудовом воспитании, равно как и нарушение принципов социальной справедливости, дефицит механизмов для обеспечения равных возможностей, несоответсвие системы оплаты труда нуждам молодёжи, снижают, с одной стороны, её целеустремлённость в профессиональном самоопределении, порождают её инфантилизм, с другой – приводят к потребительским ориентациям, к деформированной по-

веденческой адаптированности к новым социально-экономическим условиям.

В-третьих, среди выявленных тревожных тенденций в молодёжной среде – падение интереса к избранной профессии. Отсутствие такого интереса в опросах последних лет отмечается у половины студентов технических и педагогических вузов Молдовы. Происходит девальвация ценности и статуса профессии инженера, заметно падает престиж профессии учителя, врача. В то же время возрастает значимость новых профессий связанных с использованием компьютерно-вычислительной техники, с развитием менеджмента, маркетинга, банковской системы и т.д. Причины падения престижа старых профессий кроются не только в модификации профессиональной структуры общества, но и в мизерной заработной платы учительских, медицинских, инженерных кадров (составляющей менее половина минимальной потребительской корзины), в нерациональном использовании специалистов, в падении эффективности умственного труда, в росте масштабов безработицы. По официальным данным масштабы безработицы составляли в 1999 году 208 тысяч человек, то есть 11,5% экономически активного населения[107], или каждый восьмой трудоспособный житель страны. Эти и другие причины ведут к деградации профессионального этоса страны и его ядра – трудовой мотивации[108], и соответственно к маргинализации большинства социальных категорий населения.

В-четвёртых, в нынешних кризисных условиях большая часть молодых людей (как и старшее поколение) озабочена главным образом проблемой выживания, как зарабатывать деньги, как получить необходимое материальное обеспечение. Эта проблема прямо сказывается на снижение интеллектуального потенциала общества, на внутреннюю утечку умов, педагогических, научных, технических кадров в те сферы человеческой деятельности, особенно в коммерцию, которые обеспечивают быстрый доход. В результате перехода к менее сложной или иной профессиональной деятельности («челночной», перекупочной и т.д.) многие педагоги, инженера, учёные и т.д. теряют прежнюю квалификацию, что ведёт к значительному сокращению базы воспроизводства интеллектуальных кадров, к нарастанию разрыва между разными поколениями профессионалов в бюджетной сфере. В критических условиях находятся и высококвалифи-

---

[107] *Moldavan Economic Trends, April / June – 2000.*

[108] *См. Сака В. Конфликт и политика. // Социо-Анализ, 1996, №1, с.33*

цированные рабочие. Развал производства на многих промышленных предприятиях страны, простаивание 2/3 из них, существенное сокращение производственных мощностей на ныне работающих предприятиях, привело к тому, что многие тысячи рабочих и служащих долгие месяцы находятся в вынужденные неоплаченные отпуска. Тем самым обесценивается лучший профессиональный капитал страны.

В-пятых, большая часть работников умственного труда и квалифицированных рабочих, не находя своего признания на Родине, будучи лишенной получить достаточное вознаграждение за свой труд, вынуждена искать рабочие места за рубежом, усиливая тем самым легальный и нелегальный миграционный поток из страны. Согласно данным Службой информации и безопасности Молдовы за границу на заработки выехало не менее 600 тыс. молдавских граждан (или каждый третий трудоспособный), а по оценки науки трудовые мигранты из Молдовы составляют между 450-500 тыс. Человек[109], большинство из которых это представители молодого поколения. При этом главный парадокс состоит в том, что высококвалифицированная молодёжь эмигрирует из страны и получает в развитые страны рабочие места предназначенные, в основном, для малоквалифицированного и неквалифицированного труда, выступая тем самым в качестве маргинала постиндустриального общества. То есть трудовая миграция представляет всего лишь рабочее место и возможность заработать, не обеспечивая социальных гарантий для повышения уровня квалификации мигрантов.

Те виды деятельности с которыми сталкиваются молдавские мигранты – строительство, ремонт, торговля, чёрная работа и т.д. – находятся в основном вне сферы их профессиональных навыков, подтверждая факт понижения их социального и профессионального статуса. Как показывают исследования профессора В.Мошняги, только четверть (27,3 %) опрошенных трудовых мигрантов по найму смогла ответить что работает (или в основном работает) по специальности. Почти 70 процентов (69,1 %) считают, что их работа на выезде имеет мало общего либо не имеет ничего общего с работой по специальности. Более половина из последних (54,0%) считают, что выполняе-

---

[109] *Мошняга В, Коман А, Краузе А, Руснак Г. Миграционный потенциал Молдовы в контексте европейской интеграции. // Moldova, România, Ucraina – integrarea în structurile europene. / Perspectiva. - Chişinău, 2000, p.374.*

мая ими работа не соответствует их образованию, знаниям, опыту[110]. Эти данные свидетельствуют о том, что только незначительная часть мигрантов имееют шансы сохранить и приумножить свой профессиональный опыт (некоторые уже не возращяются домой, интегрируются в развитое общество), тогда как их большая часть возвращается, может быть чуть материально более обеспеченной, но профессионально деградированной.

В-шестых, под влиянием внутренней и внешней утечки умов происходят существенные изменения (дихотомического характера) в профессиональных и жизненных планах выпускников, свидетельствующие с одной стороны о высокой степени неопределённости выбора пути после окончания учебного заведения, а с другой об их отходе от избранной профессии. Из-за малых заработков и хроническим опозданием с оплатой, молодые специалисты, выпускники вузов, отказываются от своих рабочих мест, полученных согласно распределению. Так, в 1998 году только 31%[111] из общего количества выпускников явились по распределению в школы республики. Остальные же, не работав ни дня по специальности, ищут себя в новом качестве. Это повторяется из года в год, что и приводит к старению кадров, особенно в сельской местности. Из-за нехватки средств в республике отсутствует новый механизм непрерывного обучения преподавательских кадров.

В-седьмых, общеизвестно, что закрепление и развитие профессиональных качеств, полученных в различных звеньях системы образования, возможно в период адаптации молодых работников в трудовом коллективе. Его сложность связана прежде всего с изменением вида и содержания деятельности молодёжи, то есть с переходом от учебной к производственной деятельности. Главными показателями адаптации являются степень профессиональной устойчивости работника, его квалификация, взаимоотношения в коллективе и др. Решение проблем адаптации молодёжи в условиях переходного общества сталкивается с отсутствием в трудовых коллективах какой-либо эффективной системы управления этим процессом. От-

---

[110] *См. Мошняга В. «Чемодан, вокзал… и далее везде»: трудовая и коммерческая миграция городского населения Молдовы (по результатам социологического исследования). // Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. / Молд.ГУ – Кишинэу, 2000, с.139.*

[111] *Raportul Naţional al Dezvoltării Umane. Republica Moldova 1999. Tranziţia şi securitatea umană. / PNUD. – Chisinau, 1999, p.91.*

сюда различные группы молодёжи демонстрируют разные адаптационные поведенческие способности, от успешных адаптантов до неуспешных неадаптантов, или от вынужденных адаптантов до вынужденных неадаптантов[112].

Из названых групп успешные адаптанты пока что меньше всего в молдавском обществе. Обычно векторы их поведенческих и субъективных показателей совпадают. Они накопили материальные богатства, успешно интегрировалась в своём микрокосмосе, руководствуются прежде всего своими правилами и нормами общежития, отличными от общественных, успели проявить своё социальное и профессиональное кредо и оказать всевозрастающее влияние над другими. Их именуют ещё новыми молдаванами.

Что касается группа успешных неадаптантов, её векторы совпадают однако оба с отрицательным знаком не осуществляющие никаких активных поведенческих стратегий в профессиональной сфере, и не готовые их реализовывать. Вместе с тем, её личная жизненная ситуация несколько изменилась в лучшую сторону.

В условиях переходного общества особо следует отметить положение вынужденных адаптантов, чьи векторы разнонаправленны. Данная группа составляет мажоритарный сегмент общества. Её профессиональная социализация или ресоциализация осуществляется очень проиворечиво через постоянный поиск к своей основной работе других, дополнительных работ, профессиональных применений.

На социальном и профессиональном дне переходного общества находится группа вынужденных неадаптантов, чьи векторы совпадают, но оба с отрицательным знаком определяющие изменение личной жизненной ситуации в худшую сторону. Характеризуется отсутствием реальных возможностей к адаптации, реальных социальных ресурсов (наиболее уязвимые категории, особенно инвалиды).

Преодоление негативных факторов в формировании профессиональных интересов молодёжи связано прежде всего с решительной целевой переориентации всей социальной жизни в сторону развития человеческого капитала; с реформированием всей системы обра-

---

[112] *См. Готлиб А. Адаптация россиян к изменяющейся социальной действительности: проблемы методологии и методики эмпирического анализа. // Трансформация социального пространства в посткомунистических странах и новые подходы в социальных науках. - Самара, 1998, стр. 32.*

зования и воспитания в сторону повышения роли государства, укреплением отношений образования с рынком труда, организацией системы финансирования образования; с развитием и внедрением специальных программ и фондов для профессиональной подготовки. При этом реорганизация профессионального образования, в том числе его перепрофилирование, должна осуществляться в соответствии с новой образовательной парадигмой, то есть в соответствии с профессиональными интересами учащихся, студентов, учреждений образования и системы производства. Нормой должна стать всеобщее образование и непрерывное самообучение, с периодическим повышением квалификации или переквалификацией.

В разработке и внедрении стратегии реформирования образовательной системы республики важное значение имеет эффективное развёртывание проектов Всемирного Банка, Европейского Института по Профессиональной Подготовке, UNISEF и других организаций. Среди этих проектов особенно следует выделить «Реформу общего образования в Молдове» (для I-X классов), «Помощь реформе образовательной системы и профессиональной подготовки» (TACIS) для развития современной системы общего и профессионального воспитания, адекватной условиям перехода к рынку, проекты TEMPUS для реформирования высшего образования. Реализация этих и других проектов будет способствовать демократизации системы воспитания и профессиональной подготовки молодёжи.

POLITICA SOCIALĂ ÎN CONDIȚIILE REPUBLICII MOLDOVA: DEFICIENȚE DE FUNDAMENTARE ŞI PROMOVARE

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Doctor, conferențiar

Silvia SACA
Republica Moldova, Chişinău
PNUD / Moldova
Managerul Programului de Formare a Liderilor
Expert în problemele genurilor

Gradul de stabilitate şi eficiență a relațiilor sociale, a ordinii sociale, depinde direct de capacitățile, energia şi coerența politicii sociale. Aceasta vine a fi piatra de temelie a oricăror transformări relaționale, atît de ordin social cît şi politic, economic, cultural. Totodată, politica socială este dominanta dezvoltării elementului structurii sociale, dimensionat în condiții de trai, raporturi de muncă, protecție socială, prestări sociale, echitate socială, sănătate şi securitatea muncii, educație etc. Astfel, politica socială reprezintă măsurile şi activitățile statului întreprinse în scopul reproducerii resurselor structurii sociale, dezvoltării indivizilor şi colectivităților acesteia. Ea este chemată să reglementeze trei tipuri de relații sociale: între societate şi personalitate; între societate şi păturile sociale; între păturile sociale.

Prin această triadă politica socială este legată organic de structura socială, determină gradul de maturitate a elementului social – de clasă, demografic, teritorial etc. Totodată starea structurii sociale (de exemplu, imaturitatea ei în condițiile tranziției) se răsfrînge nemijlocit asupra capacității politicii sociale, a activismului sau pasivității ei. În acest sens structura socială, fiind cîmpul de manifestare şi ciocnire a intereselor comunităților sociale, atribuie politicii sociale semnificație esențială, deoarece menirea principală a acesteia este de a exprima şi a realiza interesele sociale, de a conduce, a dirija cu interesele în cauză prin ele însăşi.

Dat fiind că structura socială de tip tranzitoriu are caracter mixt, discordant, marginal, de clan (atît la nivel de interes cît şi de relaţie), politica socială, la rîndil său, devine la fel de divergentă. Ea se profilează din aceleaşi interese sociale contradictorii, transformate în interese politice (în mare parte politizate) şi readuse în sfera sau structura socială ca interese dominante. Calea parcursă de aceste interese, prin orbita politizării, socializării şi de-socializării, marginalizării etc., aduce politicii sociale stări dihotomice între stabilitate şi instabilitate, continuitate şi discontinuitate, progres şi regres, evoluţie şi involuţie. O astfel de politică devine un punct neviabil de legătură a interesului social şi a interesului politic.

În funcţie de complexitatea condiţiilor tranziţiei moldave, în special de caracterul antinomic al structurii sociale, de interacţiunile în cadrul acesteia a dimensiunilor în devenire de interes şi relaţie, politica socială se caracterizează prin următoarele deficienţe:

Rămînerea în urmă a elementului politico-social (la nivel de idee, resursă, acţiune, relaţie) în raport cu necesităţile dezvoltării umane durabile. Indicatorii acesteia în ţările ex-URSS sunt cu mult mai inferiori faţă de cei din ţările Europei Centrale şi de Est (Tabelul 1). Ratingul IDU, cel mai reprezentativ indice al socialului în general, este în cazul tranziţiei impuse – Moldova, Ucraina, Uzbekistan, Turkmenistan, Tadjikistan – de 2,5–3 ori mai scăzut decît în tranziţiile de pact – Slovenia, Cehia, Slovacia, Polonia, Ungaria. După acest indice Moldova ocupă penultima poziţie în spaţiul ex-sovietic, lăsînd în urmă doar Tadjikistanul. O politică socială slabă a factorului de putere din Republica Moldova a orientat dinamica IDU, între anii 1993-1998, spre o continuă descreştere (Tabelul 2), îndeosebi după nivelul indicelui speranţei de viaţă (de la 0,708 în 1993 la 0,700 în 1998) şi cel al PIB (respectiv de la 0,564 la 0,503). Iar indicele dezvoltării punctează în această perioadă o dinamică de la 0,717 la 0,697.

Tabelul 1. Indicatorii dezvoltării umane pentru pentru ţările Europei Centrale şi de Est şi ex URSS

Rating IDU	***Ţara***	***Indicele speranţei***	***Indicele educaţiei***	***Indicie PIB***	***IDU***	***PIBR* IDUR***
Nivel superior al dezvoltării umane						
33	Slovenia	0,82	0,91	0,80	0,845	5
36	Cehia	0,81	0,91	0,78	0,833	3
42	Slovacia	0,80	0,91	0,73	0,813	9

44	Polonia	0,79	0,92	0,70	0,802	18
Nivel mediu al dezvoltării umane						
47	Ungaria	0,76	0,91	0,71	0,795	8
54	Estonia	0,73	0,93	0,66	0,773	15
55	Croația	0,79	0,88	0,65	0,773	18
60	Belarusi	0,72	0,93	0,65	0,763	15
62	Lituania	0,75	0,91	0,62	0,761	22
63	Bulgaria	0,77	0,89	0,62	0,758	23
68	România	0,75	0,88	0,63	0,752	13
71	Rusia	0,69	0,92	0,63	0,747	8
73	Macedonia	0,80	0,86	0,58	0,746	28
74	Letonia	0,72	0,90	0,61	0,744	15
76	Kazahstan	0,71	0,91	0,60	0,740	15
85	Georgia	0,80	0,90	0,50	0,729	37
87	Armenia	0,76	0,90	0,53	0,728	26
91	Ucraina	0,73	0,92	0,52	0,721	27
92	Uzbekistan	0,71	0,91	0,54	0,720	19
96	Turkmenistan	0,67	0,95	0,51	0,712	24
97	Kîrgîstan	0,71	0,88	0,52	0,702	19
100	Albania	0,80	0,79	0,51	0,699	19
103	Azerbadjan	0,75	0,88	0,46	0,695	34
104	Moldova	0,71	0,89	0,45	0,683	35
108	Tadjikistan	0,70	0,89	0,40	0,665	46
119	Mongolia	0,68	0,74	0,43	0,618	26

** Ratingul PIB minus ratingul IDU; cifra pozitivă arată că ratingul IDU este mai înalt decît ratingul PIB-ului real pe cap de locuitor.*

Sursa: Raportul Mondial al Dezvoltării Umane, 1999, calculele experților ONU

Tabelul 2 Dinamica IDU în Republica Moldova

Anii	*Indicele spreanței viață*	*Indicele educației*	*Indicele PIB*	*Indicele dezvoltării*
1993	0,708	0,881	0,564	0,718
1994	0,685	0,877	0,566	0,709
1995	0,680	0,880	0,508	0,689
1996	0,695	0,882	0,510	0,696
1997	0,693	0,886	0,517	0,699
1998	0,700	0,887	0,503	0,697

Sursa: Rapoartele naționale asupra dezvoltării umane în Republica Moldova 1995-1998, DSAS

Bineînțeles, politica socială în cazul Moldovei şi altor țări de tip tranzitoriu impus, nu face față noilor exigențe, atît după principii (pătrunse de element vechi) cît şi după scopuri şi modalități de promovare. Aici dinamizarea spre creştere a dezvoltării umane durabile, este imposibilă fără reformarea şi precizarea obiectivelor în elaborarea politicii sociale, fără întroducerea unor mecanisme şi tehnologii avansate de realizare.

2. Deficitul de integralitate a politicii sociale, în sens că componentele sale de bază – scopurile, mijloacele, cadrele – deocamdată nu constituie acel tot întreg în stare să asigure o influență concomitentă asupra dezvoltării tuturor comunităților sociale, demografice, etnice, teritoriale etc., a relațiilor sociale, acestea fiind dominate de disproporții crescînde între necesități şi condiții de viață, de activitate, între interese şi potențialul social al agenților.

Deficiența la capitolul integralității ține de asemenea de încălcarea la toate nivelurile a principiilor echității sociale, fapt ce conduce la acumularea deformațiilor în raporturile dintre diferite elemente a factorului social: salariu şi productivitatea muncii, cerere şi ofertă, numărul real al locurilor de muncă şi structura calificațională a oamenilor muncii, etc. Cea mai acută problemă a echității sociale în tranziția moldavă este lipsa oportunităților egale pentru toți membrii societății. Acest lucru a fost dovedit clar de efectul antipopular al privatizării.

Politica socială de tip tranzițional nu are sens integral şi din considerentul insuficienței şi incapacității de impact asupra dezvoltării tuturor comunităților: grupurilor sociale, etniilor, colectivelor de muncă, regiunilor, familiilor, personalității. În acest sens, scopul strategic social al politicii ar fi renovarea calitativă a structurii sociale în sens larg, asigurarea diversității, mobilității şi dinamismului ei. Pînă ce factorii de diversitate şi mobilitate socială se realizează mai mult într-o formă stihinică, prin deficit de reglementare politică.

3. Slăbiciunea politicii sociale vi-a-vis de alegerea şi stabilirea priorităților (de perspectivă, curente) la o etapă sau alta, adică de desemnare a sarcinilor sociale, general recunoscute de societate ca sarcini urgente, de neamînat. Acest fapt îl confirmă în mod elocvent practica politicii sociale din Moldova, unde pînă nu demult, a lipsit o ierarhizare adecvată a priorităților în elaborarea obiectivelor sociale. De exemplu, un Program Național de reducere a sărăciei a apărut în țară abia în iunie 2000. Pînă acum nu este o bază legislativă care ar asigura realizarea acestui program. Nu

există nici legea privitor la minimul de trai, adică a volumului de venituri necesar pentru satisfacerea nevoilor elementare de consum a individului.

Spre deosebire de ţările în tranziţie cu o economie mai mult sau mai puţin reaşezată, orientată prioritar spre social, în ţările de tipul Moldovei prioritară la moment rămîne a fi politica socială de supravieţuire. În acest context subiectul fundamental al priorităţilor statului ţine de combaterea sărăciei, care conform Strategiei Naţionale de Combatere a Sărăciei (1998) din Moldova, acest subiect prioritar este eşalonat în diferiţi termeni: de scurtă durată (eliminarea sărăciei absolute), de durată medie (stoparea procesului de sărăcie); de lungă durată (reducerea sărăciei pînă la nivelul economico-social şi politic acceptabil). Realizarea lui necesită soluţii neordinare de corelare optimă a sarcinilor de perspectivă şi imediate, de perfecţionare a mecanismului mai multor politici (adresate atît cauzelor cît şi efectelor sărăciei); de ocupare a forţei de muncă (conform criteriilor BIM rata şomajului alcătuită către sfîrşitul lui 1999 11,1%[113] din populaţia economic activă sau 208 mii persoane neocupate,[114] adică fiecare al optălea locuitor apt de muncă); de modificare a repartiţiei veniturilor salariale, a sistemului de remunerare a muncii în sfera concurenţială; de asigurare a evoluţiei salariilor nominale conform evoluţiei productivităţii muncii; de investire în capitalul uman (creşterea nivelului de instruire şi pregătire profesională, asigurarea unei mai bune stări de sănătate, dezvoltarea serviciilor sociale şi asigurarea accesului întregii populaţii la aceste servicii) etc.

4. Lipsa de eficacitate a politicii sociale tranzitorii, ca rezultat al nivelului scăzut de acoperire economică. Desigur, factorul economic cu zigzagurile sale cronice de reformare, n-a devenit încă un argument explicit al politicii sociale. Adică economia ţărilor în tranziţie deocamdată nu e în stare să asigure o piaţă socială, aici rămînînd sa domine piaţa politică. Drept condiţii de elaborare şi dezvoltare a unei politici socio-economice integrale se impune: schimbarea radicală a modului de concepere a principiilor primare a politicii sociale în raport cu cea economică; stabilirea a noi criterii şi orientări de evaluare a ambelor politici; crearea şi corelarea unei Strategii Economice şi Sociale unice; asigurarea orientării sociale a indicilor economici; introducerea principiului echităţii sociale în economie. Adică fondarea unei economii de piaţă, bine pusă la punct, es-

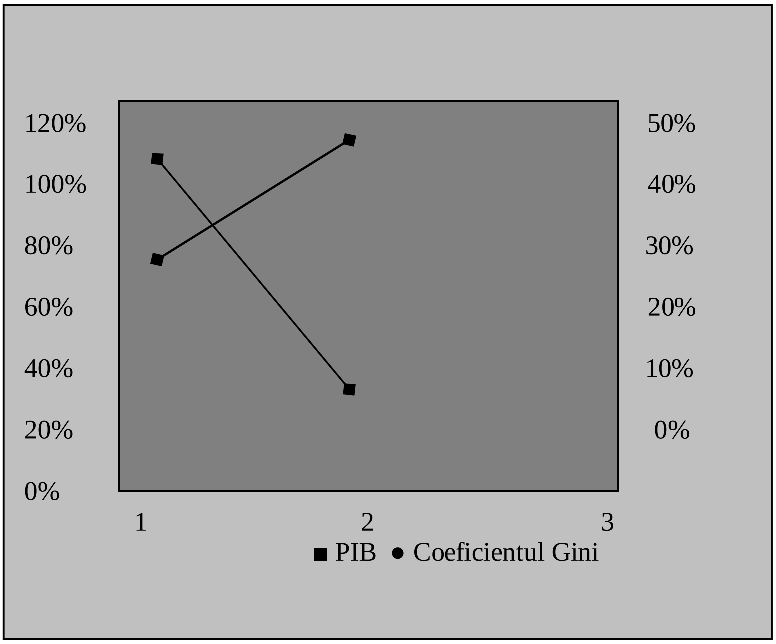
---

[113] *Raportul Naţional al Dezvoltării Umane. Republica Moldova 2000. PNUD / Moldova 2000, p.126.*

[114] *Moldova XXI. Strategia naţională pentru Dezvoltare Durabilă. - Chişinău, 2000, p.77.*

te importantă nu ca fapt în sine, ci ca factor a majorării nivelului de trai, a asigurării dezvoltării durabile în concordanţă cu principiile echităţii. Între timp în Moldova, ca şi în alte ţări în tranziţie, stagnarea economică, reducerea PIB de două ori, a condus la majorarea respectivă a gradului de inegalitate a veniturilor populaţiei (măsurat prin coeficientul GINI), fapt demonstrat în (Figura 1).

Figura 1. Dinamica PIB al Moldovei (axa de stînga) şi a inegalităţii veniturilor populaţiei în anii tranziţiei (axa din dreapta)

Sursa: Raportul Naţional al Dezvoltării Umane, PNUD / Moldova, 1999, p.25

O sarcină primordială în afirmarea echităţii sociale în economie este coordonarea şi reglementarea interacţiunilor intereselor societăţii, grupurilor sociale, colectivelor, indivizilor; promovarea unei politici constructive vis-à-vis de problema colectivismului şi a individualismului; găsirea

proporției optime între formele capitalizării şi socializării sferei sociale şi economice etc.

5. Deficiențe de sens politic, pe de o parte, şi de sens social, pe de altă parte, în promovarea politicii sociale tranziționale.

În Moldova de exemplu, insuficiența de sens politic a politicii sociale își găsește expresie în insuficiența diferențierii problemelor sociale a diferitor grupuri. În acest context o atitudine diferențiată din partea politicului necesită realizarea a trei obiective: crearea condițiilor de stimulare, încurajare şi dezvoltare a intereselor păturilor mijlocii; protejarea păturilor socialmente vulnerabile; sancționarea grupărilor mafiote, criminale[115].

Această triadă teleologică rămîne în mare măsură nerealizată, necorelată în anumiți termeni, în sarcini specifice de ordin economic, social, politic, juridic. Inconsecvența reformelor economice, erorile factorului politic în realizarea privatizării şi alți factori negativi au frînat considerabil primul obiectiv: devenirea şi şi afirmarea antreprenorilor. Declinul economic şi social a impins păturile vulnerabile sub pragul sărăciei, devalorizînd obiectivul al doilea. În acest caz între mecanismul de presiune socială (înfăptuirea reformelor pe spatele maselor) şi mecanismul de protecție socială (ineficient) a populației s-a creat o disproporție enormă. Iar măsurile guvernării comuniste din Moldova de a facilita întrucîtva situația socială a veteranilor, pensionarilor (prin majorarea pensiilor) a studenților (prin majorarea stipendiilor), atribuie politicii sociale un oarecare sens politic şi social, dar de o importanță temporară. Această majorare nu are o bază economică suficientă, provoacă alte probleme sociale.

Cel de al treilea obiectiv, legat de intențiile politicului de a slăbi pozițiile grupărilor mafiote, criminale, are pînă ce un caracter nedecis, cu efecte perverse, însoțite de activizarea acestor grupări (uneori chiar de concreşterea lor cu unii factori de decizie). De exemplu, numărul infracțiunilor economice (la 100000 locuitori) comise în perioada 1995-1999 a crescut de 2,2 ori[116]. În acest context furturile de proporții, efectuate de grupuri organizate de infractori, sunt însoțite în cea mai mare parte de diverse forme de corupție, inclusiv în structurile organelor publice. În 1999 s-au înregistrat 117 cazuri de mituire, din care 17 – funcționari ai poliției, 14 – funcționari ai Departamentului Vamal, 3 – ai Inspectoratului

---

[115] *Saca V. Dialectica intereselor politice şi sociale şi consolidarea independenței Republicii Moldova // MOLDOSCOPIE (Problemele analizei politice). Partea V. / USM. - Chişinău, 1995, p.16-17.*

[116] *Raportul Național al Dezvoltării Umane. Republica Moldova 2000. PNUD Moldova 2000, p.125.*

Fiscal, 4 – judecători, 2 procurori, 2 avocați, 9 funcționari ai organelor publice[117].

Cît priveşte insuficiența sensului social al politicii sociale el ține în primul rînd, de rămăşițele paternalismului în raport cu categoriile sociale sărace, de lipsa de stimulare a lor pentru anumite activități economice; în al doilea rînd, de tendințele de pînă acum a egalitarismului în remunerarea muncii, în stabilirea pensiilor etc.; în al treilea rînd, de ocolirea interesului social în elaborarea politicii sociale, adică de inversarea procesului decizional, care în loc să urmeze din interes el se situează înaintea lui, adaptîndu-l pe acesta în mod situațional.

6. Deformarea proceselor demografice ca efecte al crizei socio-economice a tranziției, precum şi a unor factori ce depăşesc perioada de tranziție. A scăzut considerabil rata brută a natalității şi a crescut rata brută a mortalității. Astfel, datele din 1997 pe şapte țări europene în tranziție, confirmă că majoritatea din ele au un spor natural negativ (Tabelul 3). Deşi tranziția în Moldova, în comparație cu țările vecine, a afectat într-o măsură mai mică situația demografică, sporul natural fiind aici oarecum pozitiv, pe parcursul anilor 90 mortalitatea a fost în creştere, oscilînd în jurul indicelui de 12 promile. Aceasta rezultă mai întîi din costurile economice şi sociale ale tranziției – sărăcia, creşterea mortalității, stresul psihologic, factorii comportamentali, - din lipsa de politică socială activă.

Tabelul 3. Indicatorii demografici principali în unele țări în curs de tranziție (1997)

Țara	***1***	***RBN*)***	***RBM*)***	***RCN*)***	***E(0)*)***	***2***
Belarusi	10,4	10,3	13,3	-3,3	73,2	17,8
Cehia	10,3	9,6	12,3	-2,7	75,9	17,3
Moldova	4,4	14,4	10,6	3,8	72,1	13,4
Polonia	38,6	12,0	11,1	0,9	74,1	15,7
România	22,7	9,8	12,8	-3,8	73,3	17,2
Rusia	148,5	9,8	14,8	-5,0	70,2	16,8
Ukraina	51,8	9,1	15,2	-6,1	67,1	18,8

Note: 1 - populația mln.; 2 - rata de îmbătrînire.
**) RBN – rata brută a natalității; RBM – rata brută a mortalității; RCN – rata creşterii naturale, E)=) – speranță de viață la naştere*
Sursa: UNDP Human Report Development, 1998

[117] *Ibidem, p.81.*

Totodată, tensionarea situației demografice este condiționată de soldul migrator negativ. Din țară emigrează în special reprezentanții categoriilor de populație cu o calificare profesională înaltă. Conform datelor științei migranții de muncă din Moldova alcătuiesc între 450-500 mii de oameni[118]. Cea mai mare parte a lor o constituie reprezentanții intelectualității, a tineretului. Planurile de viață şi profesionale ale acestuia din urmă, în condițiile destabilizării cronice, au devenit întru totul deformate. Lipsa unei politici integral-statale față de tineret a lovit în scopurile autodeterminării lui profesionale, pe de o parte, şi a condus la deformarea adaptivității la noile condiții social-economice, pe de altă parte. Astfel, capacitățile de adaptare vibrează între adaptanții reuşiți (cei mai puțini) şi neadaptanții reuşiți, sau între adaptanții siliți (cei mai mulți) şi neadaptanții siliți.

O serioasă problemă demografică, şi totodată politică, pentru toate țările postcomuniste, este marginalizarea femeii, atît pe plan economic şi social, cît şi politic. În primul rînd, criza economică şi socială a afectat cel mai mult femeile, bătrînii. Astăzi problemele sociale cu care se confruntă societățile în tranziție în cea mai mare măsură devin probleme feminizate / cu față de femeie) în sens de "feminizare a sărăciei", "feminizare a şomajului", "feminizare a de-profesionalizării" etc. În aşa fel în Moldova povara cea mai grea de femeie-şomer a preluat-o în 1998 68% din numărul şomerilor înregistrați oficial.

Pe parcursul tranziției au apărut o serie de paradoxuri sociale şi politice în promovarea oportunităților egale. Avînd aceeaşi pregătire profesională ca şi bărbații ¾ din femei prestează munci necalificate, fiind remunerate respectiv la un nivel de 70-80% din salariul bărbaților.[119] Poziția inegală a majorității femeilor ține şi de pensii mai mici decît a bărbaților, şi de intensitatea dublă sau chiar triplă a zilei de muncă (inclusiv grijile casnice). Din acesta şi alte considerente situația femeii rămîne incertă. Majoritatea femeilor n-au încredere în ziua de mîine, drepturile lor nu sunt respectate, interesele lor la nivel de stat nu sunt protejate.

În pofida faptului că după Conferința a IV Mondială de la Beijing (1995) în majoritatea statelor postcomuniste sau elaborat Planuri de Ac-

---

[118] *Мошняга В., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Миграционный потенциал Молдовы в контексте европейской интеграции. // Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene. / Perspectiva. - Chişinău, 2000, p.374.*

[119] *Raportul Național al Dezvoltării Umane. Republica Moldova 1999, PNUD / Moldova, 1999, p.57.*

țiuni în susținerea și promovarea femeii în politică, economie etc., urmate de activități a Comisiilor Oportunități Egale în organele supreme de stat, a focarelor gender în ministere, departamente, în administrația publică locală, dinamica reală a avansării femeii în funcții publice a rămas foarte scăzută. Paradoxul principal al democratizării societății a condus la reducerea participării femeilor în sfera puterii de stat. Astfel, începutul tranziției în Moldova a marcat, în comparație cu anii precedenți, o scădere bruscă a numărului femeilor în organele elective supreme, respectiv de la 36,3% în Sovietul Suprem al RSSM din 1985 la 3,8% în primul Parlament al Republicii Moldova din 1990. Deși în continuare acest proces treptat se schimbă spre creștere – 4,9% în Parlamentul din 1994, 8,9% în Parlamentul din 1998 și 11,8% în Parlamentul din 2001[120], o antrenare mai activă și mai adecvată necesităților democratizării a potențialului intelectual feminin în organul suprem al țării este ignorată. Insuficiența reprezentativă a femii o confirmă și componența consiliilor locale în care ea alcătuia în 1999 doar 9,7% sau componența instituției Primăriei, cu 8,74% de femei primari în același an. O poziție nu mai bună deține femeia în organele executive, la nivel de miniștri, vice-miniștri, șefi de departamente. Dacă guvernul Sturza avea în rîndurile sale o femeie, guvernul Braghiș – 2 femei, atunci guvernul Tarlev nu are nici una. Deci, sfera politică în comparație cu cea socială, în care problemele sociale – sărăcia, șomajul, descreșterea profesională etc. – sunt intens "feminizate", cunoaște paradoxul defiminizării procesului decizional de putere. Atît "feminizarea" socială de acest fel, cît și defiminizarea politică, vorbesc despre o politică patriarhală, bazată pe stereotipuri față de necesitățile socialului feminin.

Așadar întreaga gamă a problemelor sociale în condițiile Republicii Moldova este rezultanta deficiențelor politicii sociale a statului, atît la capitolul fundamentării cît și a promovării ei. Pentru a face față noilor exigențe e necesar a elabora o politică socială de tip nou, cu mecanisme bine conturate, cu priorități adecvat ierarhizate, bazată pe principiile asigurării oportunităților egale tuturor categoriilor sociale; orientării maxime a obiectivelor de protecție socială în direcția participării tuturor forțelor sociale la relansarea economică; respectării demnității umane și prevenirii și eliminării oricăror manifestări de discriminare în politica socială; adaptării maxime a acțiunilor de protecție socială la necesitățile reale ale oamenilor; raționalizării mecanismelor politicii sociale prin descentraliza-

---

[120] *Arhiva Parlamentului Republicii Moldova.*

rea tehnologiilor, prin diversificarea antrenării în activităţile de protecţie socială a administraţiei publice locale, a instituţiilor guvernamentale şi nonguvernamentale.

БРАЧНЫЙ ДОГОВОР – НОВЫЙ КОМПОНЕНТ СЕМЕЙНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Олеся СЕНОКОСОВА-ЦУРКАН
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений, политических и административных наук
Кафедра публичного управления и права
преподаватель

Современное состояние общества, изменение экономической и правовой системы, переход к рыночным отношениям все это привело к тому, что пришла пора перейти от жесткой регламентации в праве к договорным началам. Принципиально иное отношение к частной собственности отразилось, прежде всего, в нормах семейного законодательства.

С момента рождения и вплоть до самой смерти практически каждый человек соприкасается в той или иной степени с семейными правоотношениями, т.к. его жизнь протекает в малых или крупных социальных коллективах. Благополучие индивида всегда связано с успехом и благополучием социального коллектива. В процессе супружеской жизни возникают семейные проблемы, которые не всегда могут быть урегулированы мирным путем, по этому проблема семейно-брачных отношений между супругами всегда остается злободневной и актуальной.

Историческое появление института брачного договора в семейном праве тесно связано с возникновением частной собственности. В Республике Молдова заключение брачного договора стало возможным после вступления в законную силу нового Семейного Кодекса 10 июня 2001 года, в ст.27 которого сказано: Брачный договор представляет собой соглашение, добровольно заключаемое лицами, которые вступают в брак, или супругами, определяющее их имуще-

ственные права и обязанности в браке и / или в случае его расторжения. Таким образом, только с этого времени у супругов и будущих супругов появилась возможность выбора: довольствоваться установленными в законе режимом общей собственности или изменить его, заключив брачный договор, самостоятельно определять свои имущественные отношения в браке, а также - в случае его расторжения.

Анализ ранее существовавшей законодательной практики позволяет сделать вывод, о том, что ранее существовавшее императивное регулирование отношений супругов по поводу имущества было заменено диспозитивным и супруги получили возможность сами устанавливать правовой режим своего имущества. Гражданский Кодекс устанавливает общие положения по поводу имущества супругов, а Семейный Кодекс Республики Молдова развивает их и конкретизирует. Брачный договор является следствием установления между супругами договорного режима имущества.

По ранее действующему Семейному Кодексу имущественные отношения регулировались только законом и какие-либо соглашения по управлению и распоряжению имуществом противоречили ему и являлись недействительными. Предполагалось, что в советской семье духовное начало преобладает над материальными. Однако с развитием частной собственности ситуация изменилась. Появились семьи, имеющие высокие доходы и большой достаток, у которых возникла потребность защитить свой капитал.

Появление брачного договора в законодательстве зарубежных стран было решением имущественных проблем различных слоев буржуазного общества. Во Франции и Англии - странах, появление брачного договора было вызвано необходимостью сохранения за женщиной, вступающей в брак, права управления добрачным имуществом и пользования доходами от этого имущества.

В Англии до 1882 года имущество супругов по «общему праву» («common law») считалось принадлежащим мужу. Женщина была практически лишена имущественной самостоятельности и все чем она владела до брака переходило ее супругу. Т.е. как такового общего совместного имущества не было. С развитием капитализма в Англии, нормы «общего права» пришли в противоречие с интересами имущих классов. Для устойчивости гражданского оборота и охраны имущественных прав, сохранения фамильного имущества, оказалось необходимым создание института отдельной собственности жены. С этой целью «суды справедливости» («equity») стали

признавать действительными брачные контракты, по которым часть имущества жены оставалась вне власти мужа. Все правила, выработанные «судами справедливости», распространялись лишь на собственность не входящую в обычное имущество семьи, а являлись иной формой капитала. Поэтому в Англии до конца XIX в. Существовало два режима супружеского имущества: «common law» - для большинства населения, и «equity» - для привилегированной знати. В 1882 г. Парламентом был принят Закон о собственности замужних женщин. В нем предусматривалось, что на будущее время, при вступлении в брак, вся та собственность, которая принадлежит ей к этому моменту, а также та, которую она приобретает в последствии, будет подчиняться такому режиму, какому подчиняется собственность в случае заключения брачного договора о раздельности имущества супругов. Другими словами, устанавливается режим раздельной общности. Замужней женщине было предоставлено право, вступать в договоры по поводу этой собственности, право завещать ее. Таким образом, первоначально причиной появления брачных контрактов явилась потребность имущих классов оградить свой капитал от постороннего вмешательства.

Одна из основных задач, которую ставят перед собой супруги (будущие супруги) при заключении брачного договора - стремление обезопасить себя от материальных потерь в случае развода, неприятных моментов, связанных с разделом имущества в суде. Зарубежный опыт свидетельствует о том, что чем большую собственность имели в своем распоряжении супруги, чем выше был материальный уровень семьи, тем более сложные проблемы вставали перед ними и перед судебными органами в результате раздела имущества, если эти вопросы не были оговорены в брачном договоре. Поэтому в состоятельных семьях практика заключения брачных договоров получила широкое распространение.

Действующим законодательством Республики Молдова предусмотрены два вида правового режима имущества супругов: законный режим и договорной режим. Согласно ст.19 Семейного Кодекса: "Имущество, нажитое супругами за время брака, подпадает под режим совместной собственности. Законный режим имущества супругов действует, если брачным договором не установлено иное" В брачном договоре супруги вправе отступить от этого положения и по своему усмотрению установить режим совместной, долевой или раздельной собственности. Супруги вправе изменить режим собст-

венности как на имущество, нажитое ими в браке, так и на добрачное имущество каждого из них. Положения брачного договора могут относиться и к имуществу, которое будет приобретено в будущем. Прежде всего, это относится к случаю, когда брачный договор заключается перед регистрацией брака, когда совместно нажитое имущество еще отсутствует. В зависимости от того, когда заключен брачный договор - зависит вступление его в силу, возникновение прав и обязанностей, предусмотренных договором. Если брачный договор заключен до регистрации брака, он вступит в силу только со дня регистрации брака в органах ЗАГСа. В законе не сказано, как скоро после заключения брачного договора должен быть зарегистрирован брак, однако, до тех пор пока брак не зарегистрирован, брачный договор не вступает в силу и никаких прав и обязанностей по нему у сторон не возникает. Если брачный договор заключен после регистрации брака, он вступает в силу с момента его заключения, а именно - с момента нотариального удостоверения, т.к. закон требует обязательного нотариального удостоверения брачного договора, иначе он считается недействительным.

Супруги сами решают, какие вопросы они включают в свой брачный договор, а какие - нет. Никаких обязательных пунктов закон не устанавливает. Брачный договор может содержать и подробную регламентацию имущественных отношении супругов и вообще состоять из одного пункта, например, устанавливать режим долевой собственности на имущество, нажитое во время брака. Вместе с тем, свобода брачного договора не безгранична. Законом установлены и некоторые ограничения, а именно:

- брачным договором не может быть ограничена правоспособность и дееспособность супругов. Т.е. не может быть в нем положений, которые ограничивают право одной из сторон на труд, выбор профессии, получение образования и т.п. Каждый из супругов свободен в выборе рода занятий, профессии, мест пребывания и жительства;

- брачным договором не может ограничиваться право супругов на обращение в судебную инстанцию для урегулирования личных отношений. Так, не вправе один из супругов обязать другого не обращаться в суд с заявлением о взыскании алиментов на том основании, что по договору в его собственность передана квартира первого супруга. Нельзя брачным договором запретить супругу обра-

щаться в суд с требованием о разделе общего имущества, т.к. подобные ограничения нарушают право граждан на судебную защиту;

- брачный договор может заключаться только по поводу имущественных отношений супругов. Личные неимущественные отношения не могут быть предметом брачного договора. Однако, имущественные отношения могут быть поставлены в зависимость от наступления или не наступления условий неимущественного характера. Так, в брачном договоре можно предусмотреть право одного из супругов на компенсацию морального вреда в случае недостойного поведения другого супруга. Таким образом, несмотря на то, что брачным договором регулируются только имущественные правоотношения супругов, их возникновение или прекращение может быть поставлено в зависимость от условий неимущественного характера;

- личные неимущественные отношения по поводу воспитания детей также не могут быть включены в состав брачного договора. Т.е. нельзя установить, что в случае развода ребенок останется с отцом или матерью, либо установить порядок общения родителей с детьми в случае развода. Это ограничение связано, прежде всего, с тем, что это соглашение со специальным субъектным составом и должно включать только условия, относящиеся к супругам, а не создающие права и обязанности для третьих лиц, в том числе и для детей. Родители вправе заключить отдельное соглашение об уплате алиментов на содержание несовершеннолетних детей. Однако следует иметь в виду, что данное соглашение будет носить самостоятельный характер и может быть заключено независимо от наличия или отсутствия брачного договора. В брачном договоре могут быть закреплены обязанности супругов по несению расходов, связанных с обучением и воспитанием. Большую свободу брачному договору предоставляет, в частности, американское законодательство. Предметом брачного договора в США могут быть не только имущественные, но и любые другие отношения между супругами. В качестве примера можно привести брачный контракт популярного эстрадного певца Майкла Джексона. Он и его супруга Дебби Роуи заключили брачный контракт, в соответствии с которым Джексон обязан, был выплатить Дебби, ожидающей ребенка, вознаграждение в размере 1,25 миллионов долларов сразу после рождения ребенка. Кроме того, он обязуется выплачивать ей ежегодно по 280 тысяч долларов. В свою очередь Джексон потребовал, что в случае развода

будущий ребенок останется с отцом, и матери не будет позволено, даже навещать его.

- брачный договор не может ограничивать право нетрудоспособного нуждающегося супруга на получение содержания, т.к. в соответствии с законом супруги обязаны материально поддерживать друг друга.

В период действия брачного договора один из супругов не вправе отказаться от его исполнения, т.е. не допускается односторонний отказ. По требованию одного из супругов судебная инстанция может изменить или расторгнуть брачный договор по основаниям и в порядке, установленным Гражданским Кодексом.

Условия брачного договора утрачивают силу с момента прекращения брака, за исключением тех, которые были предусмотрены для периода, следующего за прекращением брака.

Брачный договор может быть признан судебной инстанцией недействительным полностью или частично по основаниям, предусмотренным Гражданским Кодексом.

Еще не прошло и года, с тех пор как договорной режим имущества супругов стал для граждан нашей республики правовой реалией и практика заключения таких договоров еще не нашла широкого применения. Хотелось бы, чтобы правовой нигилизм и порождающий его информационный вакуум не помешали большинству наших граждан воспользоваться реально принадлежащими им правами. Почему мы стесняемся говорить об имуществе накануне свадьбы, а при возникновении брачного процесса забываются все приличия? На сегодняшний день, появление брачного договора - это средство для избежания материальных конфликтов и разногласий при расторжении брака. А задача органов ЗАГСа, средств массовой информации - как можно шире освещать вопросы о брачном договоре, о его функциях и значимости.

Использованная литература:

Семейный кодекс Республики Молдова. – Кишинэу, 2001

Комментарии к Семейному Кодексу Российской Федерации. / отв. ред.И.М.Кузнецова. - Москва, Издательство «БЕК», 1996

Антокольская М.В. Семейное право: Учебник. – Москва, Юрист, 1995

Кибак Г., Константинеску Е., Бондарчук О. Нотариат : Учебник. - Кишинев.: «Бизнес-Элита», 2001

Игнатенко Л.А.,Скрапников Н.И. Брачный договор. Законный режим имущества супругов – Москва. «ФИЛИНТ», 1997

Максимович Л.Б. Брачный контракт. Комментарии, Разъяснения. – Москва, Издательство «Ось-89», 1997.

TEORIA STRUCTURĂRII SAU DESPRE MIZA DEPĂŞIRII UNUI DUALISM ÎN GÂNDIREA SOCIALĂ

Matei ŞIMANDAN
România, Arad
Universitatea "Aurel Vlaicu"
Doctor, conferenţiar

1. Semnificaţia unui concept fondator

În multe privinţe, teoriile sociale sunt încă marcate de existenţa unor dihotomii sau dualisme, fiecare dintre ele avându-şi argumentele şi susţinătorii. Astfel, unii acreditează ideea că ceea ce contează în realitatea socială este individul, alţii că societatea are o anumită prioritate în raport cu membrii ei; unii susţin că omul depinde de o serie de structuri care îl transcend, alţii neagă existenţa structurilor obiective şi acordă subiectului puterea de a acţiona pentru schimbarea socială; unii excelează în descrierea statică, la un moment dat a obiectelor şi fenomenelor, alţii încearcă să surprindă dinamica lucrurilor; unii privilegiază în teoriile lor poziţionarea spaţio-temporală a faptelor sociale, alţii o ignoră, fiind mai puţin receptivi la contexte.

O bună parte din aceste contradicţii considerate de netrecut ajung în teoria lui Giddens să fie conciliate, exemplul cel mai concludent constituindu-l depăşirea dualismului dintre rolul pe care îl are omul în calitate de agent al acţiunii (human agency) şi puterea structurii sociale. Originalitatea contribuţiei sale constă în faptul că abordarea raporturilor dintre individ ţi structură nu se limitează la un cadru de referinţă cu valoare generală, ci încearcă să le clarifice dintr-o perspectivă cu adevărat nouă. De aceea, mi se pare potrivit să examinez, în spaţiul oferit de acest studiu, osatura teoretică aflată la baza analizei pe care o întreprinde în cartea

"*The Constitution of Society*"[121], carte ce sintetizează rezultatele cercetărilor sale de mai multe decenii.

Conform demonstrației pe care o dezvoltă în această lucrare, teoriile cele mai reprezentative ale filosofiei sociale şi sociologiei s-au dovedit deficitare în conceperea legăturii dintre acțiunea umană şi structura socială, motiv pentru care el vede necesară reformularea acestei probleme în termenii unei "dualități structurale". Prin aceasta, autorul sugerează că structura trebuie concepută ca produs al practicilor sociale raportate la agenți umani competenți şi, în acelaşi timp, ca o condiție sau modalitate de reproducere a acestor practici. Comentând acest aspect, I.Ionescu[122] nu scapă prilejul să arate că, sociologul britanic propune o viziune circulară a construcției vieții sociale, în care dimensiunile structurale sunt situate înaintea acțiunii competente a actorilor cu conştiință practică şi discursivă, ca şi condiții, şi după, ca produse ale acesteia în interacțiune cu alți actori. Pe de altă parte, este de reținut că această dualitate constitutivă se autoperpetuează prin interacțiunea agentului uman cu structura, ceea ce echivalează cu a spune că, structura nu este un obstacol în calea acțiunii individuale, ci este parte din ea, depinde de ea şi poate fi schimbată de ea. Giddens insistă asupra ideii că individul posedă o considerabilă atenție la contextul social, la structurile societății şi acționează secvențial astfel încât demersul său să aibă efecte maximizante. Contextul, presupune însă prezența câtorva elemente definitorii:

- frontierele spațio-temporale care delimitează interacțiunea şi care poartă de obicei mărci simbolice sau fizice;

- co-prezența actorilor care, în acest fel, îşi pot vizualiza gesturile sau expresiile;

- conştiința, care permite folosirea reflexivă a acestor fenomene pentru a influența şi controla desfăşurarea interacțiunii.

În aceste împrejurări, individul nu se mai supune structurii în mod necondiționat ci, mai degrabă, el o exploatează, folosindu-şi inteligența socială. Ceea ce vrea să accentueze autorul de care ne ocupăm este următorul fapt: existența actorilor sociali şi a structurilor nu mai reprezintă două fenomene independente, ci ele alcătuiesc o dualitate. “Proprietățile structurale ale sistemelor sociale, ne spune Giddens, sunt în acelaşi timp mediu şi rezultat al practicilor pe care ele le organizează recursiv. Structuralul nu este exterior indivizilor, ca urme mnezice şi actualizat în practici sociale, el este, în sens durkhemian, mai interior decât exterior activi-

---

[121] *Giddens A. La constitution de la societé / PUF. - Paris, 1987.*
[122] *Ionescu I. Sociologii constructiviste. / Editura Polirom. - Iaşi, 1998, p.31*

tăților lor. Structuralul nu este numai constrângător, el este în acelaşi timp, constrângător şi abilitant"[123] .

Ultima frază trimite la ideea că "structura" nu mai trebuie analizată doar din perspectiva diferitelor reguli, ci şi în termeni de resurse. Dar regulile şi resursele, precizează Giddens, definesc doar o "ordine virtuală" ce nu este actualizată decât în şi prin practicile sociale. Altfel spus, importantă aici este folosirea regulilor şi resurselor de către actorii sociali într-o pluralitate de contexte de acțiuni, în care "sistemele sociale se ancorează în activitățile lor", iar structurarea acestora nu poate fi disociată de interacțiunea acțiunilor, în care sunt produse şi reproduse[124].

2. Structură, interacțiune, modalități

Odată acceptat interesul pe care îl prezintă perspectiva dualității structurii este necesar să trecem la examinarea dimensiunilor constitutive ale interacțiunii şi a modalităților prin care se realizează medierea interacțiunii şi structurii. În acest sens, Giddens propune un interesant joc de diferențieri şi distincții care se organizează în jurul celor trei niveluri reținute, şi anume, cel al structurii, al modalităților de structurare şi, respectiv, al interacțiunii. Conform acestui model, relația individ (agent acțional), structură (stat, instituție, regularități economice, mentalități etc.) este tematizată de Giddens în cadrul a ceea ce el numeşte *sisteme de interacțiune* (comunicare, putere, sancțiune). Acestea se raportează la o *structură* (semnificație, dominație, legitimare) şi se exercită prin o serie de modalități (schemă de interpretare, şi mijloace resurse, norme), tabelul de mai jos sistematizând tocmai relațiile ce se instituie între nivelele menționate.

Structuri	*Modalități*	*Interacțiuni*
Semnificație	Scheme de interpretare	Comunicare
Dominație	Resurse, mijloace	Putere
Legitimare	Norme	Sancțiune

(adaptare după A. Giddens[125]).

[123] *Giddens A. La constitution de la societé / PUF. - Paris, 1987, p.75*
[124] *ibidem, p.74*
[125] *ibidem, p.78*

Autorul ne avertizează asupra faptului că distincțiile menționate vizează o perspectivă analitică, deoarece din punct de vedere empiric ele sunt interdependente. Totodată, el se ridică împotriva unor interpretări simpliste ale teoriei structurării, în sensul că aceasta nu minimalizează importanța dimensiunii constrângătoare a structuralului, care trebuie conceput întotdeauna ca o proprietate a sistemelor sociale şi ancorat în practici reproduse în spațiu şi timp. În opoziție cu Durkheim care susținea prioritatea instituțiilor sociale asupra individului, Giddens spune că actorii sunt cei care reproduc sistemele sociale, le transformă şi tot ei refabrică ceea ce este deja fabricat în continuitatea practicii sociale.

Potrivit acestei ipoteze, pentru dinamica socială sunt decisive trei sisteme interacționale:

a) *comunicarea***,** a cărei structură este semnificația atribuită unui cuvânt sau gest, iar modalitatea de realizare constă în reguli semantice sau grile de interpretare; altfel spus, comunicarea este un ansamblu de strategii sau procedee standardizate prin care asociem o realitate pe care vrem să o comunicăm unui semn (gest, cuvânt, sintaxa frazei), astfel încât ea să ajungă la receptor cu sensul intenționat de noi;

b) *puterea***,** a cărei structură este dominația ce cuprinde alocări şi autorizări; modalitatea de exercitare a puterii se realizează atât prin apelul la resursa politică a *autorității* de la care emană autorizările sau interdicțiile, cât şi la resursa economică a *proprietății*, de la care pornesc diferitele tipuri de alocări;

c) *sancțiunea*, a cărei structură este legitimarea, iar modalitatea de exercitare se întemeiază pe elementele normative; regulile morale sau codurile de conduită reprezintă drepturile şi obligațiile aşteptate de către toți cei care participă la interacțiuni, deți în practica vieții nu se poate vorbi întotdeauna de o simetrie între drepturi şi obligații.

Din această construcție teoretică, reține atenția modul în care Giddens înțelege legăturile pe care puterea le întreține la nivelul structural al dominației. Plecând de la caracterul relațional al puterii şi de la perspectiva distribuției inegale a unor resurse inerente structurilor de dominare, pot fi identificate urmăroarele momente ale explicației sale: exercitarea puterii se manifestă prin utilizarea de resurse în chiar timpul interacțiunii; aceste resurse la care s-a făcut apel sunt componente structurale ale sistemelor sociale; caracteristica comună oricărei structuri de dominare este distribuirea diferențiată a resurselor; resursele sunt deopotrivă instrumentele exercitării puterii, cât şi mijloace ce permit reproducerea structurilor de dominație.

Principala idee pe care o sugerează autorul este tocmai această dublă contribuție a resurselor prin care poate fi explicată depăşirea opoziției dintre putere şi structurile sociale. Nu trebuie uitată însă distincția stabilită de Giddens între resursele de alocare legate de controlul asupra contextului material, al tehnologiilor şi a bunurilor materiale (*proprietatea*), respectiv, resursele întemeiate pe controlul exercitat de unii actori sociali asupra celorlalți (*autoritatea*). Prin urmare, analiza dominației presupune elaborarea a două teorii complementare, una referitoare la resursele de alocare, cu implicarea institutelor economice, cealaltă privitoare la resursele de autoritate ce angajază utilizarea lor de instituțiile politice. Fie şi pentru atât, această interpretare are meritul incontestabil de a marca o ruptură față de viziunea "economistă" asupra dominației, cât şi specificarea aspectului propriu-zis politic al acesteia.

3. Reproducere şi schimbare socială

Din punctul de vedere al lui Giddens, structura nu poate fi surprinsă decât pornind de la activitatea agenților, după cum, ea nu poate fi înțeleasă decât cu referire la practici. Conform modelului propus de autor, cele trei sisteme de interacțiune menționate mai sus se exercită prin relația complexă între structură şi indivizi, indivizii fiind “purtătorii” modalităților prin care structura este făcută să funcționeze. De aici urmează că, schimbarea socială se produce în manieră continuă în funcție de acțiunile actorilor individuali şi de impactul lor asupra celorlalți.

Schimbarea socială depinde însă de conjugarea unor circumstanțe şi evenimente a căror natură este diferențiată în funcție de contexte. După Giddens, acestea pun în joc agenții “care exercită un control reflexiv asupra condițiilor în care îşi fac propria istorie”[126]. Concomitent cu evidențierea modalităților de schimbare socială, autorul teoriei structurării urmăreşte: a) studiul originilor unui episod sau serii de episoade social-istorice analizate comparativ; b) extensia şi profunzimea transformărilor instituționale; c) ritmul schimbării şi d) traiectoria acesteia.

Acest tip de schimbare, exceptând revoluțiile de orice fel, este prin excelență “difuz”, sistemul social având capacitatea de autoperpetuare prin interdependența celor trei sisteme interacționale - puterea, sancțiunea şi comunicarea - care generează o aşa numită *recursivitate.* Prin acest termen, sociologul britanic înțelege o sedimentare prin repetiție continuă a diferitelor practici sociale prin care se obține un element de continuitate,

---

[126] *ibidem, p.305*

ce nu trebuie însă confundat cu ceea ce numim în sens strict-tradiții. El ajunge să afirme la un moment dat că "puterea este generată în reproducția structurilor de dominație ți de către aceasta"[127], ceea ce echivalează cu o privilegiere a reproducerii sociale ți o neglijare a elementelor ce duc la transformarea structurilor. Sesizând acest aspect, F.Chazel scrie că pentru a rămâne fideli spiritului argumentației lui Giddens, trebuie precizat că „puterea, deți întemeiată pe distribuția asimetrică de resurse, inerentă structurilor de dominație, are tendința de a *reconstitui*, prin utilizarea acestor resurse în interacțiune, structurile corespunzătoare de dominare; după cum, ar trebui să recunoaştem, lărgind substanțial cadrul acestei analize, caracterul *generator* al puterii, adică să arătăm felul în care acesta participă la formarea unor structuri noi de dominare…"[128].

Este important de observat că, autoreproducerea socială se realizează, după Giddens, pe două cți complementare şi variabile ca importanță de la o perioadă istorică la alta: prima este cea a *integrării sociale* prin amintita sedimentare a practicilor sociale în cadrul unui grup concret, format din persoane "prezente", cum este cazul unei comunități rurale, de exemplu; a doua cale este cea a *integrării sistemice* care are loc prin diferențierea în timp ți spațiu, adică prin întinderea sistemelor sociale în spațiu, cu concursul sistemelor abstracte. În acest caz, interacțiunea se desfăşoară cu persoane care, într-un fel, sunt absente din timp sau spațiu. Este vorba de acele situații în care valorile sau cutumele unei societăți, de exemplu, nu se transmit de la om la om, ci prin sisteme abstracte ți generalizate, precum învățământul, legislația, televiziunea etc. Este de notat că cele două forme de integrare - socială ți sistemică - coexistă, dar că tendința istorică a fost de creştere a ponderii celei de-a doua, fapt ce reprezintă însăți esența procesului de modernizare a diferitelor tipuri de societăți.

Cum spuneam, în optica lui Giddens, sistemul interacțional care face posibilă distanțarea în timp ți spațiu este cel de putere, ale cărui structuri de dominație sunt operaționalizate prin intermediul alocării de resurse "politice" sau "economice", rolul celor economice crescând în societățile moderne în comparație cu cele de tip tradițional. Sub aspect metodologic, studiul legăturii dintre integrarea socială ți cea sistemică se face prin luarea în considerare a ideii de localizare. Aceasta înseamnă că interacțiunea dintre indivizi şi structuri este diferită de la un loc la altul chiar

[127] *ibidem, p.320*

[128] *Chazel F. Puterea. // Boudon R. (coord.), Tratat de Sociologie. / Editura Humanitas. - Bucureşti, 1997, p.246*

în interiorul aceleiaşi societăţi, lucru important dacă avem în vedere că atât interacţionalismul, cât şi constructivismul pleacă de la un concept comun, acela de definire a situaţiei. În acelaţi registru problematic, A. Giddens insistă asupra ideii că dualitatea structuralului înseamnă o definire adecvată a constrângerii, fie că este vorba de constrângere materială, fie că discutăm de constrângerea asociată sancţiunilor, fie că avem în vedere constrângerea structurală. La fel, este de folos înţelegerea ideilor sale prin prisma dualităţii structuralului referitoare la conceptele de contradicţie şi conflict. Din acest punct de vedere, trebuie făcută o distincţie între contradicţia existenţială (existenţa umană în relaţie cu natura şi lumea materială) şi contradicţia structurală (legată de trăsăturile constitutive ale societăţii umane).

Mi se pare important de semnalat aici o anumită asemănare între teoria structurării şi cea a constructivismului social în varianta sa moderată. Foarte pe scurt, această concepţie pleacă de la observarea comportamentului actorilor într-o situaţie şi de la maniera în care aceştia negociază regulile care dau seama de ordinea socială. "Aceste reguli, scrie J.L. Derouet în prefaţa lucrării *Sociologii constructiviste,* sunt mai întâi definite la scară locală şi se stabilizează puţin câte puţin în instituţii, organizaţii, rutine cognitive ale interpretării lumii de către actori. Originalitatea constructivismului este, deci, de a considera că *le monde qui est lá,* şi preexistă acţiunii, nu este decât produsul stabilizat al negocierilor locale între actori. Ceea ce nu înseamnă, însă, o libertate totală. Este de la sine înţeles că sistemul instituţiilor, al obiectelor, al convenţiilor preexistă situaţiilor în care actorii fac alegeri. Dar acest cadru, ţine să precizeze autorul, nu constituie o structură care determină comportamentul persoanelor: *le monde qui est lá* poate fi reinterpretată şi anumite elemente pot să-şi schimbe sensul, persoanele pot mobiliza resurse noi, care nu erau prevăzute în definirea existentă a ordinii sociale"[129]. Principala idee pe care o sugerează perspectiva constructivistă este, după părerea multor exageţi, redescoperirea raţionalităţii agenţilor sociali şi a sensului pe care îl dau acţiunii lor cu referire la resurse şi mobilizarea acestora într-un context dat.

4. Implicaţii asupra cercetării sociale şi reacţii critice

Având în vedere că sociologia "pendulează" între teoretic şi empiric şi că pentru a-şi întări demersul epistemologic problemele de care se ocu-

---

[129] *Ionescu I. Sociologii constructiviste. / Editura Polirom. - Iaşi, 1998, p.6*

pă nu pot fi puse şi rezolvate doar într-un mod abstract, Giddens caută să desprindă efectele teoriei sale asupra cercetării socialului şi criticii sociale. Din perspectiva relevanţei lor pentru metodologia cercetării sociologice sunt de reţinut următoarele aspecte mai importante.

Mai întâi, sociologul studiază pe lângă raporturile cantitative dintre fenomenele sociale şi cele care privesc semnificaţia acestora, adică urmăreşte activităţile agenţilor sociali pentru a constata ceea ce ei ştiu sau ar trebui să ştie. În măsura în care recurge la conceptele actorilor investigaţi, conceptele sale sunt "de ordin secund" ele putând deveni de ordinul întâi când actorii implicaţi le însuşesc şi le folosesc în practica lor cotidiană. Dublul proces de traducere şi interpretare presupune o deosebită exigenţă a demersului de cunoaştere, inclusiv asupra silului de scriere şi comunicare a concluziilor desprinse.

Apoi, sociologul trebuie să fie sensibil la faptul că viaţa socio-umană se constituie în spaţiu şi timp şi că relaţiile ce o definesc nu pot fi înţelese fără o asemenea raportare. Aceasta presupune pe de o parte, studierea trăsăturilor contextuale ale teoriilor, examinarea poziţionărilor sau a regionalizărilor, iar pe de altă parte, luarea în considerare de către sociologie a demersului întreprins de istoric sau geograf. În acelaţi timp, una din datoriile fundamentale ale sociologului rămâne, explicarea continuităţii practicilor şi evidenţierea ancorării lor instituţionale.

Pe plan metodologic, dualitatea structuralului înseamnă o alternanţă în funcţie de preponderenţa atribuită unei laturi sau alteia a structuralului. Astfel, când analizăm instituţiile, proprietăţile structurale apar ca trăsături reproduse ale sistemelor sociale, când examinăm conduitele actorilor sociali ne oprim cu precădere la modul în care aceştia folosesc proprietăţile structurale în edificarea raporturilor sociale. De asemenea, când analizăm conduitele actorilor sociali acordăm întâietate conştiinţei practice şi conştiinţei discursive, ca şi strategiilor de control într-un context definit, în timp ce, metodologic, considerăm proprietăţile instituţionale ale cadrelor interacţiunii ca "date".

Ca şi alţi teoreticieni, A.Giddens insistă asupra cerinţei ca cercetătorul socialului să-şi clarifice mizele problemelor vizate în investigaţiile sale şi să încerce să-şi obiectiveze situarea atât în cazul în care elucidează hermeneutic semnificaţia fenomenelor sociale, cât şi atunci când investighează contextele sau ordinea instituţională. În acelaţi timp, conflictul dintre abordările cantitative şi cele calitative ale socioumanului este considerat ca un reziduu metodologic al dualismului care opune structura şi acţiunea, evidenţiind necesitatea şi importanţa complementarităţii demer-

surilor. La fel, sociologul britanic este preocupat de aprofundarea distincției între cunoaşterea comună şi cunoaşterea ştiințifică adăugând precizări în privința simțului comun, dar şi cerința ca sociologul să ia distanță critică față de actorii implicați şi conceptele acestora în situațiile pe care le cercetează.

Majoritatea criticilor aduse concepției lui A.Giddens au vizat, în principal, tentația sa pentru "o a treia cale", cât şi caracterul "hibrid" al teoriei structurării. Deşi el s-a străduit să le corecteze în lucrările ulterioare, o parte dintre ele au rămas neschimbate, între care aş semnala doar câteva:

• animat de dorința de a transcede un dualism (individ versus structură), autorul o face printr-o deteriorare a înțelesului strict al celor doi termeni; el înclină să rezume individualitatea umană la latura ei acțională, iar structura este redusă la resurse politice şi economice sau la reguli semantice şi morale;

• pretextând că a depăşit dualismul menționat, sociologul britanic "uită" să îl depăşească şi la nivelul metodologic; în analizele sale de caz el accentuiază când rolul individului, când cel al structurii, situație ce pune sub semnul întrebării consecvența față de ideile unificatoare pentru care a militat;

• teoria structurării excerbează rolul reproducerii rutiniere a sistemului social, ignorând faptul că oamenii sunt mult mai inventivi ți mai puțin supuți, având un potențial de schimbare mult mai mare decât concede Giddens; la fel, această teorie nu ia suficient în considerare faptul că legăturile interculturale nu sunt stagnate, ci se crează substanțial şi doar o parte din ele pot fi direct observate şi descrise;

• de cele mai multe ori, autorul înclină să reducă individul la un subiect rațional, inconştientul şi preconțtientul şi, o dată cu ele, întreaga tradiție a psihanalizei nefiind aproape deloc luate în calcul; acuzei de raționalism i se adaugă cea de voluntarism, deoarece Giddens concepe subiectul uman capabil să "înfrunte" structura şi să facă diferența; în acest fel, este ocultată intervenția conştientă dar şi inconştientă, explicită dar şi difuză, congruentă dar şi contrarie pe care un individ o are cu ceilalți, înainte, în timpul ți după o acțiune.

În pofida acestor critici, ca şi a afirmațiilor că a utilizat în elaborarea teoriei sale idei din surse divergente, Giddens are totuți meritul de a fi adus în câmpul dezbaterii ştiințifice teme de real interes pentru cercetarea socială, denunțând prin aceasta utilizarea abuzivă a unor concepte şi teorii insuficient adaptate abordărilor actuale din ştiințele sociale.

Bibliografie:

Bohman J. Theories, Practices and Pluralism. A Pragmatic Interpretation of Critical Social Science. // Philosophy of the Social Sciences, 1999, vol. 29, nr. 4, pp.459-480

Chazel F. Puterea. // Boudon R. (coord.), Tratat de Sociologie. / Editura Humanitas. - Bucureşti, 1997, pp.220-256

Couvallis G. The Philosophy of Science. / Sage Publications. - London, 1999.

Fay B. Contemporary Philosophy of Social Science. A Multicultural Approach. / Blackwell. - Oxford, 1998

Ferréol G. Paradigme sociologice. // Ferréol G. şi alții, (coord.), Dicționar de sociologie. / Editura Polirom. - Iaşi, 1998, pp.153-160

Giddens A. La constitution de la societé. / PUF. - Paris, 1987.

Giddens A. Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis. / Macmillan. - London, 1979,

Ionescu I. Sociologii constructiviste. / Editura Polirom. - Iaşi, 1998

Martin J. L. On the Limits of Sociological Theory. / Philosophy of the Social Sciences, 2001, vol.31, nr.2, pp.187-223

Rule J. Theory and Progress in Social Sciences. / Cambridge University Press. - Cambridge, 1997.

Searle J. Realitatea ca proiect social. / Editura Polirom. - Iaşi, 2000

Seidman S. Contested Knowledge. Social Theory in the Postmodern Era. / Blackwell. - Oxford, 1998,

PROCESUL DE DEMOCRATIZARE A VIEȚII POLITICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Constantin SOLOMON
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de istorie şi psihologie
doctor, conferențiar
şef-catedră

Schimbările social-politice şi economice care au marcat întregul spațiu postcomunist în ultimul deceniu al secolului XX au configurat o nouă realitate social-politică, caracterizată de însemnele tranziției demo-

cratice. Experiența a celor peste zece ani de edificare a unei societăți democratice în Republica Moldova ne demonstrează că eforturile noastre în acest sens au avut anumite rezultate.

Pe parcursul istoriei, forța ideilor democratice a generat unele dintre cele mai profunde şi mai impresionante expresii ale voinței şi rațiuni umane. Actualmente cuvântul "democrație" este cel mai frecvent utilizat nu numai în științele politice, dar şi în viața cotidiană.

Cuvântul "democrație" provine din limba greacă (demos – popor; kratos – putere), însemnând textual puterea poporului. Dicționarul politic ne oferă următoarea definiție a democrației: "Ordine politică şi mod de funcționare a sistemului politic în care se realizează dreptul poporului de a se guverna pe sine însuși".[130]

Nucleul democrației este principiul suveranității poporului, ceea ce înseamnă că guvernarea poate fi legitimată doar prin voința celor guvernați. Principala procedură ce permite punerea în evidență a voinței poporului sunt alegerile. Alte proceduri care ajută la funcționarea în bune condiții a sistemelor democratice sunt: separarea puterilor, limitarea mandatului pentru reprezentanții poporului, precizarea anumitor reguli constituționale etc.

Democrația are ca fundament respectarea ființei umane, şi a statului de drept. Caracterul democratic al statului şi statul de drept se implică şi se presupun reciproc. Aceste trăsături se pot regăsi acolo unde echilibrul puterilor este realizat, unde supremația constituției este asigurată. Pentru că, în fond, democrația poate fi definită şi ca domnia dreptului.[131]

La începutul anilor '90, situația social-politică din RSS Moldovenească devine instabilă, conturându-se unele tendințe de destrămare a sistemului totalitar. Curentul de reformare a sistemului politic, declanşat de Mihail Gorbaciov cu scopul de a crea o imagine mai democratică a partidului unic şi de a-i asigura, astfel, supraviețuirea, a cuprins şi RSS Moldovenească. În timp ce la nivelul aparatului de partid exista o rezistență față de procesul de restructurare şi de transformări democratice, în unele segmente ale societății civile au început să apară mişcări, asociații şi organizații cu inițiative de democratizare a țării. La 3 iunie 1988 s-a constituit "Mişcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării" care a

---

[130] *Tămaş S. Dicționar politic. Instituțiile democrației şi cultura civică. Ediția a II-a, revăzută şi adăugită. – Bucureşti, 1996, p.79.*

[131] *Muraru I. Drept constituțional. – Bucureşti, 1997, p.144.*

adoptat un Proiect de Program[*], în care se sublinia: “Mişcarea Democratică este o uniune social-politică benevolă a cetăţenilor, apărută în urma activităţii maselor în vederea realizării liniei partidului spre restructurare. Principiile ei de bază sunt democraţia şi umanismul, publicitatea şi legalitatea, controlul din partea obştimii a realizării voinţei poporului de către organele sovietice şi de stat. Mişcarea Democratică este o garanţie socială a apărării unui stat bazat pe drept care ar permite obştimii să devină o forţă politică reală”[132]. A urmat apoi Adresarea activului organizatoric al Mişcării Democratice către Sovietul Miniştrilor al URSS în care se sublinia că activul organizatoric al “Mişcării Democratice pentru Susţinerea Restructurării” s-a adresat comitetului executiv al raionului Frunze din Chişinău şi comitetului executiv orăşenesc Chişinău de deputaţi ai poporului cu rugămintea de a permite organizarea unui miting în or.Chişinău, însă cererea a fost respinsă dintr-o serie de motive. De aceea activul organizatoric al Mişcării Democratice: “se adresează Sovietului Miniştrilor al URSS sperând ca pe această cale să i se acorde dreptul de a organiza mitinguri şi de a realiza libertăţile constituţionale”[133].

La etapa incipientă de activitate, “Mişcarea Democratică pentru Susţinerea Restructurării” a debutat cu cererea de a proclama limba română limbă de stat şi de a reveni la grafia latină. Au urmat un şir de mitinguri, demonstraţii, campanii anevoioase întru realizarea acestui deziderat. La mitingurile organizate de Mişcarea Democratică şi Cenaclul muzical-literar “A.Mateevici” se cerea demisia unor demnitari din nomenclatura de stat şi de partid, iar intelectualitatea din republică înainta şi alte revendicări. Apar mai multe organizaţii obşteşti, formaţiuni politice. Iniţial, aceste formaţiuni se numeau “organizaţii neformale”, “formaţiuni obşteşti”, “uniuni”, “mişcări obşteşti” etc.

La 20 mai 1989 a avut loc congresul de constituire a Frontului Popular din Moldova, acesta fiind un succesor al “Mişcării Democratice

---

[*] *Acest Proiect de Program a fost remis de către grupul de iniţiativă a “Mişcării Democratice pentru Susţinerea Restructurării” pentru a fi publicat în “Literatura şi Arta” la data de 12 noiembrie 1988. CC al PCM şi organele de resort au interzis publicarea acestui material. S-a păstrat doar pagina culesă şi multiplicată anterior. Documentul ne-a fost pus la dispoziţie de către preşedintele PPCD Iu.Roşca din arhiva personală.*

[132] *Cernenco M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000). Documente şi materiale. Vol.II. / CE USM. – Chişinău, 2000, p.7.*

[133] *Ibidem, pp.13-14.*

pentru Susținerea Restructurării". La noua organizație social-politică au aderat, păstrându-şi statutul de formațiuni independente: Cenaclul "A.Mateevici", Liga democratică a studenților din Moldova, Mişcarea ecologistă "Acțiunea verde" (AVE), Societatea istoricilor din Moldova, Societatea culturală "Moldova" din Moscova.[134] Frontul Popular din Moldova a fost prima formațiune de opoziție apărută pe scena politică a Moldovei, de orientare democratică şi proromână, care a desfăşurat o amplă activitate în vederea oficializării limbii române şi revenirii ei la alfabetul latin.

O altă formațiune politică apărută în republică a fost "Mişcarea pentru egalitate în drepturi "Unitate-Edinstvo", numită inițial "Interfront". Congresul de constituire a Mişcării a avut loc pe data de 8 iulie 1989, la care au participat 467 delegați. La baza Mişcării s-a aflat un nucleu de inițiativă reunind cercetători de la Institutul de Istorie al Academiei de Ştiințe a RSSM, preponderent reprezentanți ai unor minorități etnice. Această grupare a decis să apere "conştiința de sine națională moldovenească", etnonimul "moldoveni" şi glotonimul "limba moldovenească", opunându-se încercărilor de diminuare a statutului limbii ruse.[135]

Aşa evenimente de mare importanță în viața națiunii ca revenirea la rădăcinile etnice şi la grafia latină, renaşterea spiritului național derulau pe fondul destrămării sistemului sovietic, generând tensiuni într-o societate divizată brusc în băştinaşi şi vorbitori de limbă rusă. Fapt care a şi constituit premisa apariții "Interfrontului", creat în scopul apărării intereselor unor minorități etnice din RSSM.

La 21 mai 1989 a fost constituită Mişcarea Populară "Gagauz-Halcî", iar la 2 iulie 1989 – Societatea Cultural-Obştească Bulgară "Vozrojdenie". Aceste formațiuni, ca şi Frontul Popular din Moldova şi Mişcarea pentru egalitate în drepturi "Unitate-Edinstvo", la început au susținut cursul conducerii de vârf a PCUS în vederea realizării restructurării. Treptat însă acestea au început să înainteze cerințe politice.[136] Sub presiunea maselor, la 25 august 1989, Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Moldoveneşti a adoptat un decret special "Cu privire la modul provizoriu de înre-

---

[134] *Enciu N. Frontul Popular. // Arena Politicii, septembrie 1997, nr.1(13), p.7.*
[135] *"Единство", 1996, 28 декабря.*
[136] *Moşneaga V., Rusnac Gh. Pluripartidismul în Moldova: Etapele şi tendințele de bază ale consolidării. // Pluripartiismul în Moldova: esența şi specificul formării. / CAPTES. – Chişinău, 2000, p.104.*

gistrare a asociațiilor obştești ale cetățenilor în RSS Moldovenească”.[137] Acest document a avut o mare importanță politică, deoarece pentru prima dată statul recunoştea dreptul la crearea şi activitatea în RSS Moldovenească a unor formațiuni social-politice de alternativă. În octombrie 1989, prin Hotărârea Guvernului RSS Moldoveneşti, au fost înregistrate primele patru formațiuni politice: Frontul Popular din Moldova, Mişcarea pentru egalitate în drepturi “Unitate-Edinstvo”, Mişcarea Populară “Gagauz-Halcî” şi Societatea Cultural-Obştească Bulgară “Vozrojdenie”.[138] Acesta a fost de fapt primul pas pe calea recunoaşterii multipartidismului în republică. Aceste formațiuni au luat naştere din rândul maselor, fără careva directive din partea organelor de conducere ale Uniunii RSS sau ale republicii.[139] Au fost înregistrate mai apoi Asociația istoricilor din Moldova[140], Societatea de cultură evreiască din RSS Moldovenească.[141] Apar de asemenea o mulțime de societăți culturale care tind să participe activ în viața politică.

În acest context de confruntare cu conducerea PCM de la de la toate nivelurile, la 27 august 1989, la Chişinău a avut loc prima Mare Adunare Națională, ce a întrunit peste 600 mii de oameni veniți din toate colțurile republicii. Adunarea a votat un Apel către Sesiunea Sovietului Suprem al RSSM, în care erau reflectate revendicările privind limba şi alfabetul (limba moldovenească – limbă de stat şi de comunicare interetnică), formulate de către uniunile de creație şi ştiințifice, colectivele de muncă în timpul mitingurilor şi demonstrațiilor şi a aprobat Documentul Final “Despre Suveranitatea Statală şi Despre Dreptul Nostru la Viitor”.[142] Documentul Final stipulează necesitatea “realizării depline” “a suveranității național-statale a RSSM”, în acest scop pe teritoriul republicii fiind

---

[137] *Veştile Sovietului Suprem şi ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti. - 1989. - Nr.8, pp.651-653.*

[138] *“Советская Молдавия”, 1989, 27 октября.*

[139] *Vezi: Михайлов В., Мошняга В., Руснак Г., Руснак В. Партии и общественно-политические организации в Молдове // MOLDOSCOPIE. (Проблемы политического анализа). Выпуск 1. / Молд.ГУ. – Кишинёв, 1992, с.3-20; Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. / CAPTES. – Chişinău, 2000, p.5-150.*

[140] *Veştile Sovietului Suprem şi ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti. - 1990. - Nr.1, p.32.*

[141] *Ibidem, Nr.2, p.95.*

[142] *Cernenco M., Ciurea C., Serebrean O. Alegerile într-o societate democratică. – Chişinău, 2000, p.24.*

admise să funcționeze doar legile adoptate sau ratificate de către Sovietul Suprem al RSSM.

La 31 august – 1 septembrie 1989, într-o situație politică tensionată, pe de o parte, de liderii CC al PCM, ce se împotriveau cerințelor mişcării naționale, iar, pe de altă parte, de grevele unor colective de muncă constituite din ruşi, care cereau decretarea în calitate de limbă de stat şi a limbii ruse. Sesiunea a treisprezecea a Sovietului Suprem al RSS Moldoveneşti de legislatura a unsprezecea a adoptat Legea privind acordarea statutului de limbă de stat limbii moldoveneşti (române) şi a legiferat revenirea limbii moldoveneşti la grafia latină. Printr-o hotărâre specială a Parlamentului ziua de 31 august a fost declarată sărbătoarea națională "Limba noastră". La 1 septembrie 1989 Legislativul a adoptat hotărârea despre modul de punere în aplicare a Legii "Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSSM".[143]

Conform acestei Legi, precum şi Legii "Cu privire la revenirea limbii moldoveneşti la grafia latină" se preconiza ca limba de stat să funcționeze pe baza grafiei latine şi să îndeplinească funcțiile de limbă de comunicare interetnică pe teritoriul republicii. În acelaşi timp, în intenția de realiza un compromis cu conducătorii greviştilor, limba rusă devenea şi ea, potrivit prevederilor acestor legi, limbă de comunicare în RSSM.

În februarie-martie 1990 au avut loc primele alegeri parlamentare, desfăşurate pe principii noi în baza sistemului majoritar. Majoritatea deputaților aleşi în Parlament în campania electorală au fost sprijinii de noile formațiuni politice – Frontul Popular din Moldova şi Mişcarea pentru egalitate în drepturi "Unitate-Edinstvo", precum şi de Partidul Comunist al Moldovei.[144]

Dacă e să analizăm activitatea Sovietului Suprem vom constata că la începutul etapei de restructurare el a adoptat o serie de legi şi hotărâri orientate spre democratizarea societății, afirmarea valorilor naționale şi a independenței. Cele mai importante au fost hotărârea din 27 aprilie 1990 Cu privire la Drapelul de Stat al RSSM – Tricolorul – albastru-galben-roşu, el simbolizând trecutul, prezentul şi viitorul statului moldovenesc, reflectând principiile lui democratice, tradiția istorică a poporului moldovenesc, egalitatea în drepturi, prietenia şi solidaritatea tuturor cetățenilor republicii, şi Legea din 10 mi 1990 "Cu privire la introducerea

---

[143] *"Moldova Socialistă", 1989, 3 septembrie.*

[144] *Parlamentul Republicii Moldova. Studiul de creație "Fotojurnalist". – Chişinău, 1996, p.5.*

unor modificări în art.6, 7 şi 49 din Constituţia RSS Moldoveneşti.[145] Prin acest act a fost abrogat art.6 din constituţie care stabilea că forţa conducătoare şi îndrumătoare a societăţii sovietice, nucleul sistemului ei politic, al organizaţiilor de stat şi obşteşti este PCUS, iar cetăţenilor le-a fost acordat dreptul de a se asocia în partide politice şi organizaţii obşteşti.

La 20 iunie 1990 Sovietul Suprem a decis dizolvarea Comitetului controlului popular din republică, iar la 21 iunie – numirea nemijlocită a directorilor generali ai principalelor organe mass-media republicane, al Radioteleviziunii şi al Agenţiei naţionale "Moldova-Press".

O semnificaţie deosebită pentru afirmarea independenţei a avut "Declaraţia cu privire la suveranitatea Republicii Sovietice Socialiste Moldova"[146], adoptată la 23 iunie 1990, prin care a fost anulat statutul de republică unională şi proclamată "deplinătatea puterii Republicii Sovietice Socialiste Moldova în rezolvarea problemelor vieţii de stat şi sociale, prioritatea Constituţiei şi a legilor RSS Moldova pe întreg teritoriul ei. Legile şi alte acte normative unionale se pun în aplicare numai după ratificarea (aprobarea) lor de către Sovietul Suprem al republicii, iar efectul celor aflate în vigoare, dar care contravin suveranităţii Moldovei se suspendă".

În aceeaşi zi a fost votat şi Avizul Comisiei pentru aprecierea politico-juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune şi a protocolului adiţional secret din 23 august 1939, precum şi a consecinţelor lui pentru Basarabia şi Bucovina de Nord. Avizul Comisiei Sovietului Suprem constată: "Notele ultimative ale guvernului sovietic trimise României la 26 şi 27 iunie 1940 contravin normelor dreptului internaţional şi sunt o mostră a politicii de dictat imperial. La 28 iunie 1940 URSS a ocupat prin forţă Basarabia şi Bucovina de Nord, contrar voinţei populaţiei acestor ţinuturi".

Avizul întregea, sub toate aspectele, semnificaţia profundă şi amplă a Declaraţiei suveranităţii republicii.

La 27 iulie 1990 Parlamentul a făcut încă un pas spre autodeterminare, adoptând Decretul cu privire la puterea de stat.[147] Proclamând supremaţia Constituţiei şi a legilor republicii, Decretul avea scopul să anihileze amestecul PCM în activitatea organelor de stat, a întreprinderilor şi

---

[145] *Veştile Sovietului Suprem şi ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti. – Chişinău, 1990. – Nr.5, p.269.*

[146] *Veştile Sovietului Suprem şi ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldova. – Chişinău, 1990. – Nr.8, pp.498-499.*

[147] *Ibidem, pp.514-515.*

instituțiilor de învățământ, desființând “sistemul conducerii de partid şi al conducerii politice”.

O importanță deosebită în plan internațional are Hotărârea Parlamentului din 28 iunie 1990 “Cu privire la aderarea Moldovei la Declarația Universală a Drepturilor Omului” şi ratificarea pactelor internaționale privind drepturile omului.[148]

Însă dezvoltarea democratică a Republicii Moldova a fost grav afectată de mişcările separatiste din estul şi sudul republicii. Astfel, la 19 august 1990 la Comrat, iar la 2 septembrie la Tiraspol a fost declarată formarea Republicii găgăuze şi a Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti Nistrene – formațiuni anticonstituționale create contrar prevederilor Declarației cu privire la suveranitatea RSS Moldova. Acțiunile distructive ale forțelor separatiste au condus la tensionarea situației social-politice, punând în pericol integritatea teritorială a statului.

În scopul consolidării ordinii constituționale şi suveranității RSS Moldova, a drepturilor, libertăților şi securității cetățenilor, ameliorării interacțiunii organelor centrale ale puterii de stat şi ale administrației de stat, la 3 septembrie 1990 Parlamentul a adoptat Legea “Cu privire la instituirea funcției de Preşedinte al RSS Moldova şi la introducerea unor modificări şi completări în Constituția RSS Moldova”.[149] În aceeaşi zi în funcția de Preşedinte al RSS Moldova a fost ales Mircea Snegur.

Instituția prezidențială este una dintre organismele fundamentale ale puterii executive, căreia îi revine, conform statutului său precizat prin lege, un rol de frunte în procesul de guvernare a unei societăți. Apariția acestei instituții în procesul politic din Moldova, ca o replică la acțiunile de dezmembrare teritorială a RSSM, a punctat contururile noului sistem politic pe care au tins să-l edifice elitele instalate la putere în urma alegerilor parlamentare din primăvara anului 1990.

În contextul eforturilor pentru afirmarea libertăților şi independenței naționale s-a înscris adoptarea de către Legislativ la 3 noiebrie1990 a Legii cu privire la Stema de Stat a RSS Moldova.[150]

Menționăm însă că conducerea de la Moscova, în dorința de a păstra cu orice preț metropola URSS, înaintează proiectul unui nou acord unional la care urmau să adereze republicile sovietice. La 16 decembrie 1990

[148] *Veştile Sovietului Suprem şi ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldova. – Chişinău, 1990. – Nr.8, pp.534-535.*

[149] *Veştile Sovietului Suprem şi ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldova. – Chişinău, 1990. – Nr.9, pp.617-625.*

[150] *Ibidem, Nr.11, p.756.*

la Chişinău are loc a doua Mare Adunare Naţională care a respins ideea aderării Republicii Moldova la noul Tratat Unional şi revendică independenţa ţării.

La 19 februarie 1991 Legislativul de la Chişinău adoptă decizia de a boicota referendumul unional preconizat pentru 17 martie, privind păstrarea Uniunii Sovietice. În pofida acestei decizii, Sovietul Suprem al URSS adoptă o altă hotărâre (ce era departe de normele unei societăţi democratice), prin care Sovietelor locale şi colectivelor de muncă li se permitea deschiderea secţiilor de votare.

Amplasând pe teritoriul republicii subunităţi militare suplimentare, conducerea URSS încurajează desfăşurarea referendumului. Pe lângă unităţile militare, conducerea de la Moscova a implicat în acest spectacol şi comisariatele militare – organe locale ce activau sub egida Ministerului Apărării al URSS şi care funcţionau în fiecare raion. La 17 martie 1991 la urne s-au prezentat circa 780 mii de cetăţeni (28%) din electoralul de 2,9 mln. Rezultatele referendumului au fost, însă, declarate nule, or conform legii ele puteau fi declarate valabile doar în cazul în care la referendum ar fi participat 50%+1 din alegători, dintre care 25% să se pronunţe "pentru".

Cu toate că cele 15 republici îşi proclamaseră suveranitatea, pentru ziua de 20 august 1991 era programată de centru semnarea Acordului unional între Rusia, Kazahstan, Tadjukistan, Uzbekistan, Kârgâstan. Celelalte republici, în pofida presiunilor făcute de Moscova, nu erau dispuse să-l semneze.

Un rol semnificativ în democratizarea vieţii politice şi depăşirea sistemului totalitar, în demontarea structurilor statale vechi l-a avut schimbarea la 23 mai 1991 a denumirii "RSS Moldoveneşti" în "Republica Moldova". Tot atunci Legislativul a schimbat denumirea "Sovietul Suprem al RSS Moldova" în "Parlamentul Republicii Moldova".

Procesul de democratizare în Moldova şi în alte republici unionale putea fi stopat de forţele distructive reacţionare. La 19 august 1991 un grup de demnitari de partid şi de stat de la Moscova organizează o lovitură de stat cu scopul de a restabili şi de a păstra URSS în forma în care existase timp de peste 70 de ani. Parlamentul republicii Moldova a calificat puciul de la Moscova drept crimă de stat îndreptată împotriva suveranităţii republicilor. Activitatea energică a autorităţilor centrale de a stopa încercarea forţelor reacţionare de a restabili puterea comunistă – toate aceste acţiuni au fost apreciate pozitiv şi susţinute de populaţia republicii.

După eşecul puciului din 19-21 august 1991, în contextul proceselor ireversibile ce aveau loc în Europa Centrală şi de Sud-Est pornită pe calea democratizării, la 27 august 1991 Parlamentul Republicii Moldova, cu majoritatea absolută de voturi, a adoptat, în baza deciziei Marii Adunări Naționale, "Declarația de Independență a Republicii Moldova"[151] – document de o deosebită însemnătate istorică pentru toți cetățenii Republicii Moldova. Parlamentul a proclamat solemn, în baza dreptului poporului la autodeterminare, în numele întregii populații a Republicii Moldova şi în fața întregii lumi: "Republica Moldova este un stat suveran, independent şi democratic, liber să-şi hotărască prezentul şi viitorul fără nici nu amestec din afară, în conformitate cu idealurile şi năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric şi etnic al devenirii sale naționale"[152].

În republică a fost constituit şi un nou cadru legislativ. La 29 iulie 1994 Parlamentul adoptă Constituția Republicii Moldova[153] - prima Constituție democratică din viața tânărului stat, iar la 27 august aceasta este promulgată de Preşedintele țării.

Constituția proclamă Republica Moldova "un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme".[154] Totodată, în ea se specifică că "nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului."[155]

Legea Supremă consacră principiul separării puterilor: "Puterea legislativă, executivă şi judecătorească sunt separate şi colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin", legiferând schema clasică a instituțiilor statului: Parlament, Preşedinte, Guvern, Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Consiliul Suprem al Magistraturii. Nici o lege şi nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.

Constituția consfinţeşte drepturile şi libertățile fundamentale ale omului, proclamă egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii indiferent de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, ocupație etc.; garantează dreptul la viață, integritate fizică şi psihică, stabilind că nimeni nu poate fi supus torturilor şi tratamentelor crude, inumane ori degradante. Con-

---

[151] *Republica Moldova. Monitor Oficial. – 1991. – Nr.11-12, pp.60-62*
[152] *Republica Moldova. Monitor Oficial. – 1991. – Nr.11-12, p.61.*
[153] *Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994. / Moldpres – Chişinău, 1994.*
[154] *Ibidem, p.4.*
[155] *Ibidem, p.5.*

stituția garantează dreptul la apărare, informație, învățătură, ocrotirea sănătății, muncă.

Legea Supremă garantează inviolabilitatea domiciliului. Ea consfințește libertatea conștiinței, dreptul la opinie şi exprimare. Cenzura de orice fel este interzisă. Articolul 41 proclamă dreptul cetățenilor de a se asocia liber în partide şi alte organizații social-politice, care sunt egale în fața legii. Totodată, Constituția prevede o serie de îndatoriri ale cetățenilor față de Stat – devotamentul față de țară şi apărarea Patriei.

La 6 iulie 1995 Parlamentul a adoptat "Legea privind organizarea judecătorească",[156] care modifică statutul, rolul şi funcțiile instanțelor judecătoreşti, stabilind că "puterea judecătorească este independentă, separată de puterea executivă, are atribuții proprii, exercitate prin instanțele judecătoreşti în conformitate cu prevederile şi dispozițiile prevăzute de Constituție şi de alte legi".[157] Instanțele judecătoreşti judecă toate cauzele privind raporturile juridice, civile, administrative şi penale, înfăptuieşte justiția "în scopul apărării şi realizării drepturilor şi libertăților fundamentale ale cetățenilor şi ale asociațiilor acestora, ale întreprinderilor, instituțiilor şi organizațiilor…"[158] Legea reglementează structura instanțelor judecătoreşti, alcătuite din judecătorii, tribunale, Curtea de Apel, Curtea Supremă de Justiție.

După adoptarea legii numite au urmat şi alte legi – "Legea cu privire la procuratură", "Legea cu privire la statutul judecătorului", "Codul jurisdicției constituționale" – care constituie fundamentul reformei judiciare din Republica Moldova, un pas important în procesul de consolidare a democrației.

Un efect benefic asupra proceselor social-politice din republică l-a avut elaborarea unei legislații electorale. "Legea cu privire la alegerile de deputați ai poporului RSS Moldoveneşti"[159] din 23 noiembrie 1989 permitea înaintarea candidaților de alternativă din partea colectivelor de muncă, organizațiilor obşteşti, colectivelor de elevi şi studenți, adunărilor de alegători la locul de trai, ale militarilor în cadrul unităților militare. Însă alegerile din februarie-martie 1990 s-au desfăşurat în condițiile vechiului sistem, ale unui pluralism neconsolidat.

---

[156] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 19 octombrie 1995. – Nr.58(79), pp.6-11.*
[157] *Ibidem, p.6.*
[158] *Ibidem.*
[159] *"Moldova Socialistă", 1989, 30 noiembrie.*

La 18 septembrie 1991 a fost adoptată "Legea cu privire la alegerea Preşedintelui Republicii Moldova"[160], prin care partidelor şi formaţiunilor social-politice le-a fost acordat dreptul de a înainta candidaţi la funcţia supremă în stat. Fiecărui cetăţean, indiferent de rasă, origine etnică, studii, ocupaţie, religie, i se garanta dreptul de vot. Totodată, legea conţinea şi unele restricţii caracteristice ţărilor cu o democraţie consolidată. Astfel, candidatul la funcţia de preşedinte al ţării nu putea depăşi vârsta de 60 de ani şi trebuia să aibă reşedinţă în ultimii 10 ani pe teritoriul Republicii Moldova.

După adoptarea acestei legi au mai urmat: "Legea privind alegerile pentru funcţia de Preşedinte al Republicii Moldova" din 16 mai 1996, "Legea privind investitura Preşedintelui Republicii Moldova" din 27 decembrie 1996, "Legea cu privire la procedura de alegere a Preşedintelui Republicii Moldova" din 22 septembrie 2000.

La 14 octombrie 1993 a fost adoptată "Legea privind alegerea Parlamentului".[161] Conform legii, toţi cetăţenii care la data alegerii împlinise vârsta de 18 ani obţineau drept de vot, iar cetăţenii având vârsta de 21 de ani aveau dreptul de a fi aleşi. Totodată, în concordanţă cu principiul separării puterilor în stat, legea nominalizată conţinea şi unele restricţii. Nu aveau dreptul de a alege militarii în termen, iar militarii activi, judecătorii, angajaţii procuraturii, poliţiei, securităţii naţionale nu puteau fi aleşi. Legea stabilea modalităţile de votare, consfinţind principiul reprezentării proporţionale.

Ulterior au mai fost adoptate un şir de legi cu privire la Regulamentul Parlamentului (din 29 martie 1994, 2 aprilie 1996, 25 mai 2000), cu unele modificări introduse în anii 1998-1999.

Şi încă un moment important în acest context. La 21 noiembrie 1997 a fost adoptat Codul Electoral,[162] modificat şi completat în anii 1999-2000, care, de rând cu alte documente, a reglementat campaniile electorale prezidenţiale, parlamentare, locale desfăşurate în anii 1990, 1992, 1994, 1995, 1996, 1998, 1999, 2001.

Obţinerea independenţei a dat un nou impuls creării în republică a sistemului pluripartit. În opinia ştiinţific argumentată a savanţilor-poli-

---

[160] *"Sfatul Ţării", 1991, 21 septembrie.*

[161] *Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. – octombrie 1993. – Nr.10 (partea 1), pp.114-136.*

[162] *Codul Electoral. Ediţie oficială (Modificat şi completat prin Legea Nr.268-XIV din 4 februarie 1999, Monitorul Oficial 1999, nr.22-23, art.93). – Chişinău, 1999. – pp.1-90.*

tologi Gheorghe Rusnac şi Valeriu Moşneaga, crearea şi consolidarea sistemului pluripartit în Moldova a trecut prin trei etape succesive:

Prima e etapa (perioada anilor 1988-1999) înregistrează reorientarea tot mai transparentă de la sistemul monopartidist, experienţa istorică dovedindu-i inutilitatea şi inviabilitatea, fiind luată cursa minimizării şi reducerii din stabilitatea legislativă a Partidului Comunist.

Etapa a doua (din septembrie 1991 până în noiembrie 1993) se caracterizează prin constituirea sistemului pluripartit în Republica Moldova.

Etapa a treia (din 1994 până în prezent) se caracterizează prin consolidarea pluripartidismului, instituţionalizarea lui definitivă în sistemul politic al ţării.[163]

La 17 septembrie 1991 a fost adoptată "Legea privind partidele şi alte organizaţii social-politice"[164] care în anii 1993, 1996, 1998 şi 2000 a fost modificată şi completată. Legea garanta dreptul la asociere ca parte inalienabilă a drepturilor omului şi ale cetăţeanului. Ea stabilea conceptul despre partidul politic. Conform legii, fiecare partid era obligat să-şi elaboreze un program care să reflecte scopul şi sarcinile de bază, iar acestea nu trebuiau să vină în contradicţie cu prevederile Constituţiei. Legea permitea o delimitare între formaţiunile politice şi cele sociale. În 1996 a fost adoptată "Legea cu privire la asociaţiile obşteşti".[165] De rând cu aceste acte normative, Parlamentul ţării a adoptat şi alte acte legislative ce reglementau indirect raporturile dintre formaţiunile politice şi alte institute ale sistemului politic.

Membru al partidului sau al altei organizaţii social-politice poate fi numai un cetăţean al Republicii Moldova, responsabil, care a împlinit vârsta de 18 ani. Nimeni nu poate fi concomitent membru al două sau al mai multor partide ori al altor organizaţii social-politice. Partidele şi alte organizaţii social-politice au dreptul sa se asocieze, pe principii benevole, în blocuri politice, în uniuni, federaţii, asociaţii.

Statul asigură respectarea drepturilor şi intereselor legitime ale partidelor şi ale altor organizaţii social-politice şi, în conformitate cu Consti-

---

[163] *Moşneaga V., Rusnac Gh. Pluripartidismul în Moldova: Etapele şi tendinţele de bază ale consolidării. // Pluripartiismul în Moldova: esenţa şi specificul formării. / CAPTES. – Chişinău, 2000, pp.103-115.*

[164] *Monitorul Oficial. – 1991. – Nr.11-12, pp.30-39.*

[165] *Cernenco M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000). Documente şi materiale. Vol.II. / CE USM. - Chişinău, 2000, pp.38-51.*

tuția Republicii Moldova, garantează condiții juridice egale necesare pentru realizarea sarcinilor statutare.

În Republica Moldova sistemul de învățământ este depolitizat, se interzice cultivarea şi propagarea în şcolile de toate gradele a oricăror idei de program şi sarcini ale partidelor sau ale altor organizații social-politice.

În vederea realizării scopurilor şi sarcinilor statutare şi programatice, partidele şi alte organizații social-politice sunt în drept: să difuzeze liber informația despre activitatea lor, să participe (în mod independent, în bloc sau în uniune cu alte partide şi organizații) la alegerile pentru organele reprezentative ale puterii de stat de toate nivelurile şi la formarea organelor administrației de stat, în perioada campaniei electorale, să se folosească cu titlu gratuit de mijloacele de informare în masa ale statului în conformitate cu legislația privind alegerile. Partidele şi organizațiile social-politice beneficiază de dreptul la desfăşurarea mitingurilor, demonstrațiilor, adunărilor şi altor manifestări în modul stabilit de legislație.

În Moldova în ultimul timp numărul formațiunilor politice s-a redus. Astfel, dacă în 1992 în republică erau înregistrate peste 70 de partide şi mişcări social-politice[166], apoi la 17 martie 2000 la Ministerul Justiției al Republicii Moldova erau înregistrate doar 29 de partide şi organizații social-politice.[167] Menționăm totodată că numărul exagerat de partide şi organizații social-politice este rezultatul unor confruntări de interese, fracționări de partid însoțite deseori de trecerea unor membri ai unui partid în alt partid, sau de încercarea unor lideri politici de a crea un nou partid.

Astăzi pluripartidismul în Republica Moldova s-a format, funcționează efectiv şi contribuie esențial la consolidarea democrației.

Una dintre cele mai concludente forme de manifestare a democrației sunt alegerile organelor puterii. De altfel, este general recunoscut faptul că alegerile sunt o condiție inalienabilă a democrației.

Alegerile legislative reprezintă o modalitate de selecție după anumite principii şi criterii a persoanelor pentru Parlament de către cei care sunt

---

[166] *Партии и общественно-политические организации в Молдове. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа) выпуск 1. – Кишинев, 1992, pp.8-10.*

[167] *Datele ne-au fost furnizate de Ministerul Justiției al Republicii Moldova.*

calificaţi, prin regulile unui sistem politic, să-şi exprime opţiunea privind candidaţii.[168]

În Moldova alegerile parlamentare s-au desfăşurat în anii 1990, 1994, 1998, 2001. Primele alegeri în Sovietul Suprem al RSSM au avut loc între 25 februarie şi 10 martie 1990. Ele au fost desfăşurate pe principii noi, în baza sistemului majoritar.

Procesul de implementare a tradiţiilor parlamentarismului în Republica Moldova a fost determinat în mare parte de alegerile parlamentare, care au avut loc la 27 februarie 1994. Pentru prima dată în istoria republicii alegerile Parlamentului au avut loc într-o singură circumscripţie electorală, constituită pe întreg teritoriul republicii, cu mai multe mandate pe bază de scrutin pe lista din partea partidelor, organizaţiilor social-politice, blocurilor electorale, în care s-au asociat acestea, precum şi pe liste de candidaţi independenţi, potrivit principiilor reprezentării proporţionale.

Proporţional cu procentul de voturi, locurile în Parlament au fost repartizate în felul următor: Partidul Democrat Agrar din Moldova – 56 mandate, Blocul electoral Partidul Socialist şi Mişcarea "Unitate-Edinstvo" – 28 mandate, Blocul Ţăranilor şi Intelectualilor – 11 mandate, Alianţa Frontului Popular Creştin-Democrat – 9 mandate.[169]

La 22 martie 1998, în republică au avut loc noi alegeri democratice ale Parlamentului. Diversele formaţiuni social-politice s-au manifestat într-un spaţiu comun de tematică şi timp. Blocurile electorale s-au conturat în dependenţă de platformele electorale programate, de simpatiile şi antipatiile diferitelor categorii de populaţie. Numărul de mandate obţinute de concurenţii electorali a fost stabilit în felul următor: a) Partidul Comuniştilor din Republica Moldova – 40 mandate, b) Blocul Electoral "Convenţia Democratică din Moldova" – 26 mandate; c) Blocul Electoral "Pentru o Moldovă Democratică şi Prosperă" – 24 mandate; d) Partidul Forţelor Democratice – 11 mandate.[170]

În anul 2001 cetăţenii Republicii Moldova au fost încadraţi într-o nouă campanie electorală. Preşedintele ţării a decretat dizolvarea Par-

---

[168] *Tămaş S. Dicţionar politic. Instituţiile democraţiei şi cultura civică. Ediţia a II-a, revăzută şi adăugată. – Bucureşti, 1996, p.21.*

[169] *Moşneaga V., Rusnac Gh. Republica Moldova: Alegerile parlamentare (1994) şi geografia politică a electoratului. – Chişinău, 1997, pp.6-7.*

[170] *Electorala '98. Documente şi cifre. Ediţie a Comisiei Electorale Centrale. – Chişinău, 1998, p.76.*

lamentului de legislatura a XIV-a, fixând pentru 25 februarie 2001 alegeri parlamentare anticipate.

Potrivit rezultatelor definitive ale Comisiei Electorale Centrale, 50,07% din alegători şi-au dat voturile pentru Partidul Comuniştilor din Republica Moldova (71 mandate), 13,36% au optat pentru Blocul Electoral "Alianța Braghiş" (19 mandate), iar 8,2% au susținut Partidul Popular Creştin-Democrat (11 mandate). Restul alegătorilor (28,55%) au votat pentru 14 formațiuni şi 10 candidați independenți care nu au acumulat suficiente voturi pentru a trece pragul de 6%.[171]

De menționat că consecințele tergiversării reglementării diferendului transnistrean afectează nu numai independența statală, ci şi tranziția, deoarece în cazul în care nu este asigurată suveranitatea țării ea nu poate fi realizată. Democrația este o formă de guvernare a unui stat modern, deci nici o democrație nu poate fi viabilă şi lucrativă dacă nu există însuşi statul. Atribuțiile de bază ale statului modern sunt în opinia lui Charles Tilly, formulate de capacitatea statului de a controla populația în teritoriu: "O organizație care controlează populația ce ocupă un anumit teritoriu este stat în măsura în care1) acesta se deosebeşte de alte organizații care operează pe acelaşi teritoriu; 2) este autonom şi 3) unitățile sale sunt formal coordonate".[172]

Astfel, dacă o organizație cu asemenea atribuții de statalitate nu există într-un teritoriu definit, guvernul, chiar dacă este ales în mod democratic, nu este în stare să-şi exercite monopolul asupra utilizării forței, nu este capabil să perceapă taxele şi să ofere servicii publice şi nu poate să asigure funcționarea sistemului juridic. Iar fără aceste capacități nu există o guvernare deplină democratică.

Problema integrității, cu care se confruntă astăzi Republica Moldova, reduce şansa democratizării şi pe teritoriul controlat de autoritățile constituționale, deoarece guvernul ales democratic este, de altfel, supus tentației de a impune anumite restricții exercitării dreptului de opinie sau a drepturilor mass-media independente, invocând motive ce țin de desfăşurarea negocierilor cu regimul separatist. Şi încă ceva. Instabilitatea politică creează un mediu nefavorabil investițiilor străine, fapt care prejudiciază dezvoltarea economiei, aflată în raport direct cu cea a democrației. Faptul că secesionismul militant devine problema fundamentală

[171] *"Moldova Suverană", 2001, 6 martie.*

[172] *Tilly Ch. Reflections on the History of European Statemaking. // Tilly Ch. (ed.) The Formation of National States in Western Europe. / Princeton University Press. - Princeton, 1975, p.70.*

pentru existența statului demonstrează modul în care politica externă influențează procesul de tranziție democratică din Republica Moldova.[173]

Cu toate că istoria Republicii Moldova ca entitate independentă pe harta politică a lumii este foarte scurtă, putem constata că țara noastră reprezintă poate unicul exemplu de trecere prin trei tipuri de regim de guvernământ în decurs de numai zece ani. La momentul obținerii independenței republicii, când în vigoare era Constituția adoptată în 1978 cu unele amendamente la ea, Republica Moldova era un stat cu un regim prezidențial (3 septembrie 1990 – 28 iulie 1994). Șeful Statului avea deci cele mai largi prerogative în stat. După adoptarea Constituției în 1994, Republica Moldova devine stat semiprezidențial-semiparlamentar (29 iulie 1994 – 4 iulie 2000). Acest regim a fost considerat mai firesc pentru realitățile actuale ale țării noastre, dar şi mai în concordanță cu aspirațiile europene ale Republicii Moldova.[174] La 5 iulie 2000 Parlamentul a adoptat Legea cu privire la modificarea şi completarea Constituției Republicii Moldova.[175] Articolul 78, alin.1, consemnează: "Preşedintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret". Astfel, a fost stabilit, de fapt, un sistem de guvernare parlamentar. Republica Moldova devine unica țară din Estul şi Sud-Estul Europei ce are un regim parlamentar de guvernare.

Desigur, regimul parlamentar are un aspect mai democratic, oferind o mai mare pondere instituției privat alese direct de popor, punând pe umerii "aleşilor poporului" mai multe responsabilități politice. Totodată, un regim parlamentar exclude, practic, posibilitatea instaurării unui regim dictatorial, or pentru asta ar fi nevoie de o fracțiune parlamentară cvasimajoritară, care ar domina net Legislativul. Republica Moldova este un stat cu un regim parlamentar, Legislativului revenindu-i atât misiunea de a forma Guvernul, cât şi de a alege Preşedintele republicii. Din acest moment rolul Parlamentului a crescut mult, ca şi responsabilitatea cetățenilor pentru actul alegerilor parlamentare.

---

[173] *Fruntaş I. Influența internațională asupra procesului de democratizare în Republica Moldova. // Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității şi colaborării regionale. - Chişinău, 1998, p.187.*

[174] *Cernencu M., Ciurea C., Negru E., Serebrian O. Alegerile într-o societate democratică. - Chişinău, 2001, p.37.*

[175] *Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 28 iulie 2000. - Nr. 88-90, pp.3-5.*

REGULA CONSENSULUI ÎN PRACTICA POLITICII EXTERNE A REPUBLICII MOLDOVA

Tudor SPINEI
Republica Moldova, Chisinau
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relatii Internationale,
Stiinte Politice si Administrative
Catedra de politologie
Doctor, conferentiar

Dacă politica externă a unui stat reprezintă totalitatea scopurilor şi mijloacelor pe care guvernele le elaborează, în relaţiile cu alte state, ca şi în definirea opţiunilor lor faţă de problemele internaţionale, diplomaţia este un instrument de aplicare şi de înfăptuire a acestei politici externe. Ea se desfăşoară, din cele mai vechi timpuri, pe plan bilateral. Diplomaţia multilaterală, ca modalitate organizată a contactelor de ordin politic, economic sau cultural, este însă mai recentă. Primele congrese internaţionale au apărut în veacul al XV-lea, dar ponderea lor a devenit semnificativă; de-abia în secolul trecut. Diplomaţia, prin intermediul reuniunilor internaţionale a luat avânt mai ales după cel dintâi război mondial. De atunci încoace, reuniunile multilaterale, guvernamentale şi neguvernamentale, au cunoscut o proliferare determinată de necesitatea examinării şi soluţionării problemelor cu care omenirea nu a încetat să fie confruntată pe multiple planuri.

În organizarea reuniunilor internaţionale cu caracter guvernamental (congrese, conferinţe, reuniuni specializate, comitete de experţi etc.) stabilirea modalităţii precise de desfăşurare a lucrurilor apare ca fiind esenţială, dacă ţinem seama de faptul că procedura – adică ansamblul regulilor după care se conduc reuniunile respective – acţionează în mod nemijlocit asupra chestiunilor de fond. Procedura are astfel de cele mai multe ori un substrat politic, iar munca unui multilateralist nu poate fi cu adevărat eficientă decât dacă el cunoaşte în profunzime regulile de procedură ale reuniunii la care participă.

Nu vom putea în cele ce urmează să abordăm ansamblul regulilor de procedură menite să asigure buna desfăşurare a reuniunilor internaţionale, ci ne vom referi numai la modalităţile concrete de adoptare a hotărârilor, întrucât aceste modalităţi reprezintă cheia a oricărei proceduri şi, ca atare a oricărei negocieri multilaterale.

Ce este votul?

Marea majoritate a reuniunilor internaționale au la baza procedurii lor adoptarea hotărîrilor prin vot. Votul este o modalitate de manifestare expresă a voinței participanților față de chestiunea care se află în discuție. Inspirat din principiul egalității suverane a statelor, votul are la baza regula fundamentală potrivit căreia fiecare stat reprezentat la reuniunea respectivă dispune de un vot, iar toate voturile au aceeaşi valoare. În mod curent, votul se exprimă prin ridicarea mâinii sau a pancartei pe care este înscris numele țării respective. Cu privire la propunerea aflată în discuție, reprezentanții statelor participante au latitudinea să voteze pentru sau contra, să se abțină sau să nu participe la vot. La Organizația Națiunilor Unite, luarea hotărârilor se face fie prin ridicarea mâinii (sau pancartei), fie printr-un sistem electronic care înregistrează votul. *Votul prin apel nominal* poate avea loc la propunerea oricărui reprezentant, reuniunea respectivă fiind obligată să adopte această procedură înscrisă în regulamentul său intern de funcționare. În acest caz, delegații se pronunță prin "da", "nu" ,"abținere" sau "neparticipare " asupra chestiunii pusă la vot, în ordinea alfabetică a numelui statelor participante.

Votul pentru apel nominal este folosit de obicei în chestiuni controversate şi în care o astfel de procedură este necesară pentru delimitarea exactă a pozițiilor, favorabile şi negative. Uneori, votul, prin apel nominal permite o deplasare a pozițiilor, delegațiile care au instrucțiuni mai puțin stricte urmând poziția unor țări alături de care o votat anterior. *Abținerea şi neparticiparea* la vot nu exprimă întotdeauna şi neapărat o poziție indiferentă a statului respectiv, şi au de cele mai multe ori o semnificație politică bine determinată. Înainte şi, mai ales, după votare, fiecare reprezentant are *dreptul de a-şi explica votul,* chiar şi dacă a avut prilejul să-ți facă cunoscută poziția în prealabil. El procedează astfel pentru a evita orice nelămurire sau echivoc asupra votului său, care a avut sau va avea loc. Alteori, explicația votului se mai foloseşte de acele delegații care, din cauza limitării în timp a discuțiilor, nu au avut posibilitatea să-şi exprime punctul de vedere în cursul dezbaterilor. Astfel de explicații exprimă adesea şi sentimentul de frustrație presimțit de cei ce au fost puşi în minoritate.

Propunerile se adoptă de regulă cu majoritatea voturilor exprimate – *majoritatea relativă.* Abținerile nu intră în calculul majorității relative obținute ci numai voturile favorabile şi cele negative. Există situații în care se cere *majoritatea absolută* a tuturor statelor perticipante la re-

uniune. În acest caz, numărul voturilor afirmate trebuie să fie superior celui al voturilor negative şi al abținerilor la un loc. În astfel de situații, abținerea de la vot are un efect similar cu votul negativ. Pentru unele probleme considerate ca fiind deosebit de importante, regulamentul de procedură poate prevedea, în locul majorității simple, *o majoritate calificată* (de două treimi sau trei pătrimi din numărul votanților). De asemenea, *votul ponderat* este un sistem folosit uneori şi se bazează pe inegalitatea părților. Potrivit acestei proceduri, unele părți participante dispun de un număr mai mare de voturi decât altele, în funcție de anumiți factori (contribuție financiară, întindere, populație etc.). Acest sistem de vot ponderent se practică în unele organizații internaționale (precum Fondul Monetar Internațional sau Banca Internațională de Reconstrucție şi Dezvoltare), dar votul bazat pe egalitatea suverană a statelor (un stat – un vot) rămâne însă procedura cea mai des folosită în practica organizațiilor şi reuniunilor internaționale.

În condițiile procedurii de vot, negocierea unei propuneri trebuie să urmărească obținerea unui sprijin cât mai larg. *Coautoratul* permite o astfel de realizare, devreme ce un proiect de rezoluție prezentat de o țară şi însuşit, în calitate de coautori, de cât mai multe alte țări participante, are toate şansele să treacă fără dificultate, în măsura în care alte voturi pozitive vin să se adauge voturilor celor care au prezentat proiectul. Coautoratul implică o muncă de culise susținută pentru punerea la punct a unui text care să poată deveni un numitor comun pentru toți semnatorii lui. Alteori, în special la reuniuni cu un număr restrâns de participanți se poate prezenta proiectul de către o singură țară, cu condiția că, odată pusă la vot, acesta să se bucure de sprijinul majorității participanților. O astfel de procedură reuşeşte adesea, deşi este mai riscantă decât prima rangul de angajament prin coautorat fiind mult mai mare decât simplă promisiune de vot favorabil.

Uneori, dacă propunerea respectivă a fost îndelung negociată şi dă satisfacție tuturor participanților, ea poate fi adoptată cu *unanimitate de voturi* şi, eventual, câteva abțineri. Tot aşa, dacă gradul de acord între participanți este foarte mare, propunerea poate fi adoptată *prin aclamații*, ceea ce înseamnă tot o acceptare unanimă.

Regula unanimității şi dreptul de veto

Dacă marea majoritate a organelor O.N.U., ca şi ale instituțiilor specializate din sistemul Națiunilor Unite, votul este singura procedură cu-

rentă de adoptare a hotărârilor, o procedură specială reglementează desfăşurarea lucrărilor Consiliului de Securitate al O.N.U.

După cum este cunoscut, acest organ cu componenţă restrânsă are, potrivit prevederilor Cartei O.N.U., răspunderea principală pentru menţinerea păcii şi securităţii internaţionale. În prezent, Consiliul este compus din 15 membri, dintre care cinci membri permanenţi (China, Franţa, Marea Britanie, Rusia şi Statele Unite ale Americei) şi zece membri nepermanenţi, care sunt aleşi pentru o durată de doi ani numărul lor reânoindu-se în fiecare an în proporţii de jumătate. Statul al cărui mandat expiră nu poate fi reales imediat. Criteriile de alegere a membrilor nepermanenţi sunt, pe de o parte, contribuţia pe care aceştia o au la menţinerea păcii şi securităţii, ca şi la înfăptuirea celorlalte scopuri ale Organizaţiilor, iar pe de altă parte, o repartiţie geografică echitabilă. Consiliul îşi exercită funcţiile permanent fără întrerupere, preşedinţia sa fiind asigurată prin rotaţie lunară de către şefii de delegaţii ai statelor sale membre, în ordinea alfabetului englez.

În conformitate cu prevederile articolului 27 al Cartei O.N.U. problemele de procedură au nevoie de 9 voturi favorabile, în timp ce cele de fond au nevoie tot de 9 voturi favorabile, dar în care trebuie să fie cuprinse în mod obligatoriu voturile favorabile ale celor cinci membri permanenţi sus amintiţi. O hotărâre de fond nu poate fi afirmată, aşa dar, fără realizarea unanimităţii de voturi favorabile din partea celor cinci membri permanenţi. Este suficient ca unul dintre ei să exprime un vot negativ adică să opună *dreptul său de veto*, pentru ca hotărârea să fie blocată şi să nu poată fi deci adoptată. Cum bariera dintre chestiunile de procedură şi cele de fond este destul de mobilă, de-a lungul existenţei Consiliului de Securitate sa manifestat tendinţa de a trata chestiuni de fond ca probleme de procedură şi invers, după cum interesele unora s-a ale altora dintre membrii consiliului îi determinau să acţioneze pentru scoaterea sau menţinerea chestiunii respective sub incidenţa dreptului de veto. Dacă un membru permanent al Consiliului se abţine de la vot, semnificaţia acestei abţineri echivalează în principiu cu un vot negativ (veto mascat); în practică, însă consiliul a dat o interpretare flexibilă articolului 27, pct. 3 din Cartă considerând că abţinerea unui membru permanent nu este de natură să blocheze adoptarea hotărârii în cauză. Dacă un stat membru al Consiliului este parte la diferendul supus dezbaterii, el trebuie, în mod obligatoriu, să se abţină de la vot, ceea ce nu împiedică adoptarea hotărârii respective. Statele membre ale O.N.U., dar care nu sunt membre al Consiliului de Securitate pot participa, fără drept de vot, la dezbaterile ce privesc în mod

deosebit interesele lor. Consiliul apreciază dacă participarea lor este sau nu justificată. Statele care sunt membre ale O.N.U. pot participa în aceleaşi condiţii la lucrările Consiliului, dar numai la discutarea unui diferend în care sunt nemijlocit implicate.

Rezultă din cele de mai sus că regula unanimităţii acţionează ca un consens numai între membrii permanenţi ai Consiliului de Securitate, adică între marile puteri, care dispun astfel de privilegiul de a putea bloca adoptarea hotărârilor de fond prin exercitarea dreptului lor de veto, privilegiu de care nu dispun membrii nepermanenţi luaţi fiecare în parte. Nesocotind în bună măsură egalitatea suverană a statelor, procedura de vot a Consiliului de Securitate rămâne tributară originilor Organizaţiei, când marele puteri, ieşite victorioase din cel de-al doilea război mondial, au înţeles să-şi rezerve privilegiul dreptului de veto, înscriindu-l în Cartă.

Nu este deci de mirare că problema revizuirii Cartei şi în special a limitării "directoratului prin veto" practicat de marile puteri s-a pus cu o insistenţă care nu a făcut decât să crească, odată cu transformările prin care a trecut Organizaţia. Conlucrării dintre marile puteri, ca o primă etapă a activităţii O.N.U., I-a urmat perioada "războiului rece" de confruntare dintre Est şi Vest (în care dreptul de veto a funcţionat din plin), apoi perioada creşterii ponderii ţărilor mici şi mijlocii, a ţărilor în curs de dezvoltare şi nealiniate, iar în prezent o pondere sporită a SUA, ca singura supraputere la scara mondială.

Nu este cazul să zăbovim aici asupra caracterului anacronic al unor prevederi ale Cartei O.N.U., şi ca atare asupra necesităţii revizuirii ei. Vom aminti, în trecut, articolele 53 şi 107, care permit acţiuni armate împotriva unor state "foste inamice" în cel de-al doilea război mondial, dar care astăzi sunt state membre ale Organizaţiei; distincţia discriminatorie care se face între ţările semnatare ale Cartei şi cele ce au aderat ulterior la ea; absenţa unor referiri la dreptul la autodeterminare a popoarelor şi menţinerea dreptului unor state de a mai dispune de colonii şi de a ţine sub tutelă teritorii şi popoarele acestora; în sfârşit, absenţa firească a problematicii globale cu care omenirea este confruntată în prezent şi care a făcut în ultima vreme obiectul unor documente programatice speciale ale Organizaţiei.

Îmbunătăţirea modului de lucru al organelor constituţionale ale O.N.U. şi în primul rând al Consiliului de Securitate a făcut în ultimele două decenii obiectul unor analize şi propuneri din partea a numeroase state membre, printre care şi Moldova, preocupate ca principiul egalităţii suverane a statelor să devină o normă efectivă a conlucrării în cadrul

forumului mondial. Ţările în curs de dezvoltare au pus un accent deosebit pe revizuirea sistemului bazat pe dreptul de veto, considerat ca o instituție anacronică. Moldova ca şi alte țări, a propus de asemenea, creşterea rolului şi prerogativelor Adunării Generale a Organizației, iar în acest context folosirea cât mai largă a consensului, ca fiind forma cea mai democratică de luare a hotărârilor.

Mai trebuie poate să amintim că, deşi Carta nu a fost revizuită, Organizația Națiunilor Unite s-a adapta în bună măsură realităților actuale ale lumii contemporane, adoptând hotărâri şi elaborând programe de acțiune menite să corijeze în mod evident caracterul depăşit al unor prevederi ale unui document internațional elaborat acum o jumătate de veac.

Consensul şi semnificația lui pentru demonstrarea relațiilor internaționale s-au impus în viața politică a comunității mondiale prin modul în care această regulă de adoptare hotărârilor a fost definită şi aplicată, între 1972 şi 1975 la Conferința pentru Securitate în Europa (CSCE).

Conferința de la Helsinki pentru securitate şi cooperare în Europa a optat de la bun început în favoarea consensului. Încă din primul document al Consultărilor multilaterale pregătitoare, care a fost documentul românesc privind regulile de procedură, consensul a fost drept "absența oricărei obiecții exprimate de un reprezentant cu privire la adoptarea hotărârilor respective". În redactarea sa ultimă, regula consensului, aşa cum a fost inclusă în prevederile de procedură ale Consultărilor şi apoi ale Conferinței, a fost definită ca "absența oricărei obiecții exprimate de un reprezentant şi prezentate de aceasta ca fiind un obstacol pentru adoptarea hotărârii în cauză". Formularea finală, mai nuanțată şi mai exactă, a permis oricărui participant la negocieri să distingă între, pe de o parte, rezerva sau declarația interpretativă (consemnate şi în scris) şi care nu sunt totuşi de natură să împiedice realizarea consensului. Conferința de la Helsinki a dat, ca atare, cea mai precisă definiție a consensului, pe care practica multor reuniuni internaționale ca şi literatura de specialitate şi-au însuşit-o ulterior.

Unanimitatea şi consensul sunt două modalități procedurale care dau expresie aceleiaşi realități, respectiv acordului tuturor participanților cu privire la propunerea aflată în discuție. Perceperea acestui acord este însă diferită, căci în timp ce unanimitatea este totalitatea voturilor afirmative înregistrate ca atare, consensul este acordul unanim care se realizează prin absența oricărei obiecții declarate din partea unui participant. Unanimitatea este deci consemnată prin numărătoarea voturilor afirmati-

ve, consensul se constată prin acordul tacit al participanților, pe care nici o obiecție nu vine să-l împiedice.

Totodată, se cuvine să relevăm faptul că aplicarea consensului la Conferința de la Helsinki a fost de la bun început exhaustivă. În pofida unor idei care circulaseră cu destulă insistență în primele zile ale Consultărilor multilaterale însărcinate să pregătească Conferința, şi anume ca problemele de fond să fie adoptate prin consens, iar cele de procedură prin vot, consensul s-a impus ca regulă unică de adoptare a hotărârilor . Este evident că o procedură mixtă, care ar fi combinat votul cu consensul, ar fi dus Conferința pe căi nedorite, de impas şi eşec, dacă ne gândim cât este de greu să distingi unele aspecte de fond de cele procedurale şi câtă substanță politică se poate ascunde adesea într-o dezbatere de procedură. Practica CSCE ca şi a multor alte reuniuni internaționale au verificat cu prisosință o asemenea aserțiune. Aşadar, până la urmă toți participanții la Consultările multilaterale pregătitoare şi-au dat seama – pentru fiecare dintre ei ca şi pentru ansamblul reuniunii – de avantajele consensului, ca regulă de adoptare a tuturor hotărârilor, de la cea mai însemnată, şi până la cea mai inofensivă aparent.

Consensul trebuie distins, pe de altă parte, de dreptul de veto de care, după cum am văzut, dispun membrii permanenți ai Consiliului de Securitate al O.N.U. Dacă regula unanimității funcționează pe aceleaşi baze de consensul, ea rămâne privilegiul marilor puteri faşă de membrii nepermanenți ai Consiliului, care nu dispun de dreptul de veto. Aplicarea regulii unanimității, devenită consens la CSCE a însemnat eliminarea oricărei discriminări, de vreme ce fiecare stat participant, fie el mare sau mic, a dispus exact de aceleaşi drepturi.

Cine a urmărit mai îndeaproape lucrările Conferinței de la Helsinki, ca şi ale reuniunilor ce I-au urmat, a putut observa că regula consensului a conferit în mod incontestabil un spirit nou, democratic, întregului flux al negocierilor. Consensul a dat expresie egalității în drepturi a statelor participante, manifestării lor independente, a constituit un mijloc esențial de promovare a intereselor legitime ale fiecărei țări participante: a fost totodată o metodă de negociere care a dat hotărârilor o trăinicie superioară celor adoptate prin vot; a stimulat în sfârşit căutarea, cu bună credință şi în spiritul respectului reciproc, a soluțiilor de compromis general-acceptabile.

Desigur, regula consensului nu a fost şi nu este lipsită de pericole şi greutăți. Pericole mai întâi din partea acelor care, acceptând cu greu spiritul democratic al acestei proceduri, au căutat s-o nesocotească, ori de

câte ori interesele lor îi determinau să nu mai respecte "regula jocului". De-a lungul procesului CSCE, am putut asista la astfel de încercări de viciere s-au de eludare a consensului. Aşa, de pildă, la sfârşitul Consultărilor multe laterale pregătitoare (în iunie 1973), ca şi la sfârşitul Reuniunii de evaluare de la Madrid (1980-1983), s-a încercat să se obțină un "consens în 34" prin nesocotirea pozițiilor şi drepturilor legitime ale celui deal 35-lea stat participant, respectiv ale Maltiei. Astfel de tentative nu au reuşit însă regula consensului fiind până la urmă respectată şi aplicată. O gravă derogare de la această normă fundamentală de procedură s-a produs mult mai târziu, în cadrul "procesului CSCE", când pentru motive mai mult sau mai puțin întemeiate Republica Federală Iugoslavia a fost suspendată *sine die* de la activitățile CSCE. Hotărârea a fost luată prin nesocotire dreptului legitim al acesteia de a participa la realizarea consensului sau de a-l bloca.

Greutăți sau ivit, de asemenea, în legătură cu utilizarea consensului ori de câte ori unii participanți au folosit consensul ca un drept de veto. Neavând propuneri efective de promovat, ei s-au aflat în situația confortabilă de a putea bloca propunerile altor parteneri, fără ca aceştia să le poată aduce un prejudiciu asemănător. Sau, alteori, propunându-şi obiective prea îndrăznețe, nerealizabile, alți participanți au practicat, prin blocarea sistematică a consensului, un obstrucționizm care a trebuit să fie dezamorsat cu greu pentru ase putea reintra în echilibru normal al procedurii de consens. Blocarea consensului care nu este urmată de o negociere riscă prin urmare să devină un veto. Refuzul de a negocia (în afară de cazuri – limită cu totul excepționale) este străin spiritului consensului, care rămâne în esență o metodă de negociere şi de compromis în înțelesul bun al cuvântului. Consensul s-a înscris ca atare în practica internațională ca un instrument al voinței de cooperare a statelor el postulează o negociere diplomatică menită să ducă la apropiere pozițiilor şi la realizarea unui acord final. Este sensul major pe care la căpătat Actul final al CSCE, ca document substanțial şi echilibrat în sumând ansamblul opțiunilor promovate de statele participante.

Desigur, negociere pe bază de consens poate apărea multora drept incomodă şi complicată. Dar este ceea ce s-a inventat mai bine până acum pe plan multe lateral în materie de procedură democratică şi de creştere a capacității fiecărei țări în speciala țărilor mici şi mijlocii – de aşi apăra şi promova interesele legitime. Despre aceste avantaje, ce depăşesc cu mult dificultățile unui astfel de exercițiu tot mai multe țări ale

lumii dacă nu ansamblul comunităţii mondiale, par să fie astăzi tot mai conştiente.

SPECIFICUL COMPORTAMENTUL ABSENTEIST AL ELECTORATULUI REPUBLICII MOLDOVA

Ruslan TANASĂ
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relaţii Internaţionale,
Ştiinţe Politice şi Administrative
Catedra de politologie
magistru, lector

Absentiştii reprezintă o categorie distinctă a corpului electoral. Acest fenomen, apărut odată cu votul universal, este prezent, într-o măsură mai mică sau mai mare, în toate statele lumii în care au loc alegeri. În practica mondială numărul persoanelor ce nu participă la scrutin poate varia de la 2-3% pînă la 50-60% şi depinde, la nivel interstatal, de cultura politică, specificul dezvoltării social-politice şi cadrul juridic.

În Republica Moldova numărul persoanelor ce se abţin de la vot este destul de impunător (Diagrama 1) şi, începînd ca alegerile prezidenţiale din 1991, se află într-o continuă creştere.

Determinat de diverşi factori (tipul şi timpul alegerilor, fluxul comunicaţional, cultura politică etc.[176]), comportamentul absenteist al cetăţenilor Republicii Moldova este caracterizat atît de factori şi mecanisme proprii vieţii politice tuturor statelor, cît şi de momente specifice doar pentru Moldova.

Absenteiştii, indiferentm de cetăţenie, sunt de două tipuri: 1) tehnici – cuprinde acele persoane care mai mult sau mai puţin ar dori să participe la scrutin însă din motive obiective (boală, incapacitate fizică, deplasare etc.) n-au fost în stare să facă aceasta; 2) psihologici – comportamentul electoral al acestor cetăţeni este determinat de atitudini şi opinii sau de inexistenţa lor.

---

[176] *Vezi Moşneaga V., Rusnac Gh., Tanasă R. Activismul electoratului Republicii Moldova (analiza politologică) din prezenta culegere.*

În paralele cu cauzele normale ale absenteismului tehnic, în Republica Moldova există şi una structurală – o categorie importantă a acestor absenteişti o reprezintă migranţii de muncă. Aceasta este una din trăsăturile specifice ale evoluţiei electorale ale Moldovei.

Pînă la moment cercetătorii nu au ajuns la o părere comună privitor la numărul persoanelor antrenate în procesele migraţionale. Statisticile oficiale operează cu un număr infim de mic: în 1998 – 12 763,[177] în 2001 – 12 477.[178] Cele neoficiale vehiculează cu cifre de sute de mii. Unul din principalii specialişti din Moldova în domeniu V.Moşneaga consideră că numărul actual (anul 2000) al migranţilor de muncă constituie nu mai puţin de 450-500 mii persoane.[179]

Este dificil de a estima, pe perioada 1990–2001, dinamica mai mult sau mai puţin precisă a numărului de persoane antrenate în procesele migraţionale şi, din această perspectivă, a corelaţiei dintre acest fenomen şi absenteismul alegătorilor.[180] Cert este faptul că în prima jumătate a deceniului trecut "procesele migraţiei de muncă nu au devenit fenomen social de masă pentru Moldova".[181] Abia începînd cu anii 1994–1995 are loc exodul masiv al cetăţenilor Republicii Moldova la lucru peste hotare. Pe tot parcursul perioadei respective (1994–2000) aflată într-o permanentă creştere ea, în concepţia lui V.Moşneaga "a atins limitele sale maximale (în 2000 – R.T.) şi tendinţa principală nu va fi creşterea numărului migranţilor de muncă, ci schimbarea generaţiilor în cadrul său".[182] În aşa mod numărul maxim de cetăţeni ai Republicii Moldova antrenaţi în pro-

---

177 *Мошняга В. Трудовая миграция в Республике Молдова: основные тенденции и обьемы // Moldova, România, Ucraina: integrarea europeană şi migraţiunea forţei de muncă. / CAPTES. – Chişinău, 2000, p.114.*

178 *"Jurnalul Naţional", 2001, 23 ianuarie.*

179 *Мошняга В. Трудовая миграция в Республике Молдова: основные тенденции и обьемы. // idem., p.116.*

180 *Doar începînd cu 1998 procesele migraţionale intră în atenţia oamenilor de ştiinţă şi a mass-mediei (vezi Мошняга В. Отражение миграции в прессе Республики Молдова: состояние и специфика подходов. // Mass-media în societăţile în tranziţie: realităţi şi perspective. / CAPTES. – Chişinău, 2001).*

181 *Мошняга В., Коман А., Руснак Г. Трудовая миграция населения Республики Молдова: состояние и специфика регулирования. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. / CAPTES. – Chişinău, 2001, p.137.*

182 *Мошняга В. Трудовая миграция в Республике Молдова: основные тенденции и обьемы. // idem, p.126.*

cesele migraționale a coincis cu alegerile locale din 1999 şi cele parlamentare din 2001.

Deci se intrevede o corelație clară între procesele migratoare şi absenteism. Ca şi numărul migranților de muncă, absenteiştii, în intervalul 1994–2001 s-a aflat într-o continuă creştere, iar cel mai mare absenteism, cel de la alegerile parlamentare din 2001, coinciide cu cota maximală a proceselor de migrație.

În această ordine de idei un conținut, cu totul deosebit de cel din statele liberal-democrate şi unele state ex-socialiste, îl are factorul timpului votării.[183] Conform cercetărilor lui V.Moşneaga există 3 perioade cînd exodul din Moldova este cel mai intens – februarie, mai şi august.[184]

În aceeaşi ordine de idei specialiştii Băncii Mondiale susțin, "vara, în timpul lucrărilor agricole şi realizării produselor agricole, numărul migranților practic se dublează, atingînd cifra de 300-400 mii pe an."[185] Parțial, acestor caracteristici ai migrației se datorează şi prezența mică a cetățenilor la urnele de vot la alegerile locale, care au loc în aprilie – mai.

Totodată, fenomenul migrației condiționează, concomitent cu cauzle tehnice, şi premisele apariției şi manifestării absenteismului psihologic – chiar şi în cazul în care migranții de muncă în perioada alegerilor se aflǎ pe teritoriul Republicii Moldova ei sunt rupți de realitatea autohtonă, dezorientarea sa nu le permite multor dintre ei participarea la alegeri.[186]

Pentru contracararea absenteismului tehnic, legislația Republicii Moldova prevede, pe lîngă votarea la secția de votare ordinară, şi modalități specifice de exercitare a dreptului de vot:

1) votarea la domiciliu. În conformitate cu art. 54 (4) al Codului electoral alegătorul, la rugămintea orală sau scrisă a acestuia, adresată biroului electoral, poate vota la locul aflării sale, depunînd buletinul de

---

[183] *Vezi: Moşneaga V., Rusnac Gh., Tanasă R. Activismul electoratului Republicii Moldova (analiza politologică).*

[184] *Мошняга В. Чемодан, вокзал … и далее везде. // Население молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. / Молд.ГУ. – Кишинэу, 2001, p.125.*

[185] *Мошняга В. Трудовая миграция в Республике Молдова: основные тенденции и обьемы. // idem, p.115-116.*

[186] *Vezi: Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. / USM. – Chişinău, 2001, p.35.*

vot într-o urnă mobilă. În acelaşi timp, din diverse cauze tehnice sau subiective, această modalitate, uneori, poate să nu fie eficientă.[187]

2) votarea în instituția unde se află cetățeanul (spital, sanatoriu, azil pentru bătrîni etc.). Cu toate că art. 29 (3) al Codului electoral prevede această posibilitate,[188] proasta organizare a alegerilor şi iresponsabilitatea unor persoane, poate duce la neutilizarea acestei posibilități şi, ca consecință, neparticiparea unor cetățeni la scrutin.[189]

3) exercitarea dreptului de vot la altă secție de votare. Conform art. 39 (7) al Codului electoral, alegătorlui în cazul cînd îşi schimbă domiciliul între data întocmirii listelor electorale şi cea a alegerilor, i se poate acorda, la cererea sa, un certificat pentru drept de vot în altă secție de votare. Aceşti alegători sunt introduşi în listele suplimentare. Însă legislația moldovenească nu prevede posibilitatea acordării acestui certificat în cazul în care cetățenii pleacă în deplasare etc. în alte localități ai țării sau expedierea acestuia prin poştă în cazul în care persoana locuieşte nu în conformitate cu viza de reşedință. De la această regulă fac excepție doar studenții care la alegeri doresc să voteze în localitatea sa natală şi nu acolo unde îşi fac studiile.

La alegerile parlamentare din 1994 în legătură cu introducerea unor reglementări noi în domeniul actelor de identitate, Comisia Electorală Centrală permite cetățenilor Republicii Moldova ce nu au viză de reşedință să voteze în oice secție de votare, aplicînduli-se în paşaport ştampila "Votat 1994".[190]

4) votarea în ambasade. Conform art. 29 (5) pentru alegerile parlamentare, prezidențiale (pînă în anul 2000) şi referendumurile republicane în misiunile diplomatice ale Republicii Moldova se organizează secții de votare pentru lucrătorii diplomatici, membrii familiilor acestora şi cetățenii Moldovei aflați în aceste state îndiferent de numărul acestora din urmă. În plan administrativ-electoral ele fac parte din circuscripția electorală Chişinău.

---

[187] *«Кишиневские новости», 1995, 6 мая.*

[188] *Articolul în cauză stipulează că "pot fi create secții de votare" nu că trebuie create.*

[189] *«Кишиневские новости», 1995, 29 апреля, 6 мая.*

[190] *Hotărîrea Comisiei Electorale Centrale privind modalitățile de votare a cetățenilor Republicii Moldova fără viză de reşedință // Cernencu M., Rusnac G., Galben A., Solomon C. Republica Moldova: istoria politică (1989 – 2000). Documente şi materiale. Volumul II. / USM. – Chişinău, 2000, p.201.*

În pofida faptului că mulți cetățeni se află peste hotare, numărul persoanelor ce au votat în ambasade este extrem de mic (Diagrama 2). Principala cauză a acestui comportament constă în faptul că majoritatea cetățenilor se află ilegal peste hotare.[191] Dar are importanță şi vacumul informațional şi, nu în ultimă instanță, nepăsarea pentru situația din țară. Cele mai multe voturi sunt exprimate în misiunile diplomatice ale Republicii Moldova din România (tineretul studios şi nu doar)[192]. Pe locul doi se plasează, dar cu odiferență foarte mare de precedenta, Federația Rusiă,[193] pentru celelalte state cifra votanților se apropie de cea a lucrătorilor ambasadelor şi consulatelor.

Spre deosebire de modalitățile speciale de votare utilizate în statele liberal-democratice (îndeosebi votarea prin poştă şi prin procură), cele folosite în Republica Moldova sunt mai puțin efeiciente. În cazul alegerilor locale cetățenii aflați în deplasări, vizite în alte localități sunt practic lipsiți de dreptul de a participa la alegeri.[194] Aceasta se referă şi la persoanele aflate peste hotarele țării, care pentru a-şi exercita dreptul, în cazul cînd se află legal peste hotare şi doresc să voteze, luînd în considerație numărul mic de misiuni diplomatice ale Republicii Moldova, ar trebui să parcurgă mari distanțe.[195] Cu toate acestea este destul de periculos pentru

---

[191] *Cu toate că CEC-ul admite şi participarea la alegeri prin exprimarea votului la secțiile de votare constituite în ambasadele Moldovei cetățenilor "aflați neoficial peste hotare" (Jurnalul Național, 23 ianuarie, 2001, p. 2) există totuşi teama de a fi depistat de autoritățile locale şi deportat.*

[192] *În România, cel puțin la alegerile parlamentare din 1998, au fost constituite pe lîngă secția de votare din ambasada din capitală şi trei puncte mobile de votare ce au funcționat în Iaşi, Timişoara şi Cluj-Napoca ("Flux", 1998, 19 martie).*

[193] *Voturile exprimate în Românía şi Rusia constituie, practic la toate alegerile, circa 2/3 din totalul acestei categorii de sufragii (în 1994 – 1869, 1998 – 2 686, 2001 – 2 785 etc).*

[194] *Strict vorbind, la alegerile în Sovietul Suprem al RSSM din 25 februarie 1990 cetățenii care vor fi absenți în ziua alegerilor din localitatea unde domiciliau aveau dreptul să transmită, anterior zilei alegerilor, comisiei electorale de sector, într-un plic sigilat, decizia sa cu privire la candidații pentru alegerile de deputați (Art. 30 al Legii nr. 3618-XI a Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti cu privire la alegerile de deputați ai poporului ai RSS Moldoveneşti din 23 noiembrie 1989. // Veştile Sovietului Suprem şi ale Guvernului RSS Moldoveneşti, 1989, nr.11, p.913).*

[195] *Ca exemplu cetățenii Republicii Moldova aflați la muncă în Portugalia pentru a-şi exercita dreptul de vot ar trebui să meargă la Paris, Strasburg sau Geneva. În această țară legal se află mai mult de 6,5 mii de moldoveni (Мош-*

Moldova de a utiliza votarea prin poştă.[196] Tradițiile democratice în formare, mecanismele electorale necristalizate pot deschide calea falsificării alegerilor.

În cadrul absenteiştilor psihologici deosebim două tipuri de alegători: 1) pasivi şi 2) activi. Primii nu participă deoarece nu ştiu pentru cine să voteze, apatia, neinteresul manifestat față de viața publică şi politică etc. A doua categorie o constituie persoanele pentru care neparticiparea la alegeri este un mod de a-şi expune protestul față de sistem, putere etc., deci este totuşi o acțiune.

Conform sondajelor de opinie (Tabelul 1), pentru majoritatea absolută a cetățenilor Republicii Moldova neparticiparea la alegeri are un caracter activ, acest motiv l-au declarat, în 1998, 71,6% din cei cu intenția de a nu participa la scrutin. La majoritatea dintre ei, cei ce consideră că votul său nu contribuie cu nimic la determinarea guvernanților etc., motivarea are un caracter promt rațional. Absenteiştii pasivi constituiau respectiv 28,5% din totalul persoanelor cu intenții absenteiste.

Totodată este interesant de observat schimbarea produsă în aceste motivații de către campania electorală. Cu excepția cauzei inexistenței unui candidat destoinic toate celelalte se diminuiază considerabil pe parcursul campaniei electorale.[197] Aceasta denotă eficiența, la aceste puncte, a potențialului mobilizator al campaniei electorale. În acelaşi timp perceperea unei informații mai ample despre formațiunile politice din Republica Moldova crează un efect de respingere, mai ales, în concepția noastră, din cauza criticii şi defăimării reciproce acerbe.

În opinia publică a Republicii Moldova neparticiparea la alegeri poartă, la fel, un caracter activ, drept consecință a ineficienții puterii şi incapacitații ei de a ameliora situația din țară (Tabelul 2). Următoarea cauză a comportamentului absenteist, după importanță, o constituie acele persoane ce consideră că alegerile sunt o pură ficțiune şi că votul său nu va putea cu nimic influiența soarta sa şi a țării. Motivul falsificării alegerilor este la fel destul de răspîndit ceea ce denotă o încredere joasă, a unei părți ai populației, în actualul sistem politic şi în democrația moldovenească. Insatisfacerea față de modul de alegere, în opinia cetățenilor, nu este o

---

няга В. Молдавские гастарбайтеры в Западной Европе: состояние и проблемы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. / CAPTES. – Chişinău, 2001, p.125).

[196] *Conform Codului electoral în Republica Moldova este permisă expedierea buletinelor de vot prin poţta diplomatică (Art. 29 (13) al Codului electoral).*

[197] *Intervalul dintre sondaje constituie circa 2 săptămîni.*

cauză semnificativă, cu toate că majoritatea populației este împotriva sistemului proporțional pe liste de partid. Motivul antipatiei față de toți concurenții electorali, în opinia populație este mai puțin important decît în realitate. Acesata se explică prin faptul că totuşi partidele politice / candidații sunt priviți de majoritatea populației ca subiecți ai politicii ce sunt necesari vieții politice moldoveneşti, ce îşi exercită funcțiile sale. Este necesar de remarcat şi ponderea semni ficativă a motivului lipsei informației suficiente în comportamentul absenteist. Prin aceasta se opune informarea, comunicarea politică cu propaganda electorală şi accentul pus în campaniile electorale, în mod incorect, pe ultima.

Dinamica motivelor comportamentului absenteist este destul de elocvent. Astfel creşte constant numărul celor ce au pierdut încrederea în politică, celor care consideră că votul lor nu contează. Ponderea celor care nu au informație suficientă rămîne destul de constant, ca şi celor cărora nu le place nici un concurent electoral.[198]

Aceste motive pot avea atît un caracter rațional – lipsa de informație suficientă, ineficiența votului, neacceptarea modului de scrutin, cît şi un caracter emotiv – nemulțumirea provocată de situația din țară, oboseala de politică etc.

Carcteristicile socio-demografice, ca şi în cazul deciziei de vot, se manifestă, cu o excepție, destul de redus în determinarea comportamentului absenteist. De regulă tineretul,[199] femeile, alolingvii sunt mai puțin activ. În acest context, în determinarea comportamentului electoral, cel mai pronunțat se manifestă factorul domiciliului (rural / urban).

La alegerile parlamentare din 27 februarie 1994 orăşenii nu s-au prezentat la urnele de vot în proporție de 29,53%, în comparație cu locuitorii rurali la care acest indiciu constituie 19,94%.[200] La alegerile parlamentare din 2001 situația este identică – pentru locuitorii de la oraşe ab-

---

[198] *De remarcat că datele trebuie tratate luînd în considerație specificul alegerilor din acel an: primul se referă la alegerile locale, cel de-al doilea la cele prezidențiale şi ultimul la alegerile parlamentare. Ca exemplu numărul ridicat al celor ce au declarat că neparticiparea la alegeri a fost ca consecință a faptului că nu le place nici un comcurent electoral în 1996 a fost condiționat de faptul că în turul doi au concurat doar doi candidați etc.*

[199] *Булова М. Электоральное поведение молодежи в политическом пространстве Республики Молдова. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. / CAPTES. – Chişinău, 2001.*

[200] *Datele au fost calculate în baza Moşneaga V., Rusnac G. Republica Moldova: alegerile parlamentare (1994) şi geografia politică a electoratului. / USM. – Chişinău, 1997, p.39.*

senteismul constituie 40,34%, iar pentru cei de la sate 26,63%.[201] În cadrul diferitor tipuri de localități urbane la fel există o deosebire. Ca exemplu, la alegerile din 1994, în centrele administrative de subordonare republicană activismul este de 32,31%, iar fără municipii această cifră coboară pînă la 16,26%, iar în centrele de subordonare raională coeficientul este de 23,20%.[202] În aşa mod, absenteismul cel mai ridicat se manifestă în municipii, însă cel mai pronunțat se manifestă în cadrul binomului capitală – restul republicii. Acest fenomen nu este caracteristic doar Republicii Moldova, el se manifestă, uneori cu o intensitate şi mai pronunțată, atît în statele liberal-democratice, cît şi ex-socialiste.

Considerăm că cauza principală se ascunde în însuşi stilul de viață urban. Aici se rup relațiile tradiționale existente în comunitatea rurală, "în condițiile mediului urban, scrie S.Matias, relațiile între oameni poartă, în linii generale, un caracter funcțional."[203] Orăşenii sunt social mai pasivi, mai închişi în sine (lipsa de spațiu). Aceasta duce practic la diminuarea rolului conformismului, a acțiunii normelor şi obiceiurilor ca factor ce influențează participarea la alegeri.

În cazul Chişinăului, aceşti factori sunt accentuați de statutul deosebit al capitalei față de celelalte oraşe, cea ce şi condiționează şi cel mai ridicat absenteism din Rebublica Moldova (Diagrama 3). Pentru locuitorii Chişinăului, prin "apropierea" sa de instituțiile centrale ale statului, puterea se depreciază, nu mai are un caracter sacral ca în cazul populației rurale. După cum menționează T.Danii şi A.Timuş, analizînd rezultatele unui sondaj sociologic, " respondenții de la sate, de regulă, comparativ cu cei de la oraşe, mai înalt apreciază activitatea organelor de stat şi a instituțiilor centrale".[204] Plus la aceasta, după cum menționa cercetătorul american S.P.Huntington cu referire directă la societățile în transformare, capitala este un focar al oporzției față de regim,[205] ea se concretizează atît în

---

[201] *Electorala 2001. Documente şi cifre cu privire la alegerile Parlamentului Republicii Moldova. Ediție a Comisiei Electorale Centrale. / Centrul republican de informatică. – Chişinău, 2001, p.146.*

[202] *Datele au fost calculate în baza Moşneaga V., Rusnac G., op.cit., p.42.*

[203] *Матяш С. Человек в городе: социологические очерки. /Политиздат Украины . – Киев, 1990, p.273.*

[204] *Danii T., Timuş A. Timp şi oameni. Problemele actuale ale vieții sociale a populației din Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea V. / USM. – Chişinău, 1994, p.81.*

[205] *Vezi: Huntington S.P. Ordinea politică a societăților în schimbare. / Polirom. – Iaşi, 1999.*

votarera formaţiunilor de opoziţie, cît şi în neparticiparea la alegeri ca exprimare a protestului.

Aceşti factori influienţează nu doar locuitorii capitalei dar are impact şi asupra cetăţenilor din suburbiile municipiului Chişinău şi din localităţile apropiate. Ca de exemplu în judeţul Chişinău (2001) participarea este cu circa 1% mai mică ca în media pe republică. În raionul Străşeni, Orhei etc la alegerile din 1994, 1996, 1998 se observă acelaşi lucru. Cauza se ascunde în migraţia de muncă din localităţile mai mult sau mai puţin apropiate spre capitală şi, nu mai puţin important, angajării unui număr mare din persoanele cu domiciliul în aceste localităţi la lucru în capitală (ziua în Chişinău, seara acasă).

Aşadar, comportamentul absenteist al electoratului Republicii Moldova este caracterizat nu de pasivitate şi indiferenţă, ci de meanifestarea protestului faţă de situaţia catastrofală din ţară. În acelaşi timp impact deosebit de negativ il au procesele migraţiei de muncă, dar şi legislaţia imperfectă, ce, ce nu se află, cu toate că din motive mai mult sau mai puţin obiective, în concordanţă cu mobilitatea sporită a populaţiei Moldovei, şi nu facilitează, în dese cazuri, exercitarea dreptul la vot.

ИДЕНТИЧНОСТЬ МОЛДАВАН РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ.

Алексей ТУЛБУРЕ
Республика Молдова, Кишинев
Высшая антропологическая школа
преподаватель, МА

События конца 80-х – начала 90-х годов в Европе и мире, которые ознаменовали окончание холодной войны и противостояния двух полюсов силы: США и Советского Союза, образовали в истории новые государства и нации. На обломках советской империи появились страны, ряд из которых впервые в XX веке обрели независимость и возможность самостоятельно строить собственную государственность. Молдова – одна из таких стран.

Как и все страны Центральной и Восточной Европы, освободившиеся от коммунистического ига, Республика Молдова после обретения независимости столкнулась с множеством проблем: политических, экономических, социальных. Демократизация общества, переход к рыночной экономике, реформа управления, оптимизация системы социального обеспечения, создание новых институтов власти и гражданского общества – это те задачи, которые приходилось решать Республике Молдова с самого начала своего независимого развития. Однако, не только методы и темпы реформ отличали нашу страну от своих соседей, но и существование еще одной, очень специфической проблемы - проблемы национальной идентичности населения Республики Молдова. Как это ни странно, но нам предстояло ответить на один очень простой для других, но сложный для нас вопрос: кто мы, жители этой нового независимого государства? Что у всех у нас общего, кроме прошлого? Что нас объединяет сегодня, и какие идеи мы разделяем?

Одним из главных мобилизующих общество факторов в начале 90-х гг. стала идея национального возрождения. В Молдове тогда мало кто толком понимал, что это такое и с чего надо начинать. Что не вызывало колебаний и сомнений у новой политической элиты – это возрождение молдавского (румынского) языка и придание ему статуса государственного.

Борьба за язык, которая началась еще до провозглашения независимости, для большинства населения страны стала символом упомянутого национального возрождения Молдовы. Это борьба, к сожалению, обладала не только огромным мобилизующим, но и дезинтеграционным потенциалом. Некоторые политически активные представители национальных меньшинств Республики Молдовы – украинцы, русские, гагаузы, болгары и другие – оказались не готовы к радикальным изменениям в языковой политике нового государства. Провозглашение молдавского (румынского) государственным языком они воспринимали как попытку их исключения из активной общественной жизни. Несмотря на то, что в Молдове, в отличие от, скажем, прибалтийских государств, был принят очень либеральный закон о языке, в конце 80-х – начале 90-х он вызвал волну недовольства среди части населения, на нем не говорящем. Академические споры перерастали в политическое противостояние между новыми общественно-политическими формированиями и между центром и регионами. Проблема языка стала проблемой политической.

Не буду подробно описывать события 1989-1992 годов в Молдове, скажу только, что некоторые политические конфликты внутри страны, начавшиеся с принятия закона о языке, до сих пор не решены. Это в первую очередь проблема левого берега Днестра. Приднестровский конфликт, начавшийся с языковых проблем, очень быстро перерос в чисто политическое противостояние. Проблемы межэтнических отношений (большинство населения Приднестровья считают себя молдаванами – 40%, украинцами - 25%, русскими – 24%) языка, культуры перестали быть главными, на первый план вышли требования политической экономической, финансовой, оборонной самостоятельности, вплоть до полной государственно-политической независимости. Столкнулся Кишинев с сепаратизмом и на юге страны, в местах компактного проживания гагаузов. Там проблему удалось решить в 1994 году, когда гагаузам была предоставлена территориально-административная и культурная автономия.

Не только эти конфликты разделили нас тогда и продолжают разделять сегодня. Они явились крайним проявлением противоречий, раздирающих молдавское общество.

Постепенный переход нового политического руководства Молдовы в начале 90-х годов от идеи укрепления независимости страны к идее объединения Республики Молдова с Румынией, стоило ему власти. В 1994 году на смену националистам-унионистам (которые

доминировали в первые годы независимости) приходят новые политические силы, которые последовательно выступают за независимое развитие страны, за укрепление новой молдавской государственности. Массовая поддержка партий, выступающих за укрепление независимости Республики Молдова, на парламентских выборах 1994 года ясно показала, что приоритет большинства населения страны – собственная государственность. С 1994 года в Парламенте Молдовы сменяли друг друга многие партии, блоки и объединения, но с тех пор уже постоянно доминируют формирования, выступающие за независимость Республики Молдова.

Это, тем не менее, не решает автоматически проблему идентичности населения нашей страны. Государство есть, есть политические границы, но в рамках этих политических границ отсутствуют единые культурные стандарты, позволяющие твердо говорить о существовании единой нации. Несовпадение культурных и политических границ – главная проблема национального строительства, стремление к такому совпадению – его главная задача.

Как и 10 лет назад, в Республике Молдова можно наблюдать (упрощенно) три основные идентификационные ориентации: советская, румынская и молдавская. Если говорить о первой, то к ней принадлежат в основном люди старшего поколения, для которых распад Советского Союза стал личной трагедией. Эти люди так и не смогли оправится от событий конца 80-х – начал 90-х годов, не смогли найти своего места в новой жизни. Политически экспонентами просоветской ориентации в Молдове являются лидеры сепаратистского режима в Приднестровье (регион в советское время полностью зависимый от заказов военно-промышленного комплекса СССР), ортодоксальная часть Партии коммунистов, ряд левых радикальных партий и культурно-просветительских обществ. Эти люди считают себя скорее советскими, чем русскими, украинцами, молдаванами и т.д. В иерархии самоотождествлений предпочтение отдается советской идентичности. Надо отметить, что таких людей становится все меньше по причинам естественно-биологическим, но еще и потому, что постепенно приходит понимание того, что прошлое не вернуть. Их влияние на общественное мнение страны уменьшается.

Румынизм в Республике Молдова, после своего триумфа в начале 90-х годов, стабилизировался в своей популярности, но стал самой агрессивно пропагандируемой идеологией. Политически он представлен крайне правой, экстремистской организацией – Народ-

ной христианско-демократической партией (бывший Народный фронт), рядом других правых партий, общественных организаций и культурных обществ. Эти силы представлены в Парламенте, но с 1994 года постоянно находятся в меньшинстве. Национализм в Республике Молдова отличается от национализмов других стран только тем, что в отличие от других, ставит своей целью уничтожение государства, в котором зародился.

Главные идеологические постулаты экспонентов унионизма следующие: основная часть населения Республики Молдова не молдаване, а румыны; сама территория Республики Молдова - это часть Румынии, несправедливо отсеченная "от единого национального организма" русскими захватчиками в 1812 году (согласно российско-турецкого Бухарестского Договора от 16 мая 1812 г., часть Молдавского Княжества, находящегося под вассалитетом Турции – Бессарабия, отходит России) а затем в 1940 году (после ультиматума советского правительства Румыния, в составе которой находилась Бессарабия, вынуждена уступить эти территории СССР); объединение Республики Молдова и Румынии есть осуществление вековых чаяний и стремлений румынского народа к единству.

На анализе этой идентичности части населения Молдовы мы остановимся подробнее. Прорумынская пропаганда в нашей стране построена исключительно на мифах. Один из них – это "расчленение единого национального организма" в 1812 году.

"Отсечения" части территории от "единого национального организма" в 1812 году не могло произойти по причине отсутствия последнего. Валашское и Молдавское княжества в начале 19 века были патриархальными, традиционалистскими обществами, в которых не могло быть и речи о массовом существовании румынского национального самосознания. Крестьяне, а это подавляющее большинство населения двух дунайских княжеств, считали себя либо принадлежащими к своей деревне, коммуне, боярину, либо отличали себя по имущественным признакам или социальному статусу. Таким образом, ни одно из социальных сообществ, принадлежность к которым признавала основная масса населения обоих княжеств, не носила национального характера.

Среди местной аристократии - бояр – идеи румынизма и единой румынской нации (европейское влияние – дети молдавских бояр стали получать образование в Париже, Вене, Берлине, Риме) стали распространяться с 30-х годов прошлого столетия. Так называемого

среднего класса в дунайских княжествах в то время почти не было, коммерсантами и людьми свободных профессий были в основном греки, армяне, а позже евреи. Кто же был носителем идеи румынской нации? Интеллектуалы? Идеи Трансильванской Школы получили широкое распространение в дунайских княжествах после 1812 года.

Что же касается национального строительства по образу и подобию европейских наций (в первую очередь Франции - позже сдвиг в сторону германской модели), то в запрутской Молдове и в Валахии, а позже и в Румынии (в 1859 году произошло объединение двух дунайских княжеств) оно получило развитие во второй половине 19 века. Все носило печать имитации, стремления к европейскости: переход к наследственной монархии; перевод письменности на латинскую графику, одежда, архитектура, французский язык и т.д. Бессарабия (нынешняя территория Республики Молдова) находилась вне этих преобразований. Узнавая от знакомых и родственников из Румынии о происходящих там событиях (приглашение на трон протестанта Гогенцоллерна, переход на латинскую графику и т.п.), бессарабские крестьяне шли в церкви и ставили свечи за отпущение грехов запрутских родственников и соседей, в которых, как они считали, вселился дьявол. Румынию, мучительно идущую по пути модернизации, они считали царством антихриста, где все отвернулись от истиной веры. Они же, бессарабцы, продолжали свое естественное, “нормальное” существование под защитой православного царя – монарха одной с ними веры. Население Бессарабии находилось вне процессов национального строительства и модернизации, имевших место за Прутом, в Румынии.

Идеи единой румынской нации были чужды большинству населения Бессарабии, как были чужды любые национальные идеи любому человеку феодальной эпохи. Не получил румынизм особого распространения и после появления на карте Европы Великой Румынии (1918 год), в состав которой вошла и Бессарабия. Эта провинция Румынии как была, так и осталась самой отсталой территорией, с безграмотным населением (хотя, необходимо отметить, что уровень грамотности по сравнению с 1914 годом увеличился), с неразвитой инфраструктурой, с самым высоким уровнем детской смертности в Европе и т.п. Чувствуя постоянную угрозу потери Бессарабии, правительства межвоенной Румынии никоим образом не способствовали развитию Бессарабии. По уровню инвестиций Бес-

сарабия, в сравнение с другими румынскими провинциями, находилась на последнем месте. Катастрофическое положение населения этой провинции вынуждены были признавать даже активисты румынизации Бессарабии. В этих условиях румынская национальная идея в этой провинции имела мало шансов на укоренение и развитие.

Итак, до середины 20 века ни о какой национальной идее в междуречье Днестра и Прута серьезно говорить не приходится.

Парадоксальность ситуации Республики Молдова заключается в том, что модернизация на ее территории (развитие транспорта, промышленности, системы образования и т.д.) произошла в советское время. Развивая вновь присоединенные территории, советское руководство стремилось добиться полной их экономической, политической, идеологической интеграции в единый имперский организм. В Республике Молдова (Молдавской Советской Социалистической Республике), Москва на первых порах всячески стимулировала молдавское самосознание у населения этой союзной республики (продолжение опытов по созданию молдавской нации, предпринятых советскими властями в межвоенный период на левом берегу Днестра, в Молдавской Автономной Советской Социалистической Республике, как-то попытки создания искусственного молдавского языка, отличного от румынского и т.п., что должно было стать притягательным для бессарабцев, находящихся тогда в составе Румынии). Развитие собственного самосознания у молдаван должно было отдалить их от Румынии, и со временем перерасти у них в советскую идентичность, в осознание принадлежности к “единой общности – советскому народу”.

Нельзя сказать, что политика коммунистического руководства была безуспешной – в Молдове почти полностью отсутствовало диссидентское движение, а проявления оппозиционности, в том числе молдавского национализма (подпольные организации, публичные выступления и т.п.), были слабыми, эпизодическими и быстро подавлялись.

Все изменилось с ослаблением политического давления из имперского центра. Для развития национализма, национальных идей были созданы все условия: относительно развитая страна, интеллектуальная элита, способная эти идеи сформулировать, образованное население, готовое эти идеи понять и принять. И неспроста, на пер-

вом этапе независимости, главной из них стала идея отдельной молдавской нации.

Мы уже разобрались с советской и румынской идентичностями – их с определенной натяжкой можно назвать культурами маргиналов, хотя и одни, и другие иногда очень успешно действуют против государственности Республики Молдова.

Что же касается идеи единой молдавской нации, то результаты всех выборов, президентских, парламентских, местных, социологических опросов, плебисцитов (плебисцит 1994 года "Советуясь с народом" показал, что около 90% участвующих в нем (около 75% от всех, имеющих право голоса) высказались за независимость Молдовы) последних лет ясно доказывают выбор населения нашей страны в пользу молдавской государственности, суверенитета и независимости Республики Молдова. Фундаментальным подтверждением этого является самоназвание основной массы населения страны – молдаване. Этноним – программа развития социального организма, его основная духовная основа.

В последнее время в Молдове все больше укореняется концепция гражданской молдавской нации, когда принадлежность к нации определяется гражданством. Перспективы национального строительства и укрепления новой, современной молдавской нации напрямую зависят от успехов реформ в нашей стране. Желание сохранить молдавское гражданство – это желание жить в этой стране, это желание принадлежать к молдавской нации. Реальная демократия, защита прав человека, достойный уровень жизни, стремление к стабильности, европейская интеграция – вот система координат молдавской нации, чуждой ксенофобии и политики подавления "инородцев". Молдавская нация не признает терминологии социального исключения: "коренной" или "некоренной", "титульный" или "нетитульный", "исторические права" или "вековые чаяния" и т. п. Все граждане Республики Молдова на уровне национальной идентичности – молдаване. Дополнительные права имеют только лица, принадлежащие к меньшинствам. На этих принципах мы строим новую, современную, европейскую нацию, которая должна влиться в общую семью европейских демократий.

В Европе и во всем мире должны знать, что молдаване, граждане Республики Молдова, твердо намерены идти по пути демократии, что молдавская нация - это не только перспектива, но уже и реальность. Молдавская нация, как говорил Э.Ренан, это ежеднев-

ный плебисцит, и мы готовы изо дня в день достойно отвечать на вызовы эпохи. Для нас, молдаван, важна поддержка международного сообщества, которое должно знать, что здесь в Молдове дорожат независимостью и демократическими достижениями последних лет. Мы дорожим своим суверенитетом, но готовы поделиться им в рамках единой демократической, стабильной и процветающей Европы.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ СОВРЕМЕННОЙ МОЛДОВЫ («НОВЫЕ БЕДНЫЕ» - КТО ОНИ?)

Татьяна ТУРКО
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений, политических и административных наук
Кафедра политологии
Доктор, старший преподаватель

Социальная структура современного общества сложна и многообразна. Исследования последнего десятилетия показывают, что в обществе существуют слои и группы, различающиеся как социальным статусом, так и местом в социально-трансформационном процессе. Новая модель стратификации современного общества выглядит в основных чертах следующим образом:

элита;

«средний» класс – в основном, молодые квалифицированные специалисты, занятые, как правило, в частном секторе экономики;

«базовый» слой, самый многочисленный,занятый малооплачиваемым исполнительным трудом средней и низкой квалификации; его основные усилия направлены на адаптацию к изменениям, происходящим в обществе, на поиск новых путей выживания;

«низший» слой, включающий, в основном, рабочих и служащих госсектора, а также сельских жителей;

социальное «дно», главной чертой которого является изолированность от институтов общества, включенность в специфические криминальные и полукриминальные структуры.

По оценкам специалистов, «базовый» и «низший» слои общества составляют 60-70% населения.[206]

Характерной чертой этих категорий граждан являются низкие доходы, которые не дотягивают до прожиточного минимума. Говоря обыденным языком, это - люди бедные.

Что такое бедность? Каково социальное и и экономическое содержание, вкладываемое в статистические показатели бедности?

Бедность – это недопустимо низкий уровень жизни. Поэтому ее измерение обусловливает предварительное определение меры жизненного уровня. Выбор такой меры ограничен двумя показателями – доходом или потребительскими расходами. В исследованиях применяется и тот, и другой, хотя каждый из них имеет свои достоинства и недостатки. Показатель потребительских расходов ближе к понятию уровня жизни как фактической обеспеченности семьи потребительскими ресурсами. С другой стороны, этот показатель в гораздо меньшей степени подвержен искажениям, характерным для дохода, истинные размеры которого многие семьи не желают раскрывать. По данным российских социологов, каждый десятый россиянин отказывается обсуждать свои доходы.[207]

Для решения вопроса о том, какие семьи считать бедными, необходима величина критического, минимально допустимого уровня жизни. Эту роль играет бюджет прожиточного минимума – стоимость минимальной корзины потребительских товаров и услуг, необходимых для сохранения здоровья и ведения умеренно активной трудовой жизни. В Молдове прожиточный минимум составляет примерно 1000 леев на человека, а средняя заработная плата – около 400 леев.[208] Чем обширнее потребительская корзина и, соответственно, выше порог бедности, тем больше семей квалифицируются как бедные, и наоборот. Поэтому прожиточный минимум приобретает исключительное значение с точки зрения социальной политики, финансовые ресурсы для осуществления которой всегда ограничены. В силу своей природы прожиточный минимум – это показатель, величина которого зависит не только от физиологических и социальных по-

---

[206] *См.: Заславская Т.И. Социальная структура современного российского общества. - Общественные науки и современность. 1997. №2; Тихонова Н.Е. Факторы социальной стратификации в условиях перехода к рыночной экономике. - Москва, 1999, с.273-282.*

[207] *«Аргументы и факты», 2001, № 25.*

[208] *Новости «ОРТ Молдова», 2002, 15 января.*

требностей людей. В немалой степени она обусловлена конкретным соотношением политических сил в стране и поэтому в принципе неоднозначна.

Прожиточный минимум включает в себя набор продуктов питания, расходы на непродовольственные товары и услуги, налоги и обязательные платежи. Семья признается бедной, если ее среднедушевой доход меньше прожиточного минимума.

В нашем обществе существуют категории граждан, которые наиболее уязвимы с точки зрения бедности. В первую очередь, это пенсионеры. Общеизвестно, что пенсии в Молдове крайне низки и в несколько раз ниже прожиточного минимума. Например, пенсия сельских пенсионеров составляет 1/10 часть потребительской корзины.[209] Поэтому значительная часть людей пенсионного возраста продолжает работать, чтобы иметь возможность свести концы с концами.

Бедность – спутник больших семей. Семьи из 1-2 человек встречаются среди бедных семей гораздо реже, чем семьи из 4-х и более человек. Необходимо учесть, что размеры многих социальных пособий не соответствуют прожиточному минимуму населения. Социальное пособие для детей обеспечивает лишь 25-30% первостепенных нужд, а понятие минимальной заработной платы утратило какой бы то ни было смысл, помимо фискального.[210]

В бедных семьях более 60% потребительской корзины уходит на продукты питания. По данным социологических исследований, доходов семейного бюджета не хватает на самое необходимое у 41% опрошенных. Столько же довольствуются самым необходимым, 12% не бедствуют, но и дорогих обновок позволить себе не могут, 4% прикупают изредка кое-что из более дорогого. Лишь 1% ни в чем себе не отказывает.[211] Следовательно, подавляющее большинство опрошенных вынуждены экономить на одежде и обувь, предметах домашнего обихода, парикмахерских и химчистках, отдыхе (отказали себе в отпуске 76% респондентов), лечение и т.д.

Главное отличие «постсоветских бедных» от бедняков, к примеру развивающихся стран (согласно докладу Всемирного банка «Бедность и неравенство в странах Европы и Центральной Азии») состоит в том, что наши в большинстве своем хорошо образованы,

[209] *«Месаджер». // TVM, 2002, 16 января.*
[210] *«Деловая газета», 2001, 14 декабря.*
[211] *«Деловая газета», 2001, 7 декабря.*

имели до начала реформ постоянную работу и надеялись на обеспеченную старость. Вопреки распространенному мнению, основная часть бедняков – это не дети и старики, а люди от 15 до 64 лет, живущие в городах и имеющие работу. Это и есть как раз те, кто по идее должен себя содержать, и помогать незащищенным.

Поведение их тоже совершенно не типично. Они не выстраиваются в очередь за «бесплатным супом», не устраивают голодных бунтов и не проявляют никаких признаков недовольства своим положением.

По мнению западных исследователей, главная проблема наших «новых бедных» - более или менее благополучная жизнь до реформ и завышенный уровень ожиданий. Именно это мешает им выбраться из нищеты.

Существует такое понятие, как субъективное восприятие бедности, то есть причисляет человек сам себя к бедным или нет. От трети до половины живущих за официальной чертой бедности упорно причисляют себя к среднему классу. Даже мизерная зарплата по оценкам Всемирного банка, доход, ниже которого начинается абсолютная бедность, составляет 2,15 долларов (около 30 леев) в день на человека – не способны подтолкнуть их к социальной активности, заставить поменять специальность, переучиться. Потому что главным в их системе ценностей являются традиционные представления о престиже профессий и образовании, а не жесткий лозунг рыночного общества «Делай, что хочешь, или иди на дно».

Существует такой показатель, как индекс человеческого развития, по которому определяются страны, где созданы наилучшие и, соответственно, наихудшие условия для жизни. Этот показатель рассчитывает ООН с 1990 г. Он складывается из трех параметров: продолжительность жизни (по которой судят от уровне здравоохранения), уровень образования (процент людей, имеющих начальное, среднее и высшее образование) и ВВП на душу населения (по которому эксперты предлагают оценивать уровень жизни). По этому показателю в 2001 г. Молдова оказалась на 98 месте (среди 162 стран мира). Единственное, что утешает – год назад мы были на 104 месте. Из братьев по СНГ хуже положение у Узбекистана (99 место) и Таджикистана (113), причем, положение там ухудшилось по сравнению с 2000 годом.[212] Нас спасает образование - практически 100 процен-

---

[212] *«Аргументы и факты», 2001, № 36.*

тов населения грамотные. Но учитывая тот факт, что высшее образование у нас практически полностью платное, а также то, что количество детей, не посещающих школу (особенно в сельской местности) растет, будущее не вызывает оптимизма.

Размеры имущественного расслоения в нашей республике поражают воображение. 20 процентов обеспеченных граждан владеют большей половиной доходов населения (52,5%), а 20% беднейших слоев - всего 4%.[213]

Но психологи отмечают, что разница, с которой наш человек готов смириться, 5-7 раз. Больший разрыв воспринимается как несправедливость. Люди начинают думать, что богатые незаслуженно получают свои деньги. Последние данные, которые есть по Молдове, датируются 1994 годом: этот показатель составил 10,3 раза.[214] В России 10% самых состоятельных россиян в 14 раз богаче 10% самых бедных, в США. 7-8 раз, в Европе – 4.[215]

Ученые отмечают, что «постсоветский» образ мысли довольно серьезно отличается от западного. Там прощают разрыв в доходах в 10-12 раз. Кроме того, в США, по данным американских социологов, люди меньше обращают внимание на то, каким образом человек заработал свои деньги. Для нашего менталитета очень важно, чтобы человек трудился, напрягался.

За прошедшее десятилетие люди стали терпимее относиться к богатству. Ученые полагают, что в советское время пределом стали бы 3-4 раза. В то же время государство должно использовать все механизмы, чтобы сократить материальный разрыв между людьми.

Таким образом, бедность стала постоянным фактором нашей действительности. Необходимо коренное изменение существующей схемы финансирования социальной сферы, где и поныне главенствует остаточный принцип. Это, с одной стороны. А с другой, необходимо стимулировать бедные слои населения не просто адаптироваться к изменяющимся условиям, а становиться активными участниками инновационного процесса. Динамика численности и состава данной части населения может служить важным индикатором социальных результатов реформ.

---

[213] *«Аргументы и факты», 2002, № 18.*

[214] *Статистический ежегодник Республики Молдова. 1996. - Кишинэу, 1997, с.147.*

[215] *«Аргументы и факты», 2001, № 49.*

ELIBERAREA DE PĂSPUNDERE PENALĂ PENTRU PĂSTRAREA ILEGALĂ A ARMELOR DE FOC, MUNIȚIILOR SAU SUBSTANȚELOR EXPLOZIVE

Emilia VISTERNICEANU
Republica Moldova, Chişinau
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Administrare publică şi drept
Lector

Doinița - Elena OPAIȚ
Republica Moldova, Chişinau
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Drept
Catedra Drept penal şi criminologie
doctorandă

Arma de foc, munițiile şi substanțele explozive dispun de un statut de drept special în stat. Mânuirea cu ele, inclusiv procurarea lor, se permite numai cu permisiunea specială a organelor competente, iar toate celelalte căi de primire a acestor obiecte sunt ilegale.

Aliniatul 3 al art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova (Codului Penal al Republicii Moldova) a fost introdus prin Ucazul din 5 septembrie 1974 care prevede: „Persoana care a predat de bună voie arma de foc, munițiile sau substanțele explozive pe care le păstra fără autorizația corespunzătoare este absolvită de răspundere penală".

În practică, imediat a apărut întrebarea, dacă se extind prevederile acestui aliniat şi asupra cazurilor cînd persoana poartă, procură, fabrică ilegal aceste obiecte iar apoi benevol le-a predat organelor respective.

Purtarea, procurarea, fabricarea ilegală a armelor de foc, munițiilor, substanțelor explozive este neapărat legată de păstrarea lor. Din aceste considerente, noi putem afirma că prin al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova se exclude răspunderea penală pentru purtarea, procurarea, fabricarea armelor de foc, munițiilor sau

a substanțelor explozive în caz de predare benevolă a acestor obiecte la organele respective.

Aşa dar, putem spune, că predarea benevolă a armelor de foc, munițiilor sau a substanțelor explozive din orice formă a posedării lor exclude răspunderea penală în baza al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova. Această completare a fost introdusă în articolul 227 în scopul măririi eficienței luptei cu infracțiunile săvîrşite cu aplicarea armei de foc, munițiilor sau substanțelor explozive.

Această normă stimulează cetățenii la finalizarea infracțiunii de posedare ilegală a armei prin transmiterea ei organului respectiv, ştiind că nu o să fie atras la răspundere penală. Aceasta duce la lichidarea pericolului social pe care-l prezintă aceste fapte şi preîntîmpinarea comiterii cu ele a unor infracțiuni[216]. Se va considera predarea benevolă a armei de foc, a munițiilor, substanțelor explozive păstrate ilegal şi persoana va fi absolvită de răspundere penală, dacă ea predîndu-le imediat a anticipat impunerea de a le preda de către organele abilitate prin diferite metode legale[217].

Pentru aplicarea corectă a al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova este necesar de concretizat semnele predării benevole.

În primul rînd trebuie de menționat că posedarea ilegală a armelor este o infracțiune continuă. Predarea benevolă presupune ca persoana pînă la acest moment posedă ilegal arma şi acțiunile sale întruneau elementele infracțiunii din art. 227 şi dacă persoana nu predă benevol această armă va fi supusă răspunderii penale pentru fapta sa.

Un alt moment este că, pentru ca să fie considerată predarea benevolă a armei, persoana trebuie să predea toate obiectele de înarmare aflate la ea ilegal. Predarea numai a unora din ele nu întrerupe posedarea ilegală a obiectelor de înarmare şi persoana în acest caz nu poate fi eliberată de răspundere penală.

Un semn necesar al predării benevole a armei este predarea obiectului de înarmare de către persoana care ilegal îl posedă la voința sa, la dorința sa, fără influență din exterior şi fără prezența împreju-

---

[216] *Тихий В.П. Уголовная ответственность за незаконное владение оружием – Москва, 1978, с.60.*

[217] *Hotărîrea plenului Curții Supreme de Justiție din 09.11.98, nr.31 "Cu privire la practica juridică în cauzele penale despre purtarea, păstrarea, transmiterea, fabricarea, desfacerea ilegală, sustragerea armelor de foc, a munițiilor sau a substanțelor explosive, păstrarea neglijentă a armelor de foc şi a munițiilor". // Avocatul poporului. – Chişinău, nr.11-12, 11/98, p.6.*

rărilor care fac imposibilă continuarea infracţiunii. În aşa mod predarea de arme se efectuează de către persoană benevol. Persoana este încrezută, că faptul de posedare ilegală a armei nu este cunoscut organelor competente şi predă benevol această armă; astfel sfîrşeşte infracţiunea şi este absolvită de răspunderea penală.

Predarea de arme trebuie să fie la voinţa proprie, dar nu e obligatoriu la iniţiativa proprie. Iniţiativa poate să vie de la rude, cunoscuţi ori alte persoane sub formă de sfaturi, rugăminţi, indicaţii etc. De aceea, important nu este de la cine a venit iniţiativa, dar faptul că persoana de bună voinţă, fără influenţă din partea altor persoane a renunţat de la continuarea infracţiunii[218] prevăzute în art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova.

Un alt element al predării benevole a armei de foc, muniţiilor sau a substanţelor explozive este faptul de percepere de către persoană a posibilităţii continuării infracţiunii fără a fi pedepsită. În acest caz nu are importanţă a existat în realitate posibilitatea de continuare a infracţiunii de posedare ilegală a armei ori nu.

Posibilitatea de continuare a faptelor infracţionale trebuie să fie determinată reieşind, mai întîi de toate, din închipuirile persoanei, caracterul subiectiv al faptei. Închipuirea persoanei poate să nu coincidă cu împrejurările de fapt existente ce nu influenţează la hotărîrea problemei referitor la prezenţa voinţei proprii.

Dacă persoana greşit consideră că poate şi mai departe să posede ilegal obiectele de înarmare dar le predă organelor respective, atunci are loc predarea benevolă a obiectelor date (art. 227 al. 3 Codului Penal al Republicii Moldova)[219]. Predarea de arme nu poate fi considerată benevolă dacă în imaginaţia persoanei există unele împrejurări care în realitate nu există.

Cu atît mai mult nu poate fi predată benevol arma cînd există această împrejurare din imaginaţia persoanei în realitate. Nu este predare benevolă, cînd persoana se convinge de imposibilitatea posedării armei şi o predă organelor respective.

De exemplu, o persoană reţinută de poliţie, predă pistolul pînă a fi percheziţionat. În acest caz, persoana înţelege că în caz de percheziţionare pistolul va fi găsit şi întrerupe acţiunile de posedare a armei din motive care nu depind de ea.

---

[218] *Тихий В.П. Уголовная ответственность за незаконное владение оружием. – Москва, 1978, с.61.*

[219] *Ibidem p.62.*

Imposibilitatea de a continua posedarea ilegală a armei poate fi cauzată nu numai prin acțiunile organelor de drept dar şi în urma acțiunilor din partea unor organe ori a cetățenilor. În caz de aplicare a unei forțe fizice sau a unei influențe psihice nu poate să fie predarea benevolă.

În acest caz influența psihică poate fi exprimată prin amenințarea de a anunța organele respective despre posedarea ilegală a obiectelor de înarmare. În acest caz predarea de arme este nevoită, fiindcă persoana e convinsă despre imposibilitatea posedării armei fără a fi descoperit.

În acelaşi timp are loc predarea benevolă a armei cînd persoana înțelege despre crearea unor condiții mai grele de posedare a armei şi este în stare să ocolească aceste greutăți, însă, predă arma[220].

Aici persoana procedează după voința proprie, fiindcă ea avea posibilitatea de a continua acțiunile sale, însă, le-a întrerupt prin predare benevolă a obiectelor posedate. În caz de predare benevolă a armei motivul poate fi oricare: regretare, frică etc.

Din punct de vedere juridic aceste motive au aceiaşi valoare, fiindcă ele au dus la aceleaşi consecințe: predarea benevolă a armei de către infractor.

În aşa mod prin predare benevolă a armei pe care persoana o posedă ilegal, trebuie de înțeles, deplină după voința sa, cu orice motive, predarea armei şi perceperea de către persoană a posibilității de continuare a infracțiunii indicate în al. 2 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova fără a fi pedepsită.

Găsirea armelor, munițiilor şi a substanțelor explozive urmată de tăinuirea lor, nepredarea lor imediată la organele abilitate constituie infracțiune prevăzută de art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova. Apare o întrebare la savanți, dacă prevederile al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova [221] se extind şi asupra sustragerii de arme, muniții, substanțe explozive.

Răspunsul la această întrebare este că, nu poate fi răspîndită prevederea al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova asupra

---

[220] *Ibidem. p.63.*

[221] *Hotărîrea plenului Curții Supreme de Justiție din 09.11.98, nr.31 "Cu privire la practica juridică în cauzele penale despre purtarea, păstrarea, transmiterea, fabricarea, desfacerea ilegală, sustragerea armelor de foc, a munițiilor sau a substanțelor explosive, păstrarea neglijentă a armelor de foc şi a munițiilor". // Avocatul poporului. – Chişinău, nr.11-12, 11/98, p.6.*

art. 227[1] Codului Penal al Republicii Moldova argumentînd prin faptul, că persoana dată a săvîrşit deja o altă infracţiune pînă la păstrarea, sustragerea obiectelor date: arme de foc, muniţii, substanţe explozive, prevăzută de art. 227[1] Codului Penal al Republicii Moldova şi în lege nu e indicat că autodenunţarea infracţiunii de sustragere eliberează persoana de răspundere penală pentru această infracţiune.

Faptul dat, predarea armei în urma sustragerii ei poate avea o influenţă la stabilirea pedepsei ca circumstanţă atenuantă[222]. Dacă persoana a comis o altă infracţiune cu aplicarea armei, eliberarea ei de răspunderea penală în baza al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova nu poate avea loc.

Nu are importanţă – organizator, autor sau ce alt rol a ocupat persoana la comiterea acestei infracţiuni[223].

Prevederile al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova pot fi aplicate atît faţă de o persoană care comite infracţiunea din art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova pentru prima dată cît şi pentru persoanele care au săvîrşit o asemenea infracţiune, cît şi de către recidivistul deosebit de periculos în egală măsură.

Predarea benevolă a obiectelor de înarmare se deosebeşte de renunţarea benevolă la săvîrşirea infracţiunii art. 16 Codului Penal al Republicii Moldova prin următoarele: renunţarea benevolă în primul rînd este posibilă la etapa de pregătire şi tentativă a infracţiunii, însă, predarea benevolă a armei poate avea loc la etapa de consumare a infracţiunii, de posedare a armei.

În al doilea rînd, renunţarea benevolă este o împrejurare care exclude răspunderea penală din cauza că lipseşte componenţa de infracţiune în acţiunile persoanei, iar predarea benevolă a armei cu toate că atrage după sine eliberarea de răspundere penală, însă, ea are loc în urma acţiunii persoanei care constituie o infracţiune.

Reieşind din cele menţionate, predarea benevolă a armei ca formă specială de eliberare de răspundere penală prevăzută în al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova este posibilă atunci, cînd renunţarea de la săvîrşirea infracţiunii nu este posibilă în cazul inf-

---

[222] *Рустамбаев М.Х. Ответственность за незаконное ношение, хранение, приобретение, изготовление и сбыт оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ. - Ташкент, 1985, с.46.*

[223] *Литвин А.П. Борьба органов внутренних дел с незаконным обладанием предметов вооружения. – Киев, 1990, с.30.*

racțiunii prevăzută de art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova.[224]

Predarea benevolă a armelor de foc, munițiilor sau a substanțelor explozive este asemănătoare cu autodenunțarea.

În ambele cazuri persoana denunță infracțiunea comisă, însă, în primul caz ea este absolvită de răspundere penală, iar în al doilea caz fapta dată este considerată ca circumstanță atenuantă la stabilirea pedepsei.

SĂVÂRŞIREA INFRACȚIUNILOR: PURTAREA, PĂSTRAREA, PROCURAREA, FABRICAREA ŞI DESFACEREA ILEGALĂ A ARMELOR, A MUNIȚIILOR SAU A SUBSTANȚELOR EXPLOZIVE ÎN CUMUL CU ALTE INFRACȚIUNI

Emilia VISTERNICEANU
Republica Moldova, Chişinau
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Administrare publică şi Drept
Lector

Doinița - Elena OPAIȚ
Republica Moldova, Chişinau
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Drept
Catedra Drept penal şi criminologie
doctorandă

La comiterea infracțiunilor, prezența armei sporeşte pericolul social considerabil. S-a constatat că 60-65% din infracțiuni se comit cu prezența armei. De aceea, în combaterea criminalității un loc important îl ocupă descoperirea infracțiunilor de păstrare, purtare, pro-

---

[224] *Рустамбаев М.Х. Ответственность за незаконное ношение, хранение, приобретение, изготовление и сбыт оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ. - Ташкент, 1985, с.44.*

curare, fabricare, desfacere ilegală, sustragere a armelor, munițiilor şi substanțelor explozive.

Articolul 227 Codul Penal al Republicii are o structură complicată, care cuprinde diferite tipuri de obiecte de înarmare şi anumite forme de posedare a lor. Din această cauză, nu e de mirare faptul, că această componență are multe trăsături caracteristice a altor infracțiuni.

Asemănările anumitor semne aparte a unor infracțiuni prezintă o problemă la delimitarea unei infracțiuni de alta, la calificarea lor.

Pentru aplicarea corectă a legii, o importanță majoră o are stabilirea acestor trăsături care dau posibilitatea de a delimita infracțiunea de posedare ilegală a armelor de alte infracțiuni.

Practica juridică ne mărturiseşte că posedarea ilegală a armei nu constituie un scop de sine stătător al persoanei, dar acest scop este îndreptat la comiterea unor infracțiuni cu aplicarea acestor obiecte.

Procurând s-au fabricând arme, muniții sau substanțe explozive, persoana, totodată, se pregăteşte de alte infracțiuni, posibil pentru început neconcretizate pentru infractor. În afară de aceasta, în multe cazuri posedarea armelor duce la comiterea unor infracțiuni din imprudență. În sfîrşit, însăşi posedarea ilegală a armelor în anumite împrejurări poate determina persoana la aplicarea ei, ceea, ce constituie o infracțiune[225]. Procurarea ori fabricarea obiectelor de înarmare, cu scopul folosirii lor la comiterea unei infracțiuni, care din cauze independente de cerința infractorului nu a fost săvîrşită, prezintă un cumul de infracțiuni – procurarea sau fabricarea armelor şi pregătirea către infracțiunea săvîrşită cu aplicarea armei.

În cazul dat, aceiaşi acțiune atentează la două obiecte diferite – securitatea publică şi la proprietatea persoanei (în caz de jaf). Din această cauză acțiunile săvîrşite de subiect conțin trăsăturile a două infracțiuni (terminată şi neterminată). Procurarea sau fabricarea armei constituie în acelaşi rînd pregătirea pentru comiterea unei alte infracțiuni cu aplicarea acestei arme, fapte care sunt indicate în norme diferite ale Codului penal. Din această cauză, e necesară o calificare în cumul a acestor fapte[226].

[225] *Литвин А.П. Борьба органов внутренних дел с незаконным обладанием предметов вооружения. – Киев, 1990, с.38.*

[226] *Кудрявцев В.Н. Теоретические основы квалификации. – Москва, 1963, с.83.*

În practică se întîlnesc cazuri cînd persoana poartă armă de foc fabricată de el şi în acelaşi timp confecţionează o altă armă albă, însă, din motive nedependente de ea acest lucru nu finalizează. Aceste acţiuni vor fi calificate în cumul – al. 2 art. 227 şi art. 15; al. 1 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova.[227]

Persoana care a confecţionat în mod meşteşugăresc din armă de vînătoare un struţ, a adoptat un pistol de construcţie, sportiv, pneumatic etc. pentru a împuşca cu muniţiile nominalizate va purta răspundere pentru fabricarea, păstrarea şi, după caz, şi portul armei de foc.

Persoana care a avut intenţia să sustragă prin diferite metode arme, muniţii, substanţe explozive, dar nu a dus pînă la sfîrşit intenţiile, contrar voinţei sale, dar a săvîrşit sustragerea altor bunuri materiale, va purta răspundere pentru tentativă de infracţiune prevăzută de art. 227^1 Codului Penal al Republicii Moldova şi prin cumul de infracţiuni, după caz[228].

Purtarea ilegală a obiectelor de înarmare şi contrabandă (art. 227 şi art. 75 Codului Penal al Republicii Moldova) au trăsături comune după latura obiectivă şi obiectul material al infracţiunilor date. Deosebirea dintre aceste componenţe este în obiectul atentării şi latura obiectivă a infracţiunilor date. Astfel, purtarea lor fără încercarea de trecere peste frontieră, atentează la securitatea publică, dar contrabanda obiectelor de înarmare – la inviolabilitatea frontierei de Stat a Republicii Moldova.

Latura obiectivă a infracţiunii prevăzute în art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova constituie purtarea obiectelor de înarmare prin diferite metode (la corp, în valiză, în bagaj etc.) în limitele teritoriale a statului, iar în cazul contrabandei transportarea lor se efectuează peste frontiera de stat a Republicii Moldova prin orice metodă indicată mai sus. Purtarea de arme şi tentativa de a le transporta peste hotarele statului constituie un cumul de infracţiuni prevăzute de articolele 227 şi 15, 75 Codului Penal al Republicii Moldova.

---

[227] *Тихий В.П. Уголовная ответственность за незаконное владение оружием – Москва, 1978, с.50.*

[228] *Hotărîrea plenului Curţii Supreme de Justiţie din 09.11.98, nr. 31 "Cu privire la practica juridică în cauzele penale despre purtarea, păstrarea, transmiterea, fabricarea, desfacerea ilegală, sustragerea armelor de foc, a muniţiilor sau a substanţelor explosive, păstrarea neglijentă a armelor de foc şi a muniţiilor". // Avocatul poporului. – Chişinău, nr. 11-12, 11/98, p. 6.*

În acele cazuri cînd persoana primeşte arma nemijlocit înainte de deplasare la punctul de control vamal, acţiunile ei conţin numai indicii contrabandei – art. 75 Codului Penal al Republicii Moldova.[229]

Purtarea şi păstrarea ilegală a obiectelor de înarmare şi sustragerea lor (art. 227 şi 227^1 Codului Penal al Republicii Moldova). Aceste infracţiuni se aseamănă după obiectul şi după obiectul material al atentării.

Deosebirea între aceste infracţiuni constă în latura obiectivă. Dacă în cazul art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova apariţia posedării ilegale a obiectelor de înarmare poate fi datorită procurării, fabricării, atunci în art. 227^1 Codului Penal al Republicii Moldova ele trec în posesia persoanei prin metoda sustragerii.

Referitor la calificarea acestor fapte în literatură sînt diferite opinii.

Unii autori afirmă că trebuie să delimităm acţiunile de purtare şi păstrare ilegală a acestor obiecte de acţiunile de tăinuire a acestor obiecte în urma sustragerii lor, ce nu poate fi considerată infracţiune prevăzută în art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova.

Se va considera sustragere de arme, muniţii, substanţe explozive atît de la instituţii statale şi nestatale, de la persoana care a fost dotată legal cu acestea, cît şi de la persoana juridică sau fizică care le deţinea ilegal.

Sustragerea, iar apoi purtarea, păstrarea şi desfacerea armelor de foc, a muniţiilor şi substanţelor explozive constituie un cumul de infracţiuni, încadrarea acţiunilor făptuitorului va fi efectuată în baza art. 227^1 şi 227 Codului Penal al Republicii Moldova. Aceste infracţiuni pot fi săvîrşite numai intenţionat. Găsirea armelor, muniţiilor şi substanţelor explozive, urmată de tăinuirea lor, nepredarea lor imediată la organele abilitate, constituie respectiv infracţiune prevăzută de art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova [230].

Dar în cazul cînd, în afară de tăinuire a obiectului de înarmare sustrase persoana efectuează purtarea lor, atunci acţiunile ei se vor

[229] *Литвин А.П. Борьба органов внутренних дел с незаконным обладанием предметов вооружения. – Киев, 1990, с. 40.*

[230] *Hotărîrea plenului Curţii Supreme de Justiţie din 09.11.98, nr.31 "Cu privire la practica juridică în cauzele penale despre purtarea, păstrarea, transmiterea, fabricarea, desfacerea ilegală, sustragerea armelor de foc, a muniţiilor sau a substanţelor explosive, păstrarea neglijentă a armelor de foc şi a muniţiilor". // Avocatul poporului. – Chişinău, nr.11-12, 11/98, p.6.*

califica în cumul – art. 227 şi 227[1] Codului Penal al Republicii Moldova.[231] În aşa cazuri pentru păstrarea obiectului de înarmare poate fi atrasă la răspundere penală persoana numai după expirarea termenului de prescripţie a atragerii la răspundere penală pentru sustragerea de arme, muniţii sau substanţe explozive[232].

În această privinţă Plenul Curţii Supreme de Justiţie în hotărîrea sa din 9 noiembrie 1998, nr. 31 a concretizat, că acţiunile de sustragere apoi purtare, păstrare, desfacere a armelor, muniţiilor, sau a substanţelor explozive constituie un cumul real de infracţiuni. Faptul dat poate fi argumentat prin următoarele: Sustragerea de arme, muniţii sau a substanţelor explozive se consumă din momentul apariţiei posibilităţii la infractor să dispună de aceste obiecte la voinţa proprie[233]. Dispoziţia art. 227[1] Codului Penal al Republicii Moldova nu prevede răspunderea pentru purtarea, păstrarea, desfacerea lor ulterioară. Cu alte cuvinte, aflarea armei la infractor presupune deja păstrarea ei, ceea, ce se include în latura obiectivă a art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova.

Păstrarea ilegală a armelor de foc, a muniţiilor sau a substanţelor explozive şi păstrarea neglijentă a armelor de foc şi a muniţiilor (art. 227 şi 227[2] Codului Penal al Republicii Moldova),

Aceste infracţiuni sunt asemănătoare după obiectul general şi material al infracţiunii. Obiectul material al infracţiunii prevăzute în art. 227[2] Codului Penal al Republicii Moldova se consideră şi armele de vînătoare cu ţeava netedă, ceea ce nu este obiect material al art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova. În caz de păstrare neautorizată şi neglijenţă a armelor de foc, are loc un cumul de infracţiuni – art. 227 şi 227[2] Codului Penal al Republicii Moldova. fiindcă în Hotărîrea Plenului Curţii Supreme de Justiţie e menţionat că „prin păstrare neglijentă a armelor de foc şi a muniţiilor se consideră păstrarea acestora de către persoanele dotate autorizat, însă, cu încălcarea

---

[231] Малков В.П. Хищение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ. – Москва, 1971, p.59.

[232] Малков В.П. Совокупность преступлений. – Казань, 1974, p.106.

[233] Hotărîrea plenului Curţii Supreme de Justiţie din 09.11.98, nr. 31 "Cu privire la practica juridică în cauzele penale despre purtarea, păstrarea, transmiterea, fabricarea, desfacerea ilegală, sustragerea armelor de foc, a muniţiilor sau a substanţelor explosive, păstrarea neglijentă a armelor de foc şi a muniţiilor". // Avocatul poporului. – Chişinău, nr. 11-12, 11/98, p. 6.

cu bună ştiinţă a regulilor şi condiţiilor de păstrare stabilite de legislaţia în vigoare şi organele abilitate”[234].

ÎNTREPRINZĂTORUL INDIVIDUAL ÎN ACCEPŢIUNEA LEGISLAŢIILOR REPUBLICII MOLDOVA, ROMÂNIEI ŞI A FEDERAŢIEI RUSE

Victor VOLCINSCHI
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Drept
Şef-catedră Drept al Antreprenoriatului
Doctor, conferenţiar

Ruslan DIMITRIEV
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relaţii Internaţionale,
Ştiinţe Politice şi Administrative
Catedra Administraţie Publică şi Drept
Lector

Printre definiţiile existente ale unor sau altor fenomene juridice cea mai mare importanţă pentru dezvoltarea practicii de aplicare a normelor de drept, o au, desigur, definiţiile legislative. Anume ele contribuie la dezvoltarea concepţiilor juridice şi determină evoluţia raporturilor juridice noi. În virtutea aplicării practice permanente, definiţiile legislative se supun criticii mai des, decât cele doctrinale, însă ele devin un argument indiscutabil în discuţii - pentru practicieni şi cel mai important argument - pentru cercetători.

Definiţia legală a întreprinzătorului individual în Republica Moldova poate fi dedusă dintr-un şir întreg de acte normative în vigoare. Cel de bază însă este al. 1 al art. 1 al Legii Republicii Moldova din 3 ianuarie 1992 “Cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi”[235] (în continuare – “Legea Republicii Moldova nr. 845-XII”), în conformitate cu care *antre-*

[234] *Ibidem. p.6.*
[235] *Monitorul Parlamentului nr. 2/33 din 28 februarie 1994*

prenoriatul reprezintă o activitate de fabricare a producției, executare a lucrărilor şi prestare a serviciilor, desfăşurată de cetățeni şi de asociațiile acestora în mod independent, din proprie inițiativă, în numele lor, pe riscul propriu şi sub răspunderea lor patrimonială cu scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri.

Dacă este vorba de un întreprinzător *individual*, atunci asociațiile cetățenilor automat se exclud din noțiunea dată. Aceasta înseamnă, că activitatea individuală de antreprenoriat se va considera o activitate de fabricare a producției, executare a lucrărilor şi prestare a serviciilor, desfăşurată de *cetățeni* în mod independent, din proprie inițiativă, în numele lor, pe riscul propriu şi sub răspunderea lor patrimonială cu scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri.

Art. 2 al Legii Republicii Moldova nr. 845-XII prezintă lista subiectelor activității de antreprenoriat, printre care pot fi evidențiate cetățenii Republicii Moldova, cetățenii străini şi persoanele fără cetățenie, adică persoanele fizice. Comparând art. 1 şi art. 2 ale Legii Republicii Moldova nr. 845-XII, putem conchide, că legiuitorul implicit determină *întreprinzătorul individual* ca *persoana fizică,* care în mod indipendent, din proprie inițiativă, în numele ei, pe riscul propriu şi sub răspunderea ei patrimonială desfăşoară activitatea de fabricare a producției, executare a lucrărilor, şi prestare a serviciilor cu scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri.

Este evident, că noțiunea de "*cetățean*" în sensul art. 1 al Legii Republicii Moldova nr. 845-XII şi "*persoana fizică*" în sensul art. 2 al Legii se aplică ca sinonime. Vom examina fiecare element în parte.

Cetățeanul efectuează activitatea de întreprinzător *în mod indipendent.* Aceasta se exprimă în câteva momente. În primul rând, însăşi inițieirea activității de antreprenoriat, precum şi modalitatea legalizării ei juridice, se determină de voința proprie a cetățeanului. El singur își alege partenerii, modalitățile de achitare cu ei etc. Totodată, termenul "*în mod indipendent*" nu înseamnă independența totală, deoarece cetățeanul, efectuând activitatea sa se supune unei mulțimi de norme juridice şi etice[236].

---

[236] *Întreprinzătorul individual participă în raporturile de drept din nume propriu. Elementul în cauză este foarte esențial din punct de vedere juridic şi necesită o precizare mai largă. Vom menționa numai, că afirmația privind participarea întreprinzătorului individual în raporturile juridice din nume propriu este corectă numai în ceea ce priveşte deținătorul de patentă de întreprinzător. În cazul întreprinderii individuale întreprinzătorul participă din numele întreprinderii.*

Este o activitate *permanentă, pe riscul propriu şi sub răspunderea patrimonială proprie.* Anume caracterul permanent al încheierii tranzacţiilor comerciale individualizează antreprenorul şi îl deosebeşte din cercul altor subiecţi, care încheie aceleaşi tranzacţii. Întreprinzătorul individual poartă răspunderea patrimonială nelimitată pentru datorii, legate de practicarea activităţii de antreprenoriat. Aceasta se răsfrânge asupra cazului de activitatea nereuşită şi cauzarea pagubei terţelor persoane, asupra cazurilor de aplicare a sancţiunilor pentru neachitare a impozitelor, taxelor şi altor plăţi obligatorii etc.

Caracteristicile asemănătoare ale întreprinzătorilor individuali se întâlnesc şi în legislaţiile altor ţări.

Codul Civil în vigoare al Federaţiei Ruse, de exemplu, nu conţine definiţia concretă a întreprinzătorului individual, însă caracteristicile ei esenţiale pot fi evidenţiate din conţinutul unor articole. Al. 1 al art. 2 al Codului Civil al Federaţiei Ruse prezintă definiţia activităţii de antreprenoriat în conformitate cu care *întreprinzătoare* este acea activitate, care se desfăşoară pe riscul propriu, ţi este îndreptată la obţinerea sistematică a beneficiului din folosirea patrimoniului, vânzarea mărfurilor, executarea lucrărilor sau prestarea serviciilor de către persoanele, înregistrate în modul corespunzător. Art. 23 al Codului Civil prevede, că "… cetăţeanul poate să practice activitate de întreprinzător fără crearea persoanei juridice din momentul înregistrării de stat în calitate de întreprinzător individual. Conducătorul gospodăriei ţărăneşti (de fermier) de asemenea se recunoaşte ca un întreprinzător din momentul înregistrării de stat în calitate de întreprinzător individual". Astfel, în legislaţia Federaţiei Ruse poate fi dedusă definiţia legislativă, în conformitate cu care, *întreprinzătorul individual* reprezintă o persoană fizică, care efectuează pe riscul propriu activitatea de sine stătătoare, îndreptată la obţinerea sistematică a beneficiului în urma folosirii patrimoniului, vânzării mărfurilor, executarii lucrărilor sau prestării serviciilor, înregistrată în mod corespunzător în organele de stat. Cetăţeanul, care practică activitatea de antreprenoriat, netrecînd procedura de înregistrare de stat, nu capătă statutul de întreprinzător.

Este evident, că în definiţia, prezentată de legiuitorul rusesc criteriul înregistrării de stat se evidenţiază în calitate de cel absolut necesar şi se pune pe prim plan, ceea ce lipseşte în definiţia, pe care noi am obţinut-o reieşind din legislaţia în vigoare a Republicii Moldova[237].

[237] *Se poate de făcut o concluzie, că legislaţia în vigoare a Rusiei este construită pe doctrina germană a aprecierii subiective a obiectului de reglementare a*

Acelaşi articol conține o prevedere, care se pare contradictorie celei precedente, şi anume că cetățeanul, care a încălcat cerința de înregistrare, nu poate să nege calitatea de întreprinzător în cazul apariției litigiilor privind tranzacțiile încheiate. Prin alte cuvinte, cetățeanul, chiar neînregistrat, care însă practică activitatea de antreprenoriat se recunoaşte ca întreprinzător individual. Adică, criteriul înregistrării în comparație cu criteriul activității, de fapt, este secundar[238]. Prevederea în cauză şi-a găsit reflectarea sa în practica judiciară a Republicii Moldova, României precum şi a Ucrainei.

Existența regulii date este, probabil, determinată de nivelul crescut al sectorului neformal al economiei în toate țările postsocialiste. Lipsa lui ar aduce la imposibilitatea tragerii la răspundere a întreprinzătorilor neformali. Iar aceasta uneori este absolut necesară, deoarece sectorul neformal se caracterizează prin încălcarea drepturilor salariaților, implicați în el, prin neachitarea impozitelor, taxelor şi altor plăți obligatorii, prin lipsa garanțiilor calității mărfurilor şi serviciilor.

Acum vom atrage atenția la definiția întreprinzătorului individual, care este dată în legislația românească. Reieşind din sensul art. 251 al Codului Comercial al României cetățeanul este *întreprinzător individual* în cazul în care practică activitatea individuală, care este întreprinzătoare după esența ei[239]. După cum putem observa, criteriul de înregistrare nu se menționează. Aceasta, desigur, nu înseamnă, că întreprinzătorii români nu trebuie să treacă procedura de înregistrare de stat (din contra, art. 28 al Decretului-Lege nr. 54/1990 "Privind organizarea şi practicarea unor genuri de activitate în baza inițiativei libere" vorbeşte despre necesitatea obținerii autorizației de stat pentru practicarea antreprenoriatului)[240]. Însă criteriul înregistrării față de criteriul caracterului activității este secundar, ceea ce reflectă accepțiunea doctrinală franceză a legislației române privind activitatea de antreprenoriat. Art. 7 al Codului Comercial, în conformitate cu care "întreprinzătorii sunt acele persoane, care efectuează *acți-*

---

dreptului antreprenorial, în conformitate cu care obiectul reprezintă activitatea întreprinzătorilor, indiferent de caracterul ei.

[238] *Prin prevederea dată legiuitorul Rusiei exprimă doctrina franceză a obiectului de reglementare a dreptului de antreprenoriat, în conformitate cu care ea reprezintă anume activitatea cu caracter comercial, indiferent de subiectul efectuării ei.*

[239] *Monitorul Oficial al României din 10 mai 1887*

[240] *Modica R., Popa V. Drept comercial român şi drept bancar. // Lumina – Lex. – Bucuresti, 1999, p.87.*

uni comerciale, şi pentru care comerţul reprezintă activitatea principală", confirmă afirmaţia în cauză.

Astfel, în baza analizei comparate a definiţiilor legislative ale întreprinzătorului individual, se poate concluziona, în primul rând despre accepţiunea doctrinală a legislaţiei ţării respective, în cel de al doilea rând – despre elementele obligatorii ale noţiunii întreprinzătorului individual în practica de aplicare a normelor de drept ale ţării, inclusiv şi a Republicii Moldova. Este evident, că pentru toate definiţiile întreprinzătorului individual este comună accentuarea a două criterii de bază – înregistrării de stat şi caracterului întreprinzător al activităţii permanente.

COLABORAREA CU ORGANIZAŢIILE INTERNAŢIONALE ÎN VIZIUNEA FORMAŢIUNILOR SOCIAL-POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA.[241]

Dinu ILAŞCIUC
Chişinău, Republica Moldova.
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relaţii Internaţională,
Ştiinţe politice şi Administrative,
doctor, conferenţiar.

Optând suveranitatea statală într-un context politic complicat Republica Moldova acordă o atenţie deosebită colaborării sale cu organizaţiile internaţionale. Acest fapt creează posibilităţi reale pentru o colaborare aproape cu toate ţările lumii prin intermediul diplomaţiei multilaterale şi extinde mecanismele bilaterale şi regionale de promovare a intereselor naţionale fundamentale ale republicii, asigură accesul la valorile şi experienţa mondială, informaţie, date statistice, serviciile experţilor surse de asistenţă tehnică şi financiară.

Organizaţiile internaţionale contribuie la creşterea rolului şi influenţei Republicii Moldova pe arena internaţională. Prezenţa în aceste organizaţii dă posibilitate Republicii Moldova să participe la crearea normelor

[241] *Toate materialele folosite în articol sunt selectate din documentele de program ale formaţiunilor social-politice înregistrate la Ministerul de Justiţie a Republicii Moldova.*

dreptului internațional și-i asigură unele garanții a securității sale naționale.

Direcția prioritară a Republicii Moldova în organizațiile internaționale este participarea la activitățile în cadrul ONU și a instituțiilor sale specializate unde ea activează cu scopul canalizării eforturilor pentru dinamizarea prezenței țării în structurile de menținere a păcii și ordinii în lume.

Acest fapt a influențat și asupra atitudinii față de organizațiile internaționale a formațiunilor social-politice din Republica Moldova, care pot contribui la rezolvarea problemelor importante economice, politice precum și la consolidarea de mai departe a statalității republicii.

După proclamarea independenței și până în prezent în Republica Moldova sa format un sistem politic pluripartidist, baza legislativă a căruia a fost pusă în așa documente ca Regulamentul Provizoriu al Consiliului de Miniștri cu privire la înregistrarea reuniunilor social-politice, din anul 1989, Decretul "Cu privire la departizarea organelor puterii de stat din iunie 1990, Legea "Cu privire la partide și alte organizații social-politice adoptată la 17 septembrie 1991, "Legea pentru modificarea și completarea Legii privind partidele și alte organizații social-politce adoptată la 19 octombrie 1993. Crearea acestei baze legislative a stimulat procesul de constituire a formațiunilor social-politice ceea ce a dus la aceea că până în anul 1999 în republică se formase conform listei de înregistrare la Ministerul de Justiție a Republicii Moldova 55 de partide și mișcări social-politice, o mare parte dintre care existau numai pe hârtie necătând la faptul că pentru a forma un nou partid era necesar de 300 de membri.

În anul 1998 la 30 septembrie a fost primită o nouă lege despre formațiunile politice "Legea Republicii Moldova privind partidele și alte organizații social - politice" în conformitate cu care se prevede că pentru a crea un partid sau organizație social-politică sunt necesari 5000 de membri. Aceasta a dus la despărțirea multor formațiuni politice și în prezent în republică funcționează conform datelor 30[242] de partide[243] și organizații social – politice.

Analiza programelor partidelor și organizațiilor social-politice ne arată că în Republica Moldova aceste formațiuni ca și până la primirea legii Republicii Moldova privind partidele și alte organizații social-politice

---

[242] *Numărul partidelor înregistrate s-aredus. / Moldova Suverană. 16 februarie 2002.*

se împart în trei grupe după orientările şi scopurile sale politice. De aici şi atitudinea lor faţă de organizaţiile internaţionale.

Prima grupă de partide în care se evidenţiază Partidul Popular Creştin Democrat, Partidul Forţelor Democratice, Partidul Naţional Ţărănesc Creştin Democrat, Noul Partid Naţional Moldovenesc, Partidul Naţional Român, Partidul "Uniunea Social-Liberală Forţa Moldovei" etc. pledează pentru unirea cu România, în politica lor externă se pronunţă pentru integrarea europeană şi euroatlantică considerând că integrarea Republicii Moldova în Alianţa Nord – Atlantică (NATO) constituie singura soluţie viabilă pentru apărarea independenţei, suveranităţii şi integrităţii statului, exclud participarea în CSI.

De exemplu, în programul Partidului Popular Creştin Democrat, adoptat la 11 decembrie 1999, la congresul al VI, se menţionează că "Reieşind din faptul că Globalizarea şi crearea unor entităţi interstatale optime din punct de vedere politic, economic, social, militar etc. constituie tendinţele ale lumii contemporane, autarhia şi izolarea sunt anacronice şi contraproductive iar transparenţa frontierelor şi promovarea valorilor comune sunt în interesul statelor. În aşa caz aderarea Republicii Moldova într-un viitor previzibil la Uniunea Europeană constituie pentru PPCD un obiectiv strategic major. În ceea ce priveşte relaţiile cu Consiliul Europei trebuie să fie axate în continuare pe cele trei dimensiuni: cooperarea interparlamentară, interguvernamentală şi în domeniul democraţiei locale."

Necătând la faptul că în conformitate cu Constituţia (art. 11) Republica Moldova este o ţară neutră PPCD "apreciază drept inadecvat principiul neutralităţii permanente fixat în Constituţie. Reieşind din aceasta opţiunea strategică irevocabilă a PPCD de integrare a Republicii Moldova în Alianţa Nord-Atlantică (NATO)constituie singura soluţie viabilă pentru apărarea independenţei, suveranităţii şi integrităţii statului.

Partidul Forţelor Democratice susţine politica externă a Republicii Moldova ce va urmări:

obţinerea independenţei depline a Republicii Moldova faţă de structurile imperiului şi excluderea aderării ei la CSI;

participarea Republicii Moldova cu drepturi depline la procesul de integrare europeană (Consiliul Europei, Comunitatea Europeană etc).

Partidul Forţelor Democratice în programul său în vederea deminuării riscurilor pentru investitorii străini şi creării cadrului legislativ favorabil investiţiilor străine pledează pentru înlocuirea acordurilor încheiate de Republica Moldova în cadrul Uniunii Economice a CSI prin acorduri bilaterale, elaborate în baza normelor şi a practicilor internaţionale.

Partidul Forțelor Democratice (PFD) consideră că “deoarece Republica Moldova este înglobată în CSI şi cuprinsă de confruntări politice de amploare ea riscă să rămână în continuare de vechea metropolă. Din această cauză PFD pledează pentru integrarea Republicii Moldova în structurile vest – europene şi euroatlantice. Pentru aceasta trebuie de aprofundat raporturile de parteneriat şi cooperare cu comunitățile europene în vederea asocierii şi aderării ulterioare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană”. Programul prevede angajarea politică în cadrul Consiliului de Cooperare Nord – Atlantică şi al Parteneriatului pentru pace ca modalitate de apropiere şi de aderare ulterioară la Alianța Nord-Atlantică. Aceste acțiuni sunt considerate necesare în asigurarea şi garantarea securității Republicii Moldova în transformarea tonei geografice în acre ne aflăm într-un spațiu al stabilității şi păcii.

În acelaşi timp PFD “se pronunță pentru participarea activă a Republicii Moldova în cadrul organizațiilor internaționale” îşi poate găsi expresia în:

spriginirea activităților diplomatice menite să ducă la prelungirea, pe termen nelimitat, a tratatului de neproliferare a armelor nucleare, la interzicerea totală a oricărui tip de experiență nucleare;

participarea la proiecte de asistență tehnică acordate de organizațiile din sistemul ONU, la acțiunile de combatere a terorismului internațional, a traficului de droguri şi a poluării mediului ambiant;

colaborarea strânsă în cadrul OSCE şi în cadrul Consiliului Europei, al Forumului de cooperare economică al țărilor din zona Mării Negre şi al altor organizații de nivel zonal şi subdivizional;

colaborarea cu Fondul Monetar Internațional, cu Banca Mondială şi cu Banca Europeană pentru Dezvoltare.

Direcțiile principale ale Partidului Național–Liberal în politica externă prevăd: “a) diminuarea consecutivă şi ieşirea definitivă din sfera de influență şi dependența economică a fostului imperiu sovietic; b) integrarea Moldovei cu drepturi depline în comunitățile europene şi în structurile de securitate colectivă, în primul rând în Uniunea Europeană şi Alianța Atlantică de Nord. Asigurarea unui sprijin eficient din partea UE şi NATO în scopul accelerării dezvoltării economice şi garantării securității naționale a Republicii Moldova prin mijloace politico–diplomatice; c) PNL consideră că participarea eficientă în actualitatea multilaterală a organizațiilor internaționale care stimulează şi asigură integritatea europeană, cooperarea internațională şi aprofundarea continuă a proceselor democratice în țările membre: Organizația Națiunilor Unite, Organizația

pentru Securitate şi Cooperare în Europa, Consiliul Europei, Uniunea Europeană, Adunarea Atlanticului de Nord".

A doua grupă de partide şi organizaţii social-politice consideră colaborarea în cadrul organizaţiilor internaţionale ca un factor important în consolidarea suveranităţii şi independenţei Republicii Moldova pe arena internaţională, promovarea consecventă a intereselor naţionale şi crearea unei imagini favorabile a ţării în lume. Reieşind din aceasta ele se pronunţă pentru colaborarea cu organizaţiile internaţionale atât din Est cît şi din Vest.

Partidul Renaşterii şi concilierii din Moldova în strategia sa politica "optează pentru promovarea unei politice financiare şi de creditare, ştiinţific fundamentale, crearea de bănci cu 100% capital străin, reglementarea activităţii sistemului bancar prin întărirea rolului Băncii Naţionale, colaborarea cu instituţiile financiare internaţionale (FMG, BM, BERD)".

PCRM consideră că "reuşita politicii bine ajustate de reformare a societăţii şi economiei Republicii Moldova depinde în mare măsură de gradul şi calitatea procesului de integrare politică, economică şi spirituală a ţării în Comunitatea internaţională. Obiectivul major al politicii externe rămâne constat – lichidarea pe arena internaţională a independenţei statale a Republicii Moldova, promovarea consecventă a intereselor naţionale, crearea unei imagini favorabile a ţării în lume prin realizarea strategiei clare şi a unei tactici flexibile de cooperare cu organizaţiile internaţionale, regionale şi subregionale, cu toate statele de orientare democratică". Priorităţile şi principiile de bază ale politicii externe a Republicii Moldova, conform programului PCRM "trebuie să fie:

promovarea în continuare a politicii de neutralitate permanentă, de neangajare la eventualele alianţe politice şi militare;

consolidarea colaborării cu organizaţiile internaţionale şi regionale, în primul rând cu ONU şi OSCE, promovarea activă a intereselor naţionale la Consiliul Europei, în cadrul cooperării economice a ţărilor riverane Mării Negre, Comisiei Dunării, Uniunii Economice a CSI, realizarea consecventă a unui program de integrare graduală în Uniunea Europeană;

aprofundarea cooperării ce NATO în cadrul prevederilor "Parteneriatului pentru pace", în vederea creării unor condiţii suplimentare de asigurare a securităţii statului;

colaborarea mai efectivă cu organizaţiile financiare internaţionale – FMI, BM, BIRD etc., vizând atragerea investiţiilor străine, folosirea raţională a creditelor acordate cu orientarea lor prioritară spre reutilarea şi retehnologizarea unităţilor din industrie şi agricultură".

Mişcarea Social-Politică "Pentru o Moldovă Democratică şi Prosperă", consideră că eforturile diplomatice ale părţii moldoveneşti în vederea rezolvării diferendului transnistrean trebuie să fie continue şi insistente, iar mijloacele folosite în acest scop-multiple, pentru aceasta este necesară o atragere mai activă la soluţionarea acestui conflict a organizaţiilor internaţionale influente, cum sunt ONU, OSCE, Consiliul Europei, Uniunea Europeană etc".

Programul Partidului Democrat din Moldova (PDM) în domeniul politicii externe prevede că "obiectivul strategic al Partidului îl constituie integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Strategia de integrare europeană necesită a fi elaborată şi adoptată la cel mai înalt nivel, urmărind ca ea să devină temelia politicii de stat. Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană nu mai poate fi doar o intenţie declarată, ea trebuie să devină un proces în dezvoltare care necesită de la toate structurile puterii de stat o atenţie sporită şi eforturi sistemice".

Agenda şi priorităţile dezvoltării economice pe termen mediu a PDM prevede: "integrarea ţării noastre în UE este un scop de lungă durată, pentru care sunt necesare eforturi pentru ajustarea sistemului economic din Moldova la cerinţele peţii comune din UE. Reieşindu-se din aceste considerente şi conştientizîndu-se preţurile sociale şi gradualismul procesului de integrare în UE, reformele economice trebuie să fie cu cerinţele sistemului existent şi mereu în dezvoltare în UE".

Stabilitatea politicii fiscale ca element de bază pentru crearea mediului economic favorabil este un principiu susţinut de PDM. Totodată, se menţionează în program, "este necesară ajustarea graduală a politicii fiscale la principiile din acest domeniu existente în UE".

În domeniul comerţului exterior PDM "pledează, pentru implementarea principiilor stabilite de Organizaţia Mondială a Comerţului".

Drept prioritate imediată "se impune semnarea acordului cu privire la stabilitatea regimului de comerţ liber între Moldova şi UE, aceasta fiind o etapă intermediară până la obţinerea statutului de ţară asociată la UE. Numai aceşti paşi vor permite deschiderea reală a căilor pentru investiţiile directe din ţările UE.

În plus este important de a participa activ la finalizarea procesului de formare a zonei de liber schimb între ţările CSI.

Moldova trebuie să pledeze activ pentru consolidarea relaţiile economice cu ţările din bazinul Mării Negre ca o parte componentă a politicii de deschidere a economiei. Colaborarea regională cu aceste ţări ar putea conduce la soluţionarea parţială a problemei stabilităţii aprovizionării

țării ci resurse energetici, care astăzi este unul din cele mai mari obstacole în dezvoltarea economică stabilă şi alegerea investițiilor străine".

Calea ieşirii din criza profundă a agriculturii din Republica Moldova PDM o vede în "elaborarea unui Program de stat de susținere a sectorului agrar pe termen mediu care ar include tot setul de elemente necesare pentru funcționarea în condiții economice normale ale agriculturii: servicii, distribuție, aprovizionare, vânzări, finanțe".

Acest program "trebuie finanțat atât din sursele interne (bugetul de stat, surse creditare locale) cît şi din surse externe (proiecte BIRD, BERD, TACIS, IFAD, donatori bilaterali) iar Programul național de acțiuni în domeniul protecției mediului elaborat şi aprobat de comun acord cu BIRD este un prim pas în sistematizarea activităților în acest domeniu".

Optând pentru ca Republica Moldova să aibă nu numai trecut şi prezent dar şi viitor Uniunea Centristă din Moldova "pornind de la poziția geografică şi de la natura factorilor şi intereselor geopolitice, de la necesitatea integrării europene şi internaționale, efective şi fireşti, menținerii şi consolidării relațiilor de prietenie şi a unor raporturi economice reciproc accesibile cu țările din Vest şi Est, având în vedere caracterul obiectiv al globalizării proceselor democratice al sistemelor economico-financiar şi umanitar, această formațiune social – politică consideră că sarcina cea mai importantă a politicii externe a statului constă în realizarea principiului constituțional privind neutralitatea Moldovei, acționând pentru recunoaşterea şi materializarea lui cu ajutorul comunității internaționale".

Uniunea vede viitorul Moldovei "în cadrul unei Europe unite şi va acționa pentru atingerea standardelor europene şi în viață".

Prioritățile în domeniul politicii externe în conformitate cu programul Organizației social – politice "Alianța Independenților din Republica Moldova" "trebuie să fie intensificarea eforturilor în vederea integrării graduale a Republicii Moldova în UE, inclusiv prin realizarea prevederilor Acordului de Parteneriat şi Cooperare, participarea activă în cadrul de membru al Organizației mondiale de comerț, la Pactul de stabilitate pentru Europa de Sud-est, purtarea de negocieri pentru dobândirea calității de membru asociat al UE, participarea activă în toate structurile ONU. Asigurarea apărării intereselor economice ale Republicii Moldova pe arena internațională conform programului trebuie să aibă loc, inclusiv prin promovarea energetică a "Diplomației economice", atragerea de investiții străine, creşterea exporturilor, dezvoltarea unei colaborări eficiente cu Fondul Monetar Internațional şi cu Banca Mondială".

A treia grupă de formaţiuni social–politice din Republica Moldova în principiu nu sunt împotriva colaborării cu ONU şi instituţiile ei specializate, cu UE, OSCE şi alte organizaţii regionale dar resping participarea Republicii Moldova în NATO şi se orientează în special spre colaborarea cu CSI.

De exemplu, programul Partidului Comunist "asigură participarea la procesele de integrare în CSI ca o cale de depăşire a crizei în care se află Republica Moldova la etapa actuală".

Un factor important al consolidării în mod esenţial a suveranităţii şi autorităţii în lume a Republicii Moldova în conformitate cu programul Partidului Democrat–Agrar din Moldova este "devenirea ei ca membru cu drepturi depline ale ONU, CE, CSI şi al altor organizaţii internaţionale".

Partidul Forţelor Progresiste din Moldova în programul său "optează pentru păstrarea legităţilor vechi istorice şi stimularea unor noi legături cu ţările din CSI şi a comunităţii mondiale".

O altă grupă de formaţiuni social–politice din republică aşa cum: Mişcarea Profesioniştilor "Speranţa – Nadejda", "Partidul Social–Liberal" nu atrag nici o atenţie organizaţiilor internaţionale.

Toate acestea ne vorbesc despre faptul că atitudinea formaţiunilor social–politice din Republica Moldova faţă de organizaţiile internaţionale depinde de scopurile politice, economice şi sociale urmărite de ele.